

socialno delo

S

Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani

letnik **46** – december **2007** – št. **6**

Izdajatelj

Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
Vse pravice pridržane

Urednik

Bogdan Lešnik

Uredniški odbor

Srečo Dragoš, Mojca Urek, Darja Zaviršek

Pomočnica uredništva

Tamara Rape Žiberna

In memoriam

Jo Campling

Uredniški svet

Viktorija Bevc, Gabi Čačinovič Vogrinčič, Bojan Dekleva
Vito Flaker, Andreja Kavar Vidmar, Zinka Kolarič
Anica Kos, Blaž Mesec, Marija Ovsenik, Jože Ramovš
Pavla Rapoša Tajnšek, Tanja Rener, Bernard Stritih
Marta Vodeb Bonač, Marjan Vončina

Naslov

Topniška 31, 1000 Ljubljana
tel. (01) 2809260, faks 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si
www.fsd.uni-lj.si/sd

Subvencije

Ministrstvo RS za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo

Tisk

BOEX DTP, Ljubljana, naklada 500 izvodov

Naročnina (cena letnika)

za pravne osebe €63,39
za fizične osebe €36,22 (študentje €31,69)

Oblikovanje naslovnice

Jaka Modic

Vključenost v podatkovne baze

International Bibliography of the Social Sciences
Linguistics & Language Behavior Abstracts
Mental Health Abstracts
Social Planning/Policy & Development Abstracts
Sociological Abstracts, Studies on Women Abstracts

Časopis izhaja dvomesečno, začenši s februarjem.

Navodila, kako pripraviti in predložiti
prispevek za objavo, in s tem povezane informacije
se nahajajo na spletnih straneh časopisa
(www.fsd.uni-lj.si/sd – Pisanje za SD).

Blaž Mesec, Liljana Rihter

ŠTUDENTJE IN METODOLOGIJA

SLEDENJE ZADNIH DVEH GENERACIJ
VISOKOŠOLSKEGA PROGRAMA SOCIALNEGA DELA

V šolskih letih 2003/04 in 2004/05 sva pri rednih in izrednih študentih drugega letnika fakultete za socialno delo (visokošolski program) izvedla anketo o pričakovanjih in izkušnjah v zvezi s predmetom Metodologija raziskovanja v socialnem delu s statistiko I. Anketa je imela predvsem didaktičen namen, saj naj bi spodbudila študenta k načrtovanju študijskih dejavnosti pri tem predmetu, delno pa je bila namenjena tudi raziskovanju odnosa med pričakovanji v zvezi s predmetom, izkušnjami z raziskovalno dejavnostjo in uspehom pri tem predmetu.

Meniva, da so ugotovitve zanimive v okviru prizadevanja za izboljšanje kakovosti študija, saj je mogoče na njihovi osnovi sklepati, da so vsaj pri tem predmetu, verjetno pa tudi pri drugih, izpitne ocene razmeroma neodvisne od uspeha v srednji šoli, ki ima bistven delež pri vpisu na redni oziroma izredni študij. Ugotovitve vsaj posredno kažejo, da fakulteta uspešno uveljavlja svoje kriterije študijske uspešnosti. Po drugi strani pa se ob njih zastavlja vprašanje o ustreznosti sedanjega vpisnega postopka, ki ne upošteva razlik v kakovosti srednjih šol, kot so razvidne iz ranga šol glede na povprečno oceno na maturi.

TEORIJA

Študijska uspešnost, izražena v izpitnih ocenah, je, če poenostavimo, domnevno odvisna od kakovosti pouka in študija in od zahtevnosti predmeta. Je tem višja, čim boljša je kakovost pouka in študija in čim manj zahteven je predmet:

$$\text{Uspešnost} = \text{kakovost pouka} / \text{zahtevnost predmeta}$$

Kakovost pouka in študija je odvisna od dejavnikov učenca in učitelja:

$$\text{Uspešnost} = \text{učenec} + \text{učitelj} / \text{zahtevnost predmeta}$$

Dejavniki učenca so sposobnosti, motivacija, znanje in tehnike učenja. Dejavniki učitelja sta njegovi veščini poučevanja (didaktika) in ocenjevanja. Ti dejavniki se takole povezujejo v splošno formulo uspešnosti:

$$\text{Uspešnost} = (\text{sposobnosti} + \text{motivacija} + \text{znanje} + \text{tehnike učenja}) + (\text{didaktika} + \text{ocenjevanje}) / \text{zahtevnost predmeta}$$

V tej raziskavi privzemamo didaktiko kot konstanto (ki ni predmet raziskovanja). To pomeni: tudi pri najslabšem možnem pouku se bodo na koncu učenci razlikovali po uspehu. Zanima nas, kaj pri učencu povzroča varianco uspešnosti.

Dejansko dosežena ocena pri predmetu Metodologija je odvisna od ocene, za katero si študent prizadeva (aspirirana ocena). Višina aspirirane ocene je odvisna od motivacije za študij (ocena pomembnosti predmeta in širše študijske aspiracije) in od pretekle študijske uspešnosti, ki se izraža v splošni študijski uspešnosti v 1. letniku in uspehu pri najtežjem predmetu. V pretekli splošni študijski uspešnosti so skrite variable sposobnosti, motivacije, znanja in tehnik učenja.

Anketa je imela poleg raziskovalnega tudi didaktičen namen. Izpolnjevanje vprašalnika naj bi študentu pomagalo pri oceni njegovega položaja ob začetku študija v 2. letniku, na točki prehoda iz preteklosti v prihodnost, ko človek običajno dela dobre sklepe in načrtuje. Pri predmetu Metodologija s statistiko so izpitne ocene praviloma nižje kot pri večini drugih predmetov. Če privzamemo naravo predmeta, organizacijo in način poučevanja kot konstanto, je učni uspeh odvisen od sposobnosti, motivacije in prizadevnosti študentov.

Vse tri kompleksne variable naj bi se odrazile v učenem uspehu na doslej dokončanih šolah,

osnovni in srednji, in na učnem uspehu v 1. letniku, tako na povprečni izpitni oceni kot na uspehu pri najtežjem predmetu. S temi parametri je določena pretekla realnost študentove celostne »opremljenosti« za študij. Menimo, da vsakemu človeku koristi, če pozna danosti in omejitve svojega položaja in sebe samega. To ne pomeni, da vse to jemljemo kot nekaj nespremenljivega. Narobe, izhajamo iz prepričanja, da je pri večini omejitev, ki so v preteklosti pripeljale do določenega izida (pri sposobnostih, motivaciji, učnih tehnikah), mogoče premakniti meje in doseči boljše rezultate. Toda za to se mora človek zavestno odločiti in narediti projekt. Ta projekt za prihodnost pa izhaja iz ugotovljenega dejanskega stanja v sedanjosti. Študent mora vedeti, »kje je«, da bi lahko naredil načrt, kam hoče priti. Tako izhodišče je lahko zunanja ocena njegove uspešnosti (objektivne ocene učnega uspeha, samoocena in skladnost med obema). Študent si odgovori na vprašanje, kaj sem doslej dosegel, kje sem med drugimi. Na tej osnovi se je smiselno vprašati, kam merim. Temu samospraševanju naj bi rabila vprašanja od 1 do 10.

Drugo področje samospraševanja je prizadevnost pri študiju in obvladanje oziroma uporaba učnih tehnik. Seznam učnih tehnik pri vprašanju 11 naj bi študenta opomnil, da dobre ocene ne padajo z neba, ampak da pridemo do njih s trudom, s študijskimi dejavnostmi. Na FSD opažamo že ves čas, da študentje »akademske svobode« ne uporabljajo za samostojen študij in raziskovanje, kar naj bi bil njen namen, ampak za to, da se odpočijejo od naporov srednje šole.

Predavanja so slabo obiskana, pripravljanje na izpite je kampanjsko. Mnogi ne študirajo po študijski literaturi, ampak samo po tujih zapiskih, ki so pogosto vsebinsko problematični, kar sodimo po verižno napačnih odgovorih na izpitna vprašanja. Niso redki, ki se odločijo za »padalski« način študija, tj., minimalno znanje si pridobijo s ponavljanjem izpita. Širokogrudni pravilnik o izpitnem režimu podpira to študijsko obliko, ko dopušča šestkratno opravljanje izpita.

Vprašanja od 12 do 15 usmerijo študenta k razmisleku o njegovih stališčih do predmeta Metodologija s statistiko in o motivaciji za študij tega predmeta. Ta predmet je, sodeč po povprečni izpitni oceni, med zahtevnejšimi. Podcenjevanje njegove zahtevnosti lahko vodi do slabšega uspeha. Ker je ta predmet »formalen«, postopkovni, ne »vsebinski«, ker vsebuje kvantitativne metode in ker ne govori o neposrednem delu z ljudmi,

ampak o »papirnatem« delu, ni pričakovati, da bi bil za večino naših študentov vnaprej zanimiv. Pričakujemo lahko nižjo motivacijo za študij kot pri kakšnem drugem predmetu. Študent naj bi sam pri sebi ocenil svoje nagnjenje do tega predmeta, da bi ga vzel kot spremembe možno predpostavko, ki bi jo obravnaval tako, da ga njegova stališča ne bi ovirala pri doseganju dobrega uspeha.

Vprašanja od 16 do 18 omogočajo razmislek o konkretnih izkušnjah z raziskovanjem in raziskovalnimi opravili. Ta razmislek naj bi omogočil, da bi študent povezal dosedanje izkušnje z vsebino predmeta, da mu ta ne bi bil preveč tuj in da bi te izkušnje tudi med študijem uporabljal kot referenčne točke in izhodišča. Ob vprašanju 19 naj bi študent izrazil svojo aspiracijo glede izpitne ocene pri tem predmetu. Znano je, da ima tak izraz motivacijski učinek. Pomeni jasno in (v omejenem pomenu), javno naznačeno stopnjo, do katere želi študent priti. Zadnje vprašanje (20) spodbudi študenta k trasiranju nekoliko bolj oddaljene prihodnosti. Njegov pomen za študenta je predvsem motivacijski.

Ob izpolnjevanju vprašalnika naj bi se študent zamislil glede svojih predstav in pričakovanj v zvezi s predmetom in o raziskovalnih izkušnjah, ki ga pripravljajo na študij tega predmeta.

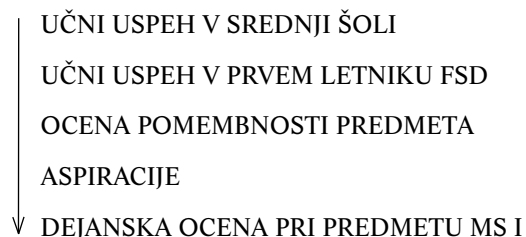
PROBLEM IN HIPOTEZE

Zanima nas, kaj pri učencu povzroča varianco uspešnosti. Odnose med relevantnimi variablami prikazuje spodnji model.

Opis hipotetičnega modela:

Dejansko dosežena ocena pri predmetu MS je odvisna od ocene, za katero si študent prizadeva (aspirirana ocena). Višina aspirirane ocene je odvisna od motivacije za študij (ocena pomembnosti predmeta in širše študijske aspiracije) in od pretekle študijske uspešnosti, ki se izraža v splošni študijski uspešnosti v 1. letniku in uspehu pri najtežjem predmetu.

Slika 1: Hipotetični model odnosov med variablami

METODA**SPREMENLJIVKE – DEFINICIJE****UČNI USPEH V SREDNJI ŠOLI**

Učni uspeh v zadnjem letniku srednje šole (samo-
navedba): zd–odl

Število točk za vpis na visoko šolo: 50–100

UČNI USPEH V PRVEM LETNIKU FSD

- Splošen uspeh

Povprečna ocena izpitov v 1. letniku FSD s
ponavljanji (samonavedba): 5–10

Povprečna ocena izpitov v 1. letniku FSD brez
ponavljanj (samonavedba): 6–10

Študijska uspešnost v 1. letniku FSD glede na
uspešnost kolegov (samooocena): slabši od treh
četrtn / slabši od polovice / boljši od polovice /
boljši od treh četrtn

- Uspeh pri najtežjem predmetu 1. letnika
- Okoliščine izpita pri najtežjem izpitu

Naziv najtežjega izpita

Način opravljanje izpita pri najtežjem pred-
metu: samo pisno / samo ustno / pisno in ustno
/ zagovor seminarske naloge

- Učni uspeh pri najtežjem predmetu

Število opravljanj izpita pri najtežjem pred-
metu: 1 – 5+

Končna ocena pri najtežjem predmetu: 0, 6 – 10

- Intenzivnost študija najtežjega predmeta

Indeks intenzivnosti študija (število študijskih
dejavnosti, tehnik): 0 – 12

**OCENA POMEMBOSTI PREDMETA
METODOLOGIJA**

- Ocena zahtevnosti in privlačnosti predmeta
- Ocena »push«-faktorja (potisni) za študij
predmeta

Ocena zahtevnosti predmeta: zahtevnejši od
treh četrtn drugih / zahtevnejši od polovice dru-
gih / enako kot drugi / manj zahteven kot polovica
drugih / manj zahteven kot tri četrtn drugih

- Ocena »pull«-faktorjev (privlačni) za študij
predmeta

Ocena zanimivosti predmeta: zanima bolj
kot tri četrtn drugih / bolj kot polovica drugih
/ enako kot drugi / manj kot polovica drugih /
manj kot tri četrtn drugih

Ocena koristnosti predmeta za študij: ne bo
potreboval / v glavnem ne bo potreboval / v glav-
nem potreboval / vsekakor potreboval

Ocena koristnosti predmeta za prakso: ne
bo potreboval / v glavnem ne bo potreboval / v
glavnem potreboval / vsekakor potreboval

Indeks ocene koristnosti: 0 – 6 (2 – 8)

Indeks koristnosti za študij in prakso (število
dejavnosti): 0 – 12

- Dosedanje izkušnje z raziskovanjem in stati-
stiko

Izkušnje v srednji šoli: 0 – 3

Izkušnje ne glede na okolje in stopnjo (število
dejavnosti): 0 – 11

ASPIRACIJE

- Aspirirana ocena pri predmetu: 6 – 10

- Aspiracije po podiplomskem študiju: 0 – 5
(ne bo končal / končal VŠ / UNI / SPEC /
MAG / DR)

DEJANSKA OCENA PRI PREDMETU: 6 – 10

MERSKI INSTRUMENT

Vprašalnik, ki je vseboval pretežno zaprta
vprašanja, je v dodatku.

POPULACIJA

Populacijo raziskave so sestavljali redni in izre-
dni študenti 2. letnika visokošolskega strokovnega
programa Fakultete za socialno delo Univerze v
Ljubljani v šolskih letih 2003/04 in 2004/05 (ki

Tabela 1: Populacija raziskave

Vpisan v 2. letnik v š. l.	2003/04		2004/05	
	REDNI	IZREDNI	REDNI	IZREDNI
Način študija				
Število vpisanih študentov	142	79	143	100
Število oddanih vprašalnikov	99	56	86	55
Odstotek oddanih vprašalnikov od vseh vpisanih študentov	70	71	60	55
Osip	30	29	40	45

Tabela 2: Izbrani indikatorji učne uspešnosti, odnosa do predmeta in študijskih aspiracij

VARIABLA	2003/04			2004/05		
	REDNI	IZREDNI	SKUPAJ	REDNI	IZREDNI	SKUPAJ
A. INDIKATORJI UČNEGA USPEHA V SREDNJI ŠOLI IN ŠTUDIJSKEGA USPEHA V PRVEM LETNIKU VISOKE ŠOLE						
Povprečno število točk za vpis na visoko šolo	87,15	71	81,4	88	76	83,32
Povprečna ocena izpitov prvega letnika s ponavljanjem (5–10)	7,23	7,15	7,19	7,2	7,12	7,17
Povprečna ocena izpitov prvega letnika brez ponavljanja (6–10)	7,47	7,46	7,47	7,6	7,44	7,55
Odstotek s končno zadostno oceno pri najtežjem predmetu 1. l. (od vseh anketiranih)	47,4	39,3	44,5	71,4	60,5	67,4
B. INDIKATORJI ODNOSA DO PREDMETA, IZKUŠENJ, ASPIRACIJ IN IZPITNA OCENA IZ METODOLOGIJE						
Povprečna ocena koristnosti predmeta za študij in prakso (0–12)	6,59	6,23	6,46	6,77	6,00	6,47
Povprečen indeks izkušenj z raziskovanjem (0–11)	4,98	4,82	4,92	4,63	4,79	4,69
Povprečna aspirirana ocena iz Metodologije (1–5)	3,32	3,25	3,30	3,33	3,09	3,24
Namerava študirati do magisterija ali doktora (% od vseh anketiranih)	19,5	16,3	18,2	26,9	18,6	24
Namerava študirati do magisterija ali doktora (% od vseh vpisanih)	13,3	8,2	12,6	17,1	12,8	15,7
Dejanska ocena izpita Metodologija I	6,96	7,22	7,05	6,78	6,56	6,69
Ocena pdb in odl pri najtežjem predmetu (% od anketiranih)	19,1	25	21,2	14,3	21,1	17
Ocena pdb in odl pri najtežjem predmetu (% od anketiranih)	13	12,5	12,8	9,1	14,5	11,1
N – postulirani numerusi, dejanski nekoliko odstopajo – anketirani	99	55	154	86	55	141
Št. vpisanih v 1. letnik generacije	145	110	255	135	80	215

so se vpisali na šolo v letih 2002/03 in 2003/04 ali prej – ponavljavci). Poskušali smo zajeti vse enote populacije (izvesti popis), dejansko pa smo zajeli tiste študente, ki so bili prisotni na prvem predavanju iz Metodologije raziskovanja s statistiko I v 2. letniku. Spodnji pregled strukture anketirane skupine kaže, da je osip zlasti v generaciji 2004/05 kar precejšen in da ugotovitve težko posplošimo na celotno populacijo, zato imajo zgolj značaj domnev.

IZVEDBA ANKETIRANJA

Anketiranje je bilo pri vseh skupinah izvedeno pri prvem predavanju iz predmeta Metodologija raziskovanja s statistiko I v 2. letniku tako pri

rednih kot pri izrednih študentih. Izvedena je bila neanonimna nevodena skupinska anketa. Anketa ni mogla biti anonimna, če smo hoteli zagotoviti primerljivost odgovorov na vprašalnik s podatki o dejanskem uspehu na izpitu na koncu leta. Nekatere študente je to motilo, češ da pomeni poseg v varstvo osebnih podatkov. Po pojasnilu, da je sodelovanje pri anketi prostovoljno in da nas zanimajo samo agregatni podatki, ne pa podatki o posameznih osebah, je večina nadaljevala izpolnjevanje vprašalnika in napisala svoje ime, nekateri pa so oddali prazen vprašalnik ali pa niso navedli imena. Te smo prišteli k osipu.

Tabela 3: Korelacije med ključnimi variablami (Pearsonov r) ne glede na generacijo in način študija

VARIABLE	Uspeh v SŠ	Točke za vpis	Povpr. ocena 1. l. s ponav.
Način študija	-0,39*	-0,62	-0,45
Generacija**	0,05	0,05	-0,02
Povpr. ocena 1. l. s ponavljanji	0,16	0,25	1
Povpr. ocena 1. l. brez ponavljanj	0,18	0,22	0,79
Samoocena	0,09	0,07	0,26
Intenzivnost študija najtež. predm.	0,04	-0,04	-0,18
Število opravljanj najtež. predm.	-0,03	-0,09	-0,38
Ocena najtežjega predmeta	0,08	0,01	0,38
Koristnost Metodologije indeks	0,26	0,20	0,14
Zahtevnost Metodologije	-0,16	-0,15	-0,03
Zanimivost Metodologije	0,23	0,18	-0,02
Izkušnje z raziskovanjem	0,07	-0,02	0,17
Aspirirana ocena Metodologije	0,17	0,04	0,30
Končna ocena izpita iz Metodologije	0,10	0,07	0,43
Aspiracije po podiplomskem študiju	-0,03	-0,09	0,12

* način študija: 1 – redni, 2 – izredni (izredni imajo slabši učni uspeh v SŠ in manj točk)

** Generacija: 1 – 2003/04, 2 – 2004/05

Ležeče: pomembna korelacija ($p < 0,05$)

Tabela 4: Korelacije med ključnimi variablami (Pearsonov r) glede na način študija ne glede na generacijo (REDNI)

VARIABLE	Uspeh v SŠ	Točke za vpis	Povpr. ocena 1. l. s ponav.
Generacija	0,03	0,04	-0,01
Povpr. ocena 1. l. s ponavljanji	0,17	0,27	1
Povpr. ocena 1. l. brez ponavljanj	0,20	0,24	0,86
Samoocena	0,05	0,02	0,20
Intenzivnost študija najtež. predm.	0,18	0,07	-0,03
Število opravljanj najtež. predm.	0,01	-0,03	-0,36
Ocena najtežjega predmeta	0,17	0,20	0,41
Koristnost Metodologije indeks	0,24	0,09	0,22
Zahtevnost Metodologije	-0,11	0,01	-0,01
Zanimivost Metodologije	0,18	0,01	-0,15
Izkušnje z raziskovanjem	0,14	0,01	0,17
Aspirirana ocena Metodologije	0,10	0,00	0,18
Končna ocena izpita iz Metodologije	0,12	0,16	0,42
Aspiracije po podiplomskem študiju	-0,14	-0,11	0,16

UREJANJE PODATKOV IN STATISTIČNA ANALIZA

Podatke smo uredili v kombinirane tabele glede na letnik in način študija in vsakokratno odvisno spremenljivko (po vprašalniku). V tabele smo vnesli frekvence in odstotke (v tem poročilu navajamo

samo odstotke in povprečja pri izbranih variabliah). V nadaljnji analizi smo izračunali medsebojne korelacije med vsemi variablami. Izračunavali smo le Pearsonov koeficient linearne korelacije za intervalne podatke, čeprav so podatki v več primerih ordinalni. V teh primerih bi bil ustrežnejši drug

Tabela 5: Korelacije med ključnimi variablami (Pearsonov r) glede na način študija ne glede na generacijo (IZREDNI)

VARIABLE	Uspeh v SŠ	Točke za vpis	Povpr. ocena 1. l s ponav.
Generacija	0,13	0,19	-0,02
Povpr. ocena 1. l. s ponavljanji	0,13	0,22	1
Povpr. ocena 1. l. brez ponavljanj	0,11	0,13	0,67
Samoocena	0,11	0,04	0,49
Intenzivnost študija najtež. predm.	-0,07	-0,05	-0,02
Število opravljanj najtež. predm.	0,04	-0,01	-0,46
Ocena najtežjega predmeta	0,08	0,02	0,35
Koristnost Metodologije indeks	0,14	0,07	0,04
Zahtevnost Metodologije	-0,04	-0,04	-0,07
Zanimivost Metodologije	0,11	0,04	0,13
Izkušnje z raziskovanjem	-0,02	0,03	0,16
Aspirirana ocena Metodologije	0,20	-0,02	0,46
Končna ocena izpita iz Metodologije	0,14	0,15	0,44
Aspiracije po podiplomskem študiju	0,15	-0,09	0,05

Tabela 6: Analiza variance med sredinami skupin glede na generacijo in način študija – 03/04 redni, 03/04 izredni, 04/05 redni, 04/05 izredni (samo razlike, pomembne pri $p < 0,01$)

VARIABLA	F	Sig. $p <$	Skupina z najvišjo sredino
Vpisne točke	52,6	0,00	Redni 04/05
Srednješolski uspeh	17,99	0,00	Redni 04/05
Samoocena uspeha v 1. letniku	4,9	0,00	Izredni 03/04
Intenzivnost študija za najtežji izpit	10,06	0,00	Izredni 03/04
Zahtevnost Metodologije	9,19	0,00	Izredni 04/05
Zanimivost Metodologije	8,37	0,00	Redni 04/05
Koristnost znanja Metodologije za študij	8,74	0,00	Redni 03/04
Indeks koristnosti znanja Metodologije	6,05	0,00	Redni 04/05
Znanja o metodologiji iz SŠ	54,28	0,00	Redni 03/04

koeficient; za grobo (pravzaprav neupravičeno natančno) oceno stopnje povezanosti pa smo se zadovoljili z omenjenim koeficientom. Poleg tega smo za nekatere spremenljivke izvedli analizo variance, da bi preverili pomembnost razlik med povprečji. Statistična obdelava je bila izvedena s pomočjo programov Microsoft Excel za Windows in SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

REZULTATI

Na tem mestu lahko navedemo le najbolj značilne in sintetične indikatorje, podatki v celoti pa so zainteresiranim na voljo v raziskovalnem poročilu.

UGOTOVITVE

ZNAČILNOSTI VPISNE GENERACIJE: HETEROGENOST SREDNJIH ŠOL

Pri odgovoru na vprašanje »Katero srednjo šolo ste končali?« je v obeh letnikih in pri obeh podskupinah študentov na prvem mestu srednja ekonomska šola. Delež študentov iz srednjih ekonomskih šol se giblje od 25 % pri izrednih v študijskem letu 2004/05 do 41 % pri rednih v študijskem letu 2003/04. Povprečni delež študentov s teh šol je 31 %, tj., slaba tretjina vse vpisne generacije. Srednjim ekonomskim šolam sledijo srednje zdravstvene šole in gimnazije. Skupni

Tabela 7: Analiza variance med sredinami skupin glede na način študija – redni, izredni (samo razlike, pomembne pri $p < 0,05$)

VARIABLA	F	Sig. p <	Skupina z najvišjo sredino
Vpisne točke	149,22	0,00	Redni
Srednješolski uspeh	51,74	0,00	Redni
Samoocena uspeha v 1. letniku	24,52	0,00	Izredni
Intenzivnost študija za najtežji izpit	14,61	0,00	Izredni
Zahtevnost Metodologije	22,09	0,00	Redni
Zanimivost Metodologije	23,20	0,00	Redni
Koristnost znanja Metodologije za študij	5,34	0,00	Redni
Indeks koristnosti znanja Metodologije	15,86	0,03	Redni
Znanja o metodologiji iz SŠ	4,48	0,04	Redni

Tabela 8: Povprečni uspeh pri maturi v izbranih izobraževalnih programih*
Ekscerpt iz podatkov Maturitetnega letnega poročila za leto 2002.

Izobraževalni program	Število kandidatov	Povprečni uspeh na maturi
Gimnazija	5.598	19,3
Klasična gimnazija	299	22,5
Tehniška gimnazija	507	16,2
Ekonomska gimnazija	888	16,3
Umetniška gimnazija	105	16,9
Maturitetni tečaj	214	13,9
Trgovska akademija	62	15,5
Turistični tehnik	11	13,6
Elektrotehnik	23	12,9
Ekonomsko-komercialni tehnik	100	12,7
Zdravstveni tehnik	21	11,4

* Iz tabele Struktura kandidatov po izobraževalnem programu maturitetnega letnega poročila za leto 2002 smo izbrali programe z več kot 10 kandidati za maturo.

Vir: Državni izpitni center

delež študentov iz srednjih zdravstvenih šol je v študijskem letu 2003/04 25 %, v študijskem letu 2004/05 pa 11 %, medtem ko je skupni delež študentov iz gimnazij v tem zaporedju let 20 % in 13 %. Študentje iz srednjih ekonomskih in zdravstvenih šol sestavljajo tako skupaj od 37 % do 52 % študentov obeh generacij. Če k temu prištejemo še gimnazijce, ugotovimo, da sestavljajo študentje, ki so prišli iz teh treh vrst šol, polovico (50 %) do dve tretjini (65 %) študentske populacije teh dveh letnikov.

Značilna in za nadaljnjo interpretacijo pomembna je ugotovitev, da je med rednimi študenti višji delež tistih, ki so prišli z zdravstvenih

šol, med izrednimi pa je višji delež tistih, ki so prišli z gimnazij. To velja za obe šolski leti. Med rednimi študenti je skupni delež tistih, ki so prišli s srednjih ekonomskih in zdravstvenih šol, v obeh letnikih višji od deleža pri izrednih. Delež gimnazijcev pa je prav tako v obeh letnikih višji med izrednimi kot med rednimi. To navaja k domnevi, da je med študenti, ki prihajajo z gimnazij, več takih, ki so imeli premalo vpisnih točk, da bi se lahko vpisali kot redni študentje.

To ne bi bilo pomembno, če bi bile vse srednje šole enako zahtevne. Če niso enako zahtevne, če so, na primer, gimnazije zahtevnejše od ekonomskih in zdravstvenih šol, je gimnazijcu težje

pridobiti enako število vpisnih točk kot dijaku srednje ekonomske ali zdravstvene šole, kar bi lahko imelo za posledico, da bo zaradi višjega števila točk sprejet v visokošolski program dijak, ki ima dejansko slabše znanje, zavrnen pa tisti, ki ima nižje število točk, a boljše dejansko znanje.

Sistem enotne mature sicer izenačuje postopek ocenjevanja maturitetnega uspeha. Toda ta je le ena sestavina končnega števila vpisnih točk; na slednje vpliva v precejšnji meri (npr. 40 %) uspeh v zadnjih dveh letnikih srednje šole. Ta pa ni odvisen od poenotenega zunanjega preverjanja znanja.

Da bi bili naši sklepi trdnjši od zgolj domnev, v tabeli 8 navajamo podatke maturitetnega letnega poročila za leto 2002 državnega izpitnega centra (zadnje dostopno na medmrežju).

Iz teh podatkov je razvidno, da so največ točk na maturi dosegli v povprečju maturanti klasične gimnazije (22,5), drugih gimnazij (19,3), sledijo maturanti ekonomske gimnazije (16), medtem ko so maturanti zdravstvene šole (zdravstveni tehnik) dosegli le 11,4 točke. Grafikon jasno kaže veliko in časovno ustaljeno razliko med uspehom maturantov splošnih in klasičnih gimnazij na eni in maturanti strokovnih gimnazij in ostalimi na drugi strani. To podpira našo tezo, da so gimnazijski programi zahtevnejši, da je torej v njih težje priti do visokega števila točk za uspeh v zadnjih dveh letnikih. Število vpisnih točk torej ne odraža ustrezno dejanskega razmerja v znanju študentov, ki so prišli iz gimnazij, v primerjavi z onimi, ki so prišli s strokovnih gimnazij in drugih srednjih šol.

K podobnemu sklepu nas navaja tudi korelacija med točkami za vpis in končnim uspehom v srednji šoli na petstopenjski (dejansko le 4-stopenjski, ker nezadostni niso upoštevani) lestvici šolskih ocen (Pearsonov $r = 0,69$). Ta korelacija je po pričakovanju visoka, vendar ne zelo visoka, kar pomeni, da je določeno število dijakov zaradi slabšega uspeha v 3. in 4. letniku zbralo manj vpisnih točk, kot bi jim sicer pripadalo glede na učni uspeh (pri maturi).

To pomeni, da bo na visoki šoli ob novih in za vse vpisane enakih kriterijih nujno sledilo premešanje rangov uspešnosti. Nekateri uspešnejši iz srednjih šol z nižjim rangom se bodo uvrstili med manj uspešne v 1. letniku visoke šole, nekateri manj uspešni iz srednjih šol z višjim rangom se bodo uvrstili med bolj uspešne v 1. letniku visoke šole.

ŠTUDIJSKI USPEH V PRVEM LETNIKU: VELIKO PREMEŠANJE

Podatki o uspehu po prvem letniku kažejo, da je povprečna ocena izpitov izrednih študentov sicer v obeh letnikih nekoliko nižja od povprečne ocene rednih študentov, da pa znaša razlika manj kot desetinko ocene, kar je ob dejstvu, da je šlo za samoporočanje ocene in ne za podatek iz dokumenta, zanemarljiva razlika. Izredni študentje so imeli ob vpisu v povprečju za 16 % nižje povprečje vpisnih točk. Po prvem letniku imajo le za dober odstotek nižjo povprečno oceno od rednih. Obe meri sicer nista neposredno primerljivi, če pa privzamemo, da je maksimalno število točk 100, maksimalna ocena pa 10, lahko povprečno oceno pretvorimo v točke tako, da jo pomnožimo z 10. Pokaže se, da je razlika ob vpisu 16 točk v škodo izrednih, po prvem letniku pa le še manj kot 1 točko.

Primerjava učnega uspeha v srednji šoli sedanjih rednih in izrednih študentov opozarja na veliko spremembo ob prehodu na visoko šolo. Med rednimi iz generacije 2004/05 je kar 92 % takih, ki so bili v srednji šoli prav dobri ali odlični, med izrednimi pa le 65 %. Pri najtežjem predmetu 1. letnika pa je v isti generaciji med rednimi le še 14,3 % dobilo prav dobro ali odlično oceno, med izrednimi pa 21,1 %. To pomeni, da je kar lepo število rednih študentov ob prehodu na visoko šolo začelo dobivati nižje ocene, kot so jih bili vajeni.

Samoocena študijske uspešnosti po prvem letniku je pri obeh skupinah študentov dokaj realna, saj jih približno polovica ocenjuje, da so boljši od polovice svojih kolegov. (Ti rezultati ne potrjujejo teze, da se ljudje na sploh precenjujejo, prim. Dunning, Hath, Suls, 2005).

Študente smo povprašali, kateri predmet prvega letnika se jim je zdel najtežji. Hoteli smo na primeru najtežjega predmeta oceniti študijske navade (intenzivnost študija) in uspešnost. V letniku 2003/04 je bil najtežji predmet za redne in izredne študente Pedagogika z andragogiko. Pri tem je ta predmet kot najtežjega ocenilo 61 % rednih in 48 % izrednih študentov. Izredni študenti so v le nekoliko manjšem odstotku kot Pedagogiko kot najtežji predmet navedli Ustavno ureditev. Za letnik 2004/05 pa je bil najtežji predmet Ustavna ureditev v približno enakem odstotku pri obeh skupinah študentov (50 % redni, 47 % izredni), za njim pa Pedagogika z andragogiko. Pri obeh predmetih je bil izpit praviloma samo pisni.

Intenzivnost študija najtežjega predmeta smo ugotavljali tako, da smo prosili študente, naj navedejo, katere od 12 vnaprej naštetih študijskih aktivnosti so izvajali ob pripravi na izpit iz najtežjega predmeta. V odgovorih so študentje našeli od ene do devet dejavnosti od 12.

Modalna vrednost je v obeh generacijah pri 5 dejavnostih. Očitno je, da so izredni študentje marljivejši. V generaciji 2003/04 izrednih je modalna vrednost pri 7 dejavnostih (natančneje med 6 in 7), v naslednji generaciji pa med 5 in 7 (distribucija je bimodalna), v povprečju torej pri 6 dejavnostih. Modus distribucije rednih študentov je v obeh generacijah pri 5 dejavnostih.

Študijski rezultati kažejo dva različna sloga študija pri rednih in izrednih študentih. V generaciji 2003/04 približno petina študentov še ni opravila izpita iz najtežjega predmeta. Med rednimi in izrednimi ni omembe vrednih razlik. V naslednji generaciji tega izpita še ni opravila četrtna rednih in skoraj tretjina izrednih. V obeh generacijah je med rednimi več takih, ki so izpit opravili pri prvem poskusu (58 % oz. 64 %), kot med izrednimi (36 % oz. 45 %). Toda med rednimi je v obeh generacijah več zadostnih, med izrednimi pa več z ocenami, ki so višje od zadostne. Analiza variance pri intenzivnosti študija za najtežji izpit pokaže pomembne razlike med sredinami v prid izrednim študentom. To pomeni, da izredni študentje študirajo počasneje, tudi večkrat padejo, a se bolj potrudijo in na koncu dobijo tudi boljše ocene, redni pa se zadovoljijo s hitro pridobljeno zadostno oceno.

Kakšna je zveza med srednješolskim uspehom in uspehom pri izpitu iz najtežjega predmeta prvega letnika? Najvarneje je, če rečemo, da ni nikakršne korelacije. V obeh skupinah študentov je korelacija (vselej Pearsonov r) med zaključnim uspehom v srednji šoli in uspehom pri izpitu iz najtežjega predmeta 0,17; korelacija med številom vpisnih točk in uspehom pri izpitu iz najtežjega predmeta pa 0,20 pri rednih in 0,02 pri izrednih. Korelacija med srednješolskim uspehom in številom opravljanj izpita pri najtežjem predmetu je praktično nič. Isto velja za korelacijo med številom vpisnih točk in številom ponavljanj izpita pri najtežjem predmetu. To pomeni, da na osnovi srednješolskega uspeha ni mogoče napovedati uspeha pri najtežjem predmetu prvega letnika visoke

šole, ali drugače: pri tem predmetu se skoraj popolnoma premešajo v srednji šoli bolj in manj uspešni študentje.

Ali velja to tudi za študijski uspeh v prvem letniku kot celoti? Lahko rečemo, da v bistvu velja, s tem da vendarle opazimo nizko pozitivno korelacijo med vpisnimi točkami in uspehom v prvem letniku. Korelacija med uspehom v srednji šoli in v 1. letniku ne glede na generacijo in način študija je 0,16 (s ponavljanji) oziroma 0,18 (brez ponavljanj). Pri rednih študentih je korelacija med srednješolskim uspehom in povprečno oceno izpitov s ponavljanji 0,17 (brez ponavljanj 0,20), pri izrednih pa s ponavljanji 0,13 (brez ponavljanj 0,11). Vpisne točke korelirajo s povprečno oceno izpitov v 1. letniku v nerazčlenjeni populaciji 0,25 s ponavljanjem (0,22 brez ponavljanja), pri rednih 0,27 (brez ponavljanja 0,24), pri izrednih pa 0,22 (0,13). Korelacijo 0,20 imamo za nizko pozitivno. Korelacija med uspehom v srednji šoli in samooceno uspešnosti po prvem letniku je praktično 0, kar pomeni, da se skoraj popolno premešanje študentov glede na uspešnost odraža tudi v samoocenah; nekateri prej uspešni se ocenjujejo kot manj uspešni po 1. letniku, nekateri prej uspešni kot (še vedno) uspešni, podobno pa velja tudi za manj uspešne. Ali drugače, skupino uspešnejših študentov sestavljajo tako prej uspešni kot prej manj uspešni.

Pač pa po tem premešanju opazimo konsistentnost »nove hierarhije« glede na študijsko uspešnost. Ocena pri najtežjem izpitu prvega letnika korelira s povprečno oceno izpitov prvega letnika s ponavljanjem v nerazčlenjeni populaciji 0,38; pri rednih z 0,41, kar je zmerne pozitivna korelacija, pri izrednih je ustrezna korelacija 0,35 (brez ponavljanja celo 0,52). Tudi korelacija med povprečno oceno v prvem letniku (s ponavljanjem) in številom ponavljanj izpita iz najtežjega predmeta prvega letnika odraža to zakonitost. V nerazčlenjeni populaciji je -0,38; pri rednih je -0,36 (ocena brez ponavljanj -0,29), pri izrednih pa -0,46 (-0,44). Korelacija pri izrednih je zmerne negativna. To pomeni: čim večkrat je kdo ponavljal izpit iz najtežjega predmeta, tem nižja je njegova povprečna ocena na vseh izpiti prvega letnika. Ali drugače, ponavljanje izpita iz najtežjega predmeta in ocena pri tem predmetu bolj napovedujeta povprečno izpitno oceno po prvem letniku kot srednješolski uspeh in število vpisnih točk.

PRIČAKOVANJA O METODOLOGIJI IN USPEH PRI IZPITU: NOVA HIERARHIJA

Ta zakonitost se pokaže tudi pri pričakovanjih glede Metodologije in uspehu pri tem predmetu. V splošnem študentje ocenjujejo ta predmet – še preden so se srečali z njim – kot zahtevnejšega od drugih predmetov. Ta ocena pa je precej različna v odvisnosti od generacije in načina študija. V generaciji 2003/04 kar tri četrtine študentov ocenjuje ta predmet kot bolj zahtevnega od drugih, v naslednji generaciji pa le še dobra polovica. Izredni študentje ocenjujejo predmet v večjem odstotku kot zahtevnejšega od drugih predmetov kot redni študentje – predvsem v generaciji 2004/05. To pokaže tudi analiza variance ocen zahtevnosti.

Ocena zanimivosti predmeta je sredinska. Študentom se ob začetku študija tega predmeta večinoma zdi, da je predmet enako zanimiv oziroma nezanimiv kot drugi predmeti. Med izrednimi študenti je večji delež takih, ki menijo, da je predmet manj zanimiv kot drugi predmeti (v letniku 2004/05 je teh kar 45 %), kot med rednimi, kjer je odstotek tistih, ki menijo, da je nezanimiv, okrog 17 % v obeh generacijah. Analiza variance pokaže pomembno višjo oceno pri rednih študentih.

Študentje v glavnem ocenjujejo, da bodo znanje tega predmeta potrebovali pri nadaljnjem študiju; tu ni večjih razlik med generacijama oziroma med rednimi in izrednimi študenti.

Več kot tri četrtine študentov tudi meni, da bodo znanje iz tega predmeta potrebovali v praksi. Tudi tu ni večjih razlik med generacijama in med rednimi in izrednimi študenti. Več kot polovica vseh študentov je obkrožila pet ali več konkretnih dejavnosti od 10 naštetih, pri katerih menijo, da bodo potrebovali znanje tega predmeta. Analiza variance vendarle pokaže pomembno razliko v ocenah koristnosti tega predmeta v prid rednim študentom. Začetna motivacija za študij se torej zdi dovolj visoka in realna.

Kakšne so dosedanje izkušnje študentov z raziskovalnimi opravili? Vprašali smo: »Ali ste v srednji šoli oz. pri dosedanjem študiju in zunaj šolskih dejavnostih že pridobili kakšna znanja in izkušnje o metodah raziskovanja s statistiko (o metodah in tehnikah raziskovanja, o pisanju raziskovalnega poročila, o statističnih metodah)?« Velika večina študentov je navedla, da imajo izkušnje z vsaj eno tako dejavnostjo ali več. Več kot polovica študentov obeh generacij je tudi naštetla pet ali več konkretnih raziskovalnih dejavnosti od

11, ki so jih že opravljali v drugih okvirih. Torej se tudi nad popolno neizkušenesostjo študentov ne bi mogli pritoževati; večina ima osnovne izkušnje, na katere lahko navežejo razmišljanje in študij metodologije. To je dobro, lahko pa tudi koga zavede, da se bo preveč zanašal na to, da zadeve že obvlada, namesto da bi prisluhnil novemu znanju, ki nadgrajuje njegove dosedanje izkušnje.

Iz ocen zahtevnosti, zanimivosti, potrebnosti in koristnosti predmeta smo sestavili indeks motiviranosti za študij metodologije in ga korelirali z nekaterimi drugimi merami. Korelacija s srednješolskim uspehom je nizka (0,20 pri rednih, 0,17 pri izrednih). Z vpisnimi točkami je ni (0,01 redni, 0,09 izredni). S povprečno oceno prvega letnika s ponavljanji se giblje med 0,20 (redni) in 0,24 (izredni), z oceno brez ponavljanj pa 0,25 (redni) in 0,02 (izredni). To nakazuje rahlo korelacijo med uspehom v prvem letniku in motivacijo za študij metodologije. Ali še drugače, da je med boljšimi študenti nekaj več bolj motiviranih za ta študij kot med slabšimi.

Se ta motivacija odraža v prizadevanju za čim višjo oceno? Več kot tri četrtine študentov (natančneje, več kot 80 %) je izjavilo, da si bodo prizadevali pri tem predmetu doseči oceno vsaj prav dobro 8 ali višjo. Med rednimi in izrednimi študenti ni posebnih razlik. To je dobro; imamo ambiciozno in samozavestno populacijo. Zanimivo je, da aspiracije nekoliko korelirajo edino s povprečno oceno izpitov prvega letnika brez ponavljanja, in sicer pri rednih študentih. Koeficient korelacije povprečne ocene izpitov prvega letnika s ponavljanji z aspirirano oceno pri metodologiji je 0,30 (pri rednih 0,18, pri izrednih 0,46).

Kaj se izcimi iz vse te motiviranosti in visokih pričakovanj? V povprečju – dobra šestica ali slaba sedmica. Ob tem izpitna ocena iz metodologije še najbolje korelira s povprečno oceno izpitov prvega letnika s ponavljanji in brez ponavljanj (skupno 0,43, pri rednih 0,42 oz. 0,40, pri izrednih 0,44 oziroma 0,55). Pri izrednih izpitna ocena precej visoko korelira tudi z oceno pri najtežjem predmetu 1. letnika in z aspirirano oceno.

POGLED V PRIHODNOST: NAMERE PO PODIPLOMSKEM ŠTUDIJU

Približno tretjina vsake generacije namerava nadaljevati študij po pridobitvi univerzitetne diplome, ki je za več kot 95 % »zakon«. Večina te

tretjine pri tem ne misli na specialistični študij, ampak na magistrski in celo doktorski študij. Vendar namere po podiplomskem študiju niso v nikakršni korelaciji ne z učno uspešnostjo v srednji šoli ne z uspešnostjo študija v 1. letniku visoke šole. Vse korelacije so nižje od 0,20 (oziroma -0,20). Opazimo, da aspiracije po podiplomskem študiju celo negativno korelirajo s srednješolskim učenim uspehom, kar bi, če bi bile malo višje, pomenilo: čim slabši dijak, tem bolj si želi biti magister ali doktor. Tudi pri tem vprašanju se ponovi doslej opažena zakonitost – edina nekoliko višja (in pomembna) korelacija je pozitivna korelacija med oceno izpitov 1. letnika in aspiracijami po podiplomskem študiju pri rednih študentih (0,16).

SKLEPI IN PREDLOGI

Naše ugotovitve lahko strnemo takole:

1. V visokošolski strokovni program fakultete za socialno delo so se vpisovali dijaki širokega razpona srednjih šol, ki se razlikujejo po rangi glede na povprečen uspeh dijakov na maturi. Vpisovali so se boljši in nekoliko slabši dijaki iz boljših in slabših šol. Vpisne generacije so bile torej precej heterogene glede uspešnosti, čeprav so bili za redni študij izbrani samo dijaki z najvišjim številom točk, ostali pa so se lahko nato odločili za izredni študij do zapolnitve prostih vpisnih mest.

2. Ugotovili smo, da ni praktično nobene korelacije med učenim uspehom v zadnjem letniku srednje šole in uspehom v prvem letniku visoke šole in da je zgolj nizka pozitivna korelacija med vpisnimi točkami in uspehom v prvem letniku. To pomeni, da ni mogoče kolikor toliko zanesljivo napovedati, da bo dijak, ki se je vpisal z visokim številom točk, bolj uspešen v prvem letniku, oni, ki se je vpisal s razmeroma nizkim številom točk, pa manj uspešen. Po prehodu na visoko šolo se torej dogodi premešanje rangov študentov z višjim in nižjim številom vpisnih točk. Prej boljši začnejo dobivati nižje ocene, prej slabši pa višje (tudi z vsemi psihološkimi posledicami). V ozadju tega premešanja je dejstvo, da pri točkovanju za vpis ni bil upoštevan rang uspešnosti šole, iz katere prihaja kandidat.

3. Ugotovili smo zmerne korelacije med oceno pri najtežjem predmetu 1. letnika in povprečno oceno izpitov 1. letnika, kot tudi med temi ocenami in oceno izpita iz Metodologije. To pomeni: ko se vzpostavi nova hierarhija glede na študijski

uspeh, kaže težnjo, da se obdrži. Določena konsistentnost med ocenami različnih predmetov (najtežji predmet 1. letnika, povprečna ocena 1. letnika, ocena Metodologije) kaže, da šola dosledno uveljavlja svoje kriterije znanja. Razlike med rednimi in izrednimi študenti omogočajo domnevo, da izredni študenti jemljejo študij bolj resno in bolj realistično, redni pa se manj trudijo in se zadovoljujejo s hitro pridobljenimi zadostnimi ocenami.

4. Ničeve ali nizke, celo negativne korelacije med učenim uspehom v srednji šoli in študijskim uspehom na eni strani in namerami po podiplomskem študiju na drugi strani kažejo na nerealistično načrtovanje študijske poti v prihodnosti. Mogoče je tudi domnevati, da se prej uspešni dijaki, ki so na visoki šoli naleteli na težave in začeli dobivati nižje ocene, zatekajo v tolažilno fantaziranje o svoji siceršnji genialnosti, s katero si bodo pridobili zvaneče nazive – ne popolnoma neupravičeno, kajti izkušnja enega od avtorjev tega besedila s študenti kaže, da kdor rine, prihrine.

Vse skupaj nas navaja k še enemu sklepu. Neupoštevanje kakovosti srednjih šol pri pripisovanju vpisnih točk pelje k zniževanju vpisnih možnosti dijakom boljših šol in neupravičenem zviševanju teh možnosti dijakom slabših šol, torej do izenačevanja dejansko boljših z dejansko slabšimi. To izenačevanje vodi do nepravilnosti. Enakost v tem primeru ni pravična.

Predlagamo:

1. spremembo postopka računanja vpisnih točk, tako da bi se v postopek vključilo tehtanje ocen glede na rang šole po povprečnem uspehu njenih dijakov na maturi.

2. naj fakulteta še naprej vztraja na svojih kriterijih ocenjevanja in naj te kriterije izpopolnjuje, saj lahko samo pravično ocenjevanje dejanskega znanja in uspešnosti uresničuje vrednoto socialne pravičnosti in vodi do uspešne družbe znanja.

DODATEK

VPRAŠALNIK O PREDMETU

Ime in priimek:

Datum:

1. Katero srednjo šolo ste končali?
2. Kakšen je bil vaš učni uspeh v zadnjem letniku srednje šole?
2–zadosten,

- 3-dober,
4-prav dober,
5-odličen
3. Koliko točk ste zbrali za vpis na visoko šolo?
Število točk za vpis:
4. Kakšna je vaša povprečna ocena izpitov prvega letnika FSD, če upoštevate tudi negativne ocene pri ponavljanjih (vsoto vseh ocen, tudi negativnih, delite s številom vseh ocen, tudi negativnih; ne upoštevajte metod SD)?
- Povprečna ocena izpitov s ponavljanji:
V pomoč naj vam bo seznam predmetov 1. letnika:
- Uvod v socialno delo,
Teorije pomoči I,
Prostovoljno delo,
Sociologija,
Psihologija,
Pedagogika z andragogiko,
Ustavna ureditev Slovenije,
Socialna antropologija,
Tuj jezik
5. Kakšna je vaša povprečna ocena izpitov prvega letnika FSD, če upoštevate samo končne pozitivne ocene (vsoto ocen delite s številom ocen)?
- Povprečna ocena izpitov brez ponavljanj:
6. Kako uspešni ste bili po vašem mnenju v prvem letniku glede na uspešnost vaših kolegov?
- 1-slabši od treh četrtin drugih,
2-slabši od polovice drugih,
3-boljši od polovice drugih,
4-boljši od treh četrtin drugih
7. Kateri predmet prvega letnika se vam je zdel najtežji (ne upoštevajte tujega jezika, metod SD in telesne vzgoje)?
8. V kakšni obliki je potekal izpit pri tem predmetu?
- 1-samo pisno,
2-samo ustno,
3-pisno in ustno,
4-zagovor seminarske naloge
9. Kolikokrat ste opravljali izpit iz tega predmeta?
- 1-1 krat,
2-2 krat,
3-3 krat,
4-4 krat,
5-več kot 4 krat
10. S kakšno oceno ste ga opravili?
- 0-ga še nisem opravil,
1-6 zadostno,
2-7 dobro,
3-8 prav dobro,
- 4-9 prav dobro,
5-10 odlično
11. Ali ste pri študiju tega predmeta počeli kaj od naslednjega (obkrožite lahko več odgovorov):
- 3 - redno obiskoval predavanja,
3 - si delal zapiske na predavanjih,
3 - sistematično bral učbenik (skripta, študijsko gradivo),
3 - si delal izpiske iz učbenika (skript, študijskega gradiva),
3 - si delal miselne vzorce in preglednice,
3 - si pripravil prepisovalne lističe (»plonkegelc«), čeprav jih nato nisem uporabil,
3 - prebral vsaj eno delo obvezne literature (razen učbenika),
3 - prebral vsaj eno delo priporočene (neobvezne) literature,
3 - si skušal s ponavljanjem in samospraševanjem zapomniti bistvene vsebine,
3 - nekaj dni pred izpitom ponavljal snov glasno, polglasno ali šepetaje,
3 - skupaj s kolegi ponavljal snov z razpravljanjem in medsebojnim spraševanjem,
3 - se učil z inštruktorjem oziroma s kolegi-co, kolegom, ki ta predmet obvlada
- indeks 11:
12. Kako zahteven se vam zdi predmet Metodologija s statistiko?
- 1 - zahtevnejši od treh četrtin drugih predmetov tega letnika,
2 - zahtevnejši od polovice drugih predmetov tega letnika,
3 - enako zahteven kot drugi predmeti tega letnika,
4 - manj zahteven kot polovica drugih predmetov tega letnika,
5 - manj zahteven kot tri četrtine drugih predmetov tega letnika
13. V kakšni meri vas ta predmet zanima?
- 5-zanima me bolj kot tri četrtine drugih predmetov,
4-zanima me bolj kot polovica drugih predmetov
3-zanima me enako kot drugi predmeti,
2-zanima me manj kot polovica drugih predmetov,
1- zanima me manj kot tri četrtine drugih predmetov
14. Ali se vam zdi, da boste znanja iz tega predmeta potrebovali pri nadaljnjem študiju do diplome?
- 1 - teh znanj sploh ne bom potreboval,

- 2 – teh znanj v glavnem ne bom potreboval,
 - 3 – ta znanja bom v glavnem potreboval,
 - 4 – ta znanja bom vsekakor potreboval
15. Ali se vam zdi, da boste znanja iz tega predmeta potrebovali pri praktičnem delu?
- 1 – teh znanj sploh ne bom potreboval,
 - 2 – teh znanj v glavnem ne bom potreboval,
 - 3 – ta znanja bom v glavnem potreboval,
 - 4 – ta znanja bom vsekakor potreboval

indeks 14+15:

16. Če mislite, da boste znanja tega predmeta potrebovali pri študiju in/ali praktičnem delu, navedite, pri katerih nalogah naj bi vam to znanje predvsem koristilo? (obkrožite lahko več odgovorov):

(Če ste pri vprašanih 14 in 15 obakrat obkrožili

- 1, na to vprašanje ne odgovarjajte!)
- 3 – Pri pisanju seminarskih nalog,
- 3 – Pri pisanju poročila o praksi,
- 3 – Pri pisanju diplomske naloge
- 3 – Pri pisanju magistrske naloge,
- 3 – Pri pisanju poročil o delu in statističnih poročil,
- 3 – Pri izvajanju analiz socialne problematike,
- 3 – Pri preučevanju družbenih pojavov,
- 3 – Pri ugotavljanju potreb po oblikah pomoči
- 3 – Pri evalvaciji uspešnosti socialnih ukrepov,
- 3 – Pri ugotavljanju zadovoljstva uporabnikov s pomočjo

indeks 16:

17. Ali ste v srednji šoli oziroma pri dosedanjem študiju in zunajšolskih dejavnostih že pridobili kaka znanja in izkušnje o metodah raziskovanja in o statistiki?

- 3 – da, o metodah in tehnikah raziskovanja (npr. o anketiranju, opazovanju, poskusu),
- 3 – da, o pisanju raziskovalnega poročila,
- 3 – da, o statističnih metodah,
- 3 – ne, nobenih takih znanj in izkušenj nimam

18. Ali ste že kdaj počeli ali doživeli kaj od naslednjega (lahko obkrožite več odgovorov):

- 3 – izvedel raziskavo v okviru zaključne naloge v srednji šoli,
- 3 – izvedel manjšo raziskavo pri kakem predmetu v srednji šoli (npr. pri biologiji ali kakem drugem predmetu),
- 3 – izvedel raziskavo v okviru kake seminarske naloge v prvem letniku FSD,
- 3 – prisostvoval kakemu poskusu (pri fiziki, biologiji, psihologiji ipd.),

- 3 – izvajal anketo kot anketar,
- 3 – bil anketiran; izpolnjeval kake obrazce, ki imajo značaj ankete,
- 3 – prebral kako poročilo o raziskavi (seminarsko nalogo, diplomsko nalogo ipd.),
- 3 – prebral članek ali knjigo, kjer so opisane raziskave in navedeni raziskovalni podatki,
- 3 – izračunal odstotek,
- 3 – imel v šoli predmet Statistika,
- 3 – imel v šoli predmet Metode raziskovanja ali podoben predmet

indeks 18:

19. Kakšno oceno si boste prizadevali dobiti pri izpitu iz Metodologije s statistiko I?

- 1 – 6 zadostno,
- 2 – 7 dobro,
- 3 – 8 prav dobro,
- 4 – 9 prav dobro,
- 5 – 10 odlično

20. Ali si boste po končanem dodiplomskem študiju prizadevali nadaljevati na podiplomskem študiju?

- 0 – ne nameravam končati te šole, vpisal sem se z drugim namenom,
- 1 – zadovoljil se bom z uspešno končano visoko strokovno šolo,
- 2 – prizadeval si bom končati univerzitetni študij,
- 3 – prizadeval si bom končati specialistični študij,
- 4 – prizadeval si bom končati magistrski študij,
- 5 – prizadeval si bom končati doktorski študij

Hvala za sodelovanje!

VIRI

- Dunning, D., Hath, C., Suls, J. M. (2005), Picture Imperfect. *Scientific American: Mind*, 16, 4: 20-27.
- Maturitetno letno poročilo 2002. Ljubljana: Državni izpitni center. http://www.ric.si/3-matura/statistika/uspeh/2002/splosni_uspeh.pdf (8. 11. 2007).

Tomaž Deželan, Manca Drobne

IDENTIFIKACIJA POLITIKE DO PREPOVEDANIH DROG V SLOVENIJI

INSTITUCIONALNI VIDIK

UVOD

Oblikovanje in zahtevnost procesa oblikovanja posamezne politike v določeni državi ali kakšni drugi obliki teritorialne oziroma funkcionalne organiziranosti sta odvisna od množice med seboj povezanih in pogosto nasprotujočih si dejavnikov. Razen pri popolnem soglasju se vedno vzpostavi vsaj dva, argumentativno ali funkcionalno nasprotujoča si pola – pozicija vs. opozicija (ne nujno strankarska, npr. politika vs. znanost, libertarne vrednote vs. konservativizem, naravoslovje vs. družboslovje itn.), ki na podlagi lastnih interesov in nazorov zagovarjata vsaka svoje stališče. Droge so zelo fundamentalna in marginalna problematika posamezne družbe in pogosto simbolizirajo tudi odnos do smrti, zdravja, norosti, tujega, produktivnega človeka, družbene koristi, individualne svobode, zasvojenosti, kriminala (Lukšič 1999: 820), hedonizma, pregrehe itn. Pri politiki do prepovedanih drog, še zlasti pri njihovi uporabi je konflikt med različnimi pristopi reševanja te problematike še bolj jasen, od razmerij moči pa je odvisno, katera artikulacija prevlada. Prevladujoča artikulacija oziroma svetovni nazor kot skupek pogledov na svet, ki izvira iz nabora posameznih teoretskih predpostavk, tako posledično determinira prevladujočo razlago družbenega problema ter hkrati determinira okvir za oblikovanje in izvajanje posameznih politik.

V prvem delu prispevka bomo predstavili in na kratko opisali temeljne paradigmatske poglede oziroma pglavitne tipe politik do prepovedanih drog. Po kratki »idealnotipski« epizodi bomo tudi na kratko umestili dejanske politike do prepovedanih drog v posameznih državah in izkušnje z njimi v poprej predstavljene paradigmatske pristope. V drugem delu se bomo osredotočili na področje politike do prepovedanih drog v Sloveniji. Najprej

bomo to s pomočjo pregleda relevantne literature umestili v predstavljeni teoretski okvir, zatem pa bomo identificirani tip slovenske politike do prepovedanih drog poskušali potrditi ali ovreči s pomočjo analize institucionalnega omrežja na področju drog. V sklepu bomo strnili dobljene ugotovitve v sintetično definicijo slovenske politike do prepovedanih drog, utemeljeno na institucionalnem vidiku.

PARADIGMATSKI PROSTOR PREPOVEDANIH DROG

Vsaka politika do prepovedanih drog na »terenu« v posamezni državi ima tudi svoje vrednotne in interpretativne temelje v teoretsko-akademskih ali političnih krogih, ki so v danem trenutku prevladali. Tako je mogoče vsak nabor posameznih politik do prepovedanih drog vsaj v grobem umestiti v enega izmed teoretskih tokov¹ na tem področju ter na tej osnovi tudi klasificirati države z različnimi praksami. V raziskovalni srenji je prisotnih veliko različnih klasifikacij, ki se razlikujejo po kompleksnosti, dovršenosti, natančnosti in namenu oziroma funkciji. Navidez obstajajo med njimi precejšnje razlike, ki pa na končno opredeljevanje in zamejitev materije – področja (prepovedanih) drog – nimajo večjega vpliva. V našem primeru smo zaradi izjemne strukturiranosti in funkcionalne skladnosti s poudarkom na področju javnega

¹ Avtorji (Hartnoll 2004, Kvaternik Jenko 2004, Lukšič 1999, Jeretič 1999, Nadelmann 1999) na tem teoretskem področju različno uporabljajo termine, kot so paradigma, tip, perspektiva, pristop, koncept, model itn. za označevanje teoretskih tokov in njihovih izpeljank. V našem primeru bomo uporabljali terminologijo v skladu s skupino Pompidou Sveta Evrope.

zdravstva za izhodiščno klasifikacijo izbrali Hartnollovo (2004) opredelitev temeljnih skupin paradigem na področju prepovedanih drog, s pomočjo katere bomo na kratko opisali tudi poglobitve značilnosti tega področja.

Prva izmed omenjenih temeljnih skupin paradigem so biomedicinske in klinične paradigme. V to skupino sodijo tako preprosti bolezenski modeli kot tudi kompleksnejši biomedicinski in klinični modeli. Za prve je značilna osredotočenost na fizične pomanjkljivosti oziroma deviacije, kjer je bila v ospredju identifikacija izboklin na glavi, epilepsije, manjkajočih genov itd. Poudarek je bil na preprostem konceptu bolezni, katerega primer je bilo razširjeno iskanje »odvisne osebnosti« (Hartnoll 2004: 27). Kompleksnejši biomedicinski in klinični modeli so v nasprotju z bolezenskimi bolj sofisticirani in poskušajo pojasniti vpliv drog z upoštevanjem množice različnih faktorjev. Kompleksnost modelov, ki poskušajo zaobjeti genetske različnosti, nevrofiziološke mehanizme, osebne izkušnje in vplive okolja, je torej posledica kompleksne medsebojne povezanosti različnih faktorjev. Znotraj biomedicinske in klinične skupine paradigem spadajo še modeli komorbidnosti, vzgojni modeli itn. Značilnost te skupine paradigem je osredotočenost na posameznika in zanemarjanje faktorjev, kot so okolje, kultura, življenjski stili in demografske in socioekonomske značilnosti. Iz te pomanjkljivosti izhajajo najpogostejše kritike te skupine paradigem, saj osredotočenost na posameznika odvzame moč usmerjanju socialnih in javnozdravstvenih politik na področja preventive, promocije zdravja, dostopa do zdravstvenih ali socialnih storitev in nadzora nad nalezljivimi boleznimi, povezani mi s prepovedanimi drogami (ibid.).

Druga skupina paradigem so zakonske oz. represivne paradigme, ki definirajo uporabo prepovedanih drog kot deviantnost, kot napačno in včasih celo kot patološko. Namen tovrstnih paradigem je nadzorovati prepovedane substance in zatreti njihovo uporabo. Pristop do uporabnikov je avtoritaren ter predpostavlja omejevanje, izključevanje, stigmatizacijo in zapor. Ponudba in uporaba prepovedanih drog je kriminalizirana, preventiva je spodbujena s kampanjami in stališči proti drogam, zdravljenje pa temelji na abstinenci in potencialni medikalizaciji s substituti. Zdravljenje ima po tem pristopu pogosto tudi represiven značaj. Represivni pristopi so ponavadi v sozvočju z bolezenskimi modeli in

nekompatibilni s tretjo skupino paradigem, s sociološkimi in ekonomskimi paradigmami. Ta skupina paradigem vključuje sociološke, tržne in interaktivne modele. Sociološki modeli interakcije in deviantnosti poudarjajo problem »etiketiranja« marginaliziranih posameznikov in vpliv tega na povečanje stopnje deviantnosti. Deviantnost in značilnosti subkultur uporabnikov drog sta tako po teh modelih posledici politike do prepovedanih drog in nista samoumevna faktorja uporabe drog kot take. Tržni modeli temeljijo na ekonomski teoriji in racionalnosti trga, kjer racionalni potrošnik izbira med uporabo drog in ostalimi dobrinami. Trg, ki deluje po načelu laissez-faire, vpliva na posameznikovo izbiro, hkrati pa tudi posameznik vpliva na trg. Pojav kriminalitete in črnega trga, ki je generiran na podlagi prohibicije, tako izgubi svoj potencial, normalizacija uporabe drog zmanjša stopnjo stigmatizacije in kriminalnih dejanj, uporaba drog pa postane legalizirana, obdavčena in regulirana s potrošniško in mladostniško-va rovalno zakonodajo. Tretji, interaktivni modeli socioloških in ekonomskih paradigem poudarjajo problem percepcije (družbe, vpletenih akterjev) pri oblikovanju odgovorov (politik) na probleme, povezane z drogami. Bistvena značilnost teh modelov je triangularna zasnova obojesmernih interakcij med situacijo na področju drog, odgovori nanjo (politike) in percepcijo vpletenih akterjev (uporabniki, politiki, javnost, akademska sfera).

Četrta skupina paradigem so javnozdravstvene paradigme, ki so v sodobnih zahodnoevropskih družbah pridobile veliko veljavo. Antonovsky (po Hartnoll 2004: 29) loči javno zdravstvo in posledično javnozdravstvene paradigme na dva koncepta: bolezenske oz. patogenske modele in salutogenetski pristop. Bolezenske modele gre razumeti kot nekakšno logično nadaljevanje tradicionalnih medicinskih bolezenskih modelov in se nanašajo na prizadevanja za izboljšanje zdravstvenega stanja prebivalstva z bojem proti dejavnikom tveganja in z zdravljenjem bolezni. Primer tovrstnih modelov je razumevanje uporabe drog kot »epidemije«, ki se širi z izpostavitvijo drog in asociacijo z njenimi uporabniki, kar posledično vodi v izolacijo »okuženih« ali »cepljenje« za droge dovzetne populacije. Kljub razvoju tovrstnih modelov v smeri upoštevanja izpostavljenosti dejavnikom tveganja iz okolja (širši družbeni in kulturni kontekst) poleg individualne dovzetnosti pa je primarna pozornost še vedno na konceptu modela bolezni. Salutogenetski pristop

se od bolezenskih (patogenih) modelov razlikuje zlasti po osredotočenosti na zdrave. V nasprotju z bolezenskimi modeli, ki implicirajo »starševski«, prisilen in nadzorni koncept odnosov, salutogenetski pristop predpostavlja bolj demokratično, svobodno in egalitarno strukturo odnosov. Tako poleg upoštevanja posameznikove dovzetnosti in vplivov okolja salutogenetski pristop predpostavlja tudi izčrpen in celosten pristop k promociji zdravja v smeri večje »odpornosti« tako posameznika kot skupnosti, s koordiniranimi strategijami soočanja s problemi družbene izključenosti in dostopa do potrebnih storitev. Salutogenetski pristop javnozdravstvenih paradigem tako definira problem drog z vidika posameznikove uporabe kot tudi družbenega vedenja (življenjskih stilov), ki predstavlja tveganje za posameznikovo zdravje in za okolje. Poglavitni cilji so povečanje »odpornosti«, promocija zdravja in minimizacija škode za posameznika in populacijo s partnerskim pristopom, upoštevanjem človekovih pravic, družbeno inkluzivnostjo in odgovornim ukrepanjem. Salutogenetski pristop temelji na preventivi, ki odvrta od uporabe drog in spodbuja zdravo življenje, na pragmatičnem pristopu k »zdravljenju« uporabnikov, na odmiku od represivnih prijemov in na strategiji zmanjševanja škode (Hartnoll 2004: 32).²

Poleg teh skupin paradigem je treba omeniti tudi različne perspektive, ki se nanašajo na moralnost oziroma moralo, povezano z uporabo drog. Moralistična perspektiva, ki temelji na protestantski etiki, razume uporabo drog kot moralno šibkost in ne bolezen, kjer so uporabniki kršilci in ne žrtve, zato jih tudi obsoja in ravna z njimi avtoritarno. Tovrstna razmišljanja pogosto »sobivajo« z represivnimi paradigmi in bolezenskimi modeli biomedicinskih in javnozdravstvenih paradigem. Nekoliko drugačen pogled na uporabo prepovedanih drog ponuja hedonistična perspektiva, ki je pozitivno naravnana do užitkov, povezanih z uporabo drog. Vendar je družbeni odnos do hedonizma zelo ambivalenten in pogosto že na ravni posameznika nekonsistenten. Dodaten pogled ponujajo humanitarne oz. človekoljubne perspektive, osredotočene na principe enakosti,

demokratičnosti in človekovih pravic ter oprte na načela utilitarizma oz. optimalne rešitve za maksimizacijo dobrobiti in zmanjšanje trpljenja tako posameznika kot družbe. Zadnje čase se pojavljajo tudi libertarne perspektive, kjer je osnovno načelo svobodni trg in ki poudarjajo individualizem in pravice potrošnika. Naravnost k absolutni tržni svobodi postavlja pod vprašaj vlogo države kot regulatorja, hkrati pa lahko ima globoke posledice na področju družbenega vedenja (življenjskih stilov) in posledično tudi javnega zdravja.

Predstavljene paradigme, perspektive in modeli so povezani z razvojem znanosti in družbe. So abstraktne, idealnotipske rešitve oz. razumevanja in ne dejanske ureditve, ki jih sestavljajo posamezni aspekti teh teoretskih pogledov. Dejanskemu urejanju področja prepovedanih drog – politiki do prepovedanih drog – se posvečamo v nadaljevanju.

POLITIKA DO PREPOVEDANIH DROG V PRAKSI

Politika do prepovedanih drog v posameznih državah ali kakšnih drugih oblikah teritorialne ali funkcionalne organiziranosti je praviloma mozaik različnih teoretskih razmišljanj in je le redko tako radikalna kot v primeru Singapurja in Malezije (Lukšič 1999: 821), kjer je represivni model utemeljen na zastraševanju in celo smrtni kazni. V zahodnoevropskem prostoru postavlja meje spoštovanje načel človekovih pravic in demokracije, a tudi na za države specifičen način (npr. korelacija med stopnjo avtoritarne politične kulture in stopnjo tolerance do represivnih ukrepov). »Politika do drog temelji na samorazumevanju posamezne države in je vključena v izgrajevanje njene samoidentifikacije« (Lukšič 1992: 75).

Najbolj znana, v literaturi največkrat opisana in verjetno tudi največkrat polemizirana politika do prepovedanih drog je politika »vojne proti drogam« (Nadelmann 1999, Lukšič 1999, Pezelj 2001, Kvaternik Jenko 2005 itn.), ki jo vodijo Združene države Amerike. Vendar kljub načelni zavezanosti tej politiki in enormnim proračunskim sredstvom tudi tam na ravni zveznih držav in lokalnih skupnosti in tudi v velikem delu znanstvene srenje podpirajo alternativne pristope k problemu prepovedanih drog, saj se je ta politika izčrpala ter pokazala v vsej svoji nemoči (Nadelmann 1999: 837). Represija državnega aparata je namreč vodila do absurdnosti, hkrati pa se je z vsesplošnim

² Naj pri tem poudarimo, da avtor (Hartnoll 2004: 32) koncepta zmanjševanja škode nima za posebno paradigmo na področju drog, temveč ga omenja kot konstitutivni del salutogenetskega pristopa javnozdravstvenih paradigem. V literaturi lahko zasledimo tudi drugačno interpretacijo (npr. Fojan 1999, 2005: 182).

preganjanjem okrepila trgovina z drogami, zvišala njihova cena, povečala družbeno izključenost in netolerantnost, zmanjšala stopnja svobode ter povečala stopnja družbenega nezadovoljstva.

Represivni model je tako postal simbol avtoritarnega in pokroviteljskega ravnanja s »tujki«, ki pa problematike ni približal optimalni rešitvi, temveč zgolj poglobil in razširil problem na ostale ravni družbenega delovanja. Kazensko-pravni sistem, ki ga pri politiki do prepovedanih drog povezujemo s konceptom represije, »ni zgolj pravno regulirani in racionalizirani aparat za opravljanje instrumentalnih funkcij na področju nadzora škodljivih dejanj, ampak tudi ekonomsko pogojeni mehanizem razredne dominacije, izraz kolektivnih moralnih emocij, utelešenje zgodovinsko specifične senzibilnosti in manifestacija suverene državne oblasti (politične avtoritete)« (op.cit.: 221). Kot močna alternativa politiki do prepovedanih drog v praksi stoji nasproti represivnemu modelu, ki je avtokratičen, ukazovalen, »starševski« in izključevalen, model zmanjševanja škode kot tako imenovani zdravorazumski tip politike do prepovedanih drog (Nadelmann 1999). Ta model je utemeljen na načelih salutogenetskega pristopa, je interdisciplinarno usmerjen, ne temelji na strahu, predsodkih in preziru, temveč na načelih demokratičnosti, egalitarnosti, človekovih pravicah, skrbi za javno zdravje ter si za cilj poleg zmanjševanja uporabe prepovedanih drog postavlja tudi zmanjševanje kriminala, revščine in tveganja za javno zdravje, ki jih povzročata zloraba drog in prepovedovalna politika (ibid.). Za model zmanjševanja škode kot uresničljive in ne radikalne alternative represivnemu modelu je značilna dekriminizacija uporabnikov drog, ki v nasprotnem primeru zaposluje represivne organe do absurdnih meja³, čeprav večina pristašev tega modela ne verjame v legalizacijo prepovedanih drog. Kanduč (1999: 258) o politiki/praksi zmanjševanja škode govori kot o neke vrste praktični »antitezi« še vedno prevladujočega kaznovalnega modela, ki ji pripisuje določeno mero postopnosti, negotovosti in previdnosti; celo kot neke vrste »podtalni« aboliciji. Poglavitni ukrepi, značilni za politiko zmanjševanja škode, so zajezitev širjenja

HIV in drugih bolezni z uporabo sterilnih igel, kar predpostavlja dostopnost novih in pobiranje rabljenih igel (izmenjava), dovoljenje zdravnikom za predpisovanje metadona (ali celo drugih drog kot ukrep za izničenje trga s prepovedanimi drogami), ustanavljanje »varnih sob za injiciranje«, najemanje enot za analizo kvalitete predvsem plesnih drog, integriranje načel zmanjševanja škode v strategije skupnosti in poudarjanje njihove pomembnosti za samopomoč itn. Pri zmanjševanju škode so poleg zgoraj naštetih pomembni še atributi, kot so (po Flaker 1992: 199, gl. tudi Kanduč 1997: 167) dvigovanje življenjskega standarda in omogočanje vključevanja v nestigmatizirajoče dejavnosti. Uživanje drog je tako po Flakerju na nizkem pragu storitev in služb, ki so na voljo, sprejeto kot dejstvo in ni obremenjeno s prevelikimi cilji za abstinenco kot edino možno rešitvijo. Kljub tem načeloma pozitivnim lastnostim je tudi načelo zmanjševanja škode naletelo na kritike in neodobravanje, saj so številni ukrepi poleg implementacijske zahtevnosti za mnoge tudi vrednostno sporni. Tako tudi zahodnoevropske države, ki so bolj naklonjene načelom zmanjševanja škode, previdno in počasi uvajajo te ukrepe, pogosto tudi ob ostrem nasprotovanju konzervativnega pola politike in interesnih skupin. Dokaz tega je tudi stockholmska resolucija, ki jasno afirmira kaznovno prohibicionistično politiko do prepovedanih drog in tako rekoč zavrača frankfurtsko resolucijo in njena načela zmanjševanja škode (ibid.).

Posledično bi lahko dejali, da se dejanska politika do prepovedanih drog v zahodnoevropskih demokracijah nahaja nekje med ostro represivno, prohibicionistično politiko in politiko zmanjševanja škode kot interdisciplinarnega, celostnega pristopa javnozdravstvenih paradigem, ki je v precejšnji meri diametralno nasprotna prvi. Lahko bi dejali, da so dejanske politike mešanice različnih pristopov, kjer je razlika zlasti v tem, kateri elementi določenega pristopa prevladajo. Kralj (po Pezelj 2001: 59) razlikuje posamezne države glede na stopnjo represivnosti in način obravnavanja prepovedanih drog v tri skupine: visoka represija ob obveznem zdravljenju poleg prestajanja kazni, sankcionirano uživanje z možnostjo izogiba kazni v obliki izbire terapije in nesankcionirano oz. delno sankcionirano uživanje, kjer samo uživanje drog ni sankcionirano. Nekatere države se torej pretežno zatekajo k avtoritarnim praksam prohibicije, omejevanja ponudbe in kaznovanja uporabe prepovedanih drog, medtem ko so druge bolj

³ V ZDA so v času republikanske vladavine in »divjega« boja proti drogam v letu 1992 aretirali več kot milijon ljudi. Od teh jih je bilo kar dve tretjini zaprtih zaradi posesti prepovedanih drog in le tretjina zaradi njihove preprodaje (Chambliss po Lukšič 1999: 822).

usmerjene v zmanjševanje škode, skrb za javno zdravje in družbeno neizključevanje z manjšim poudarkom na represivnih prijemih.

IDENTIFIKACIJA SLOVENSKE POLITIKE DO PREPOVEDANIH DROG

Slovenska politika je po mnenju Lukšiča (1999: 823) izrazito posnemovalna, saj je kontaminirana s podobno logiko kot v ZDA, od debat o hipijevstvu v šestdesetih letih, strahu pred nezmožnostjo ohranitve obstoječega družbenega reda do identifikacije novih sovražnikov oz. nevarnosti v okoliščinah po padcu totalitarnega režima. Od izrazito represivno-prohibicionistične politike se je z osamosvojitvijo oziroma ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let ob razpravah o prepovedanih drogah začel razvijati medicinsko-represivni pristop (Kvaternik Jenko 2004: 135), ki je nekakšna izpeljanka patoloških modelov javnozdravstvenih paradigem. Zgodovinsko korenine teh usmeritev izhajajo iz zgodnjih 90-ih let, ko se pojavi potreba po normiranju te politike iz centra, države. Mislimo zlasti na iniciative za sprejetje programa na nacionalni ravni (leta 1992 je skupščina RS sprejela »Nacionalni program za preprečevanje zlorabe drog v Republiki Sloveniji«). Že v takratnih načrtih za institucionalno urejanje in oblikovanje mreže na področju drog, navaja Podmenik (1992), so vsi programi z izjemo enega opredeljevali patološkost uporabe drog in nanjo navezovali zdravljenje uporabnikov. Trikotnik droga-patologija-zdravljenje je bil kot družbena norma tako močno zasidran, da je bila vsakršna alternativa o vprašanju »nepatološke« uporabe drog povsem neprimerna (po op. cit.: 142). Ob sprejemanju, spreminjanju ali ohranjanju slovenske politike do prepovedanih drog pa sta se oblikovala dva pola: konservativni, ki se je zavzemal za večjo represijo oziroma prohibicijo, in liberalnejši, ki se je zavzemal za bolj interdisciplinaren pristop z večjo vlogo nevladnih organizacij in ponekod celo dekriminalizacijo uporabe drog (Lukšič 1999: 824, Pezelj 2001: 72). Jeretič (2001: 341) pri analizi javnega diskurza o drogah ugotavlja, da sta tudi na tem področju prisotni obe osnovni paradigmi, prohibicionistična politika in politika zmanjševanja škodljivih posledic uporabe drog. Kvaternik Jenko (2004: 137) ugotavlja konflikt znotraj delujočega sistema politike do prepovedanih drog med psihiatričnim in socialno-medicin-

skim pogledom. To lahko interpretiramo kot trenja med vizijo patoloških modelov in salutogenetskega pristopa znotraj javnozdravstvenih paradigem, z medicinskim aparatom na enem bregu in ostalimi (socialni sektor, zlasti pa nevladne organizacije in druge stroke oz. pogledi na tem problemskem polju) na drugem.

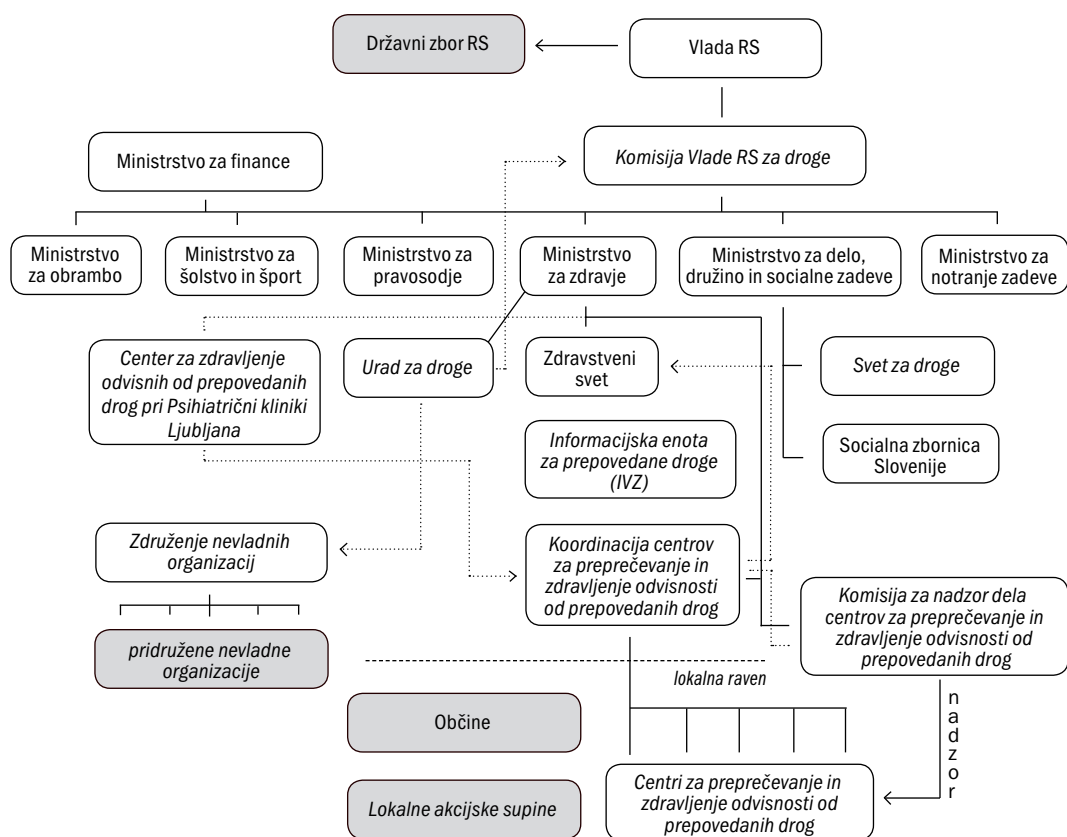
Z analizo institucionalnega omrežja na področju preprečevanja uporabe in obravnave uživalcev prepovedanih drog lahko dodatno potrdimo ali ovržemo omenjene trditve. Več kot očitno je, da je na področju preprečevanja uporabe in obravnave uživalcev prepovedanih drog v veljavi model, ki ga lahko uvrstimo med javnozdravstvene paradigme, saj na tem področju prevladujejo in ga bistveno regulirajo javnozdravstvene institucije. Potrdilo represivnega, prohibicionističnega in »starševskega« odnosa do uživalcev prepovedanih drog je tudi njihova (de)kriminalizacija. Na eni strani »prostovoljnost« vstopanja v program zdravljenja uživalcev prepovedanih drog ali socialnovarstvene programe, ki ga nalaga 33. člen zakona o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD) v primeru prekrška posedovanja manjše količine prepovedane droge za enkratno osebno uporabo, ter na drugi strani »prisilnost« skozi 66. člen kazenskega zakona RS, ki določa ukrep obveznega zdravljenja zaradi narkomanije. Dodatni kazalec premika slovenske politike do prepovedanih drog v smer patoloških modelov je predstavitev leta 1999 ustanovljenega vladnega urada za droge po petih letih delovanja pod okrilje ministrstva za zdravje, kar kaže na neuravnoteženost slovenske politike do drog v korist javnozdravstvenih institucij nasproti socialnemu in nevladnemu sektorju, pa tudi stroki sami. Pri oblikovanju politike do drog, poudarja Nolimal (1992: 192), je potrebna previdnost, prag prepovedanosti mora biti določljiv pragmatično, upoštevati je treba možnosti njegove spremenljivosti, zlasti pa je pomembno zavedanje, da nobena od strok in podstrok, ki se s problemom ukvarjajo, ne more nadomestiti družbenega konsenza, ki lahko nastane samo ob tehtanju strokovnih argumentov, v kateri vse stroke sodelujejo v javni razpravi. Nevladni sektor je hkrati podrejen javnozdravstvenemu sektorju, saj se združenje nevladnih organizacij sofinancira iz sredstev urada za droge, ki je pod okriljem ministrstva za zdravje in tudi ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, ki financira programe socialne rehabilitacije in nekatere dejavnosti nevladnih organizacij v smeri zmanjševanja škode.

Prevlada javnozdravstvenega sektorja je očitna tudi ob pogledu na strukturiranost in kontrolne mehanizme omrežja centrov za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog, ki izvajajo zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog, v glavnem od opiatov, s substitucijskimi programi in spremljajočo paleto ostalih obravnav (psihoterapija, psihosocialna obravnava, psihofarmakoterapija itn.). Iz omrežja je torej razvidna dobro razvita plat medikalizacije, ne pa tudi dejavnosti socialnovarstvenih storitev in programov reševanja socialne problematike in programov zmanjševanja škode, katerih nosilci so zlasti nevladne organizacije. Dodatno je očitna ločenost širše družbene sfere v obliki lokalnih akcijskih skupin, kolikor te prispevajo k zmanjševanju škode in k bolj celostnemu pristopu k urejanju problematike prepovedanih drog, a so vendarle odvisne od sred-

stev, ki jih pridobijo od občin ali iz drugih virov. Kot dodaten indikator dominantnosti javnozdravstvenih institucij znotraj področja drog bi lahko identificirali tudi umestitev informacijske enote za prepovedane droge znotraj inštituta za varovanje zdravja kot javnozdravstvene institucije.

Te trditve potrjuje tudi pregled t. i. »proračuna za droge«, ki je kazalec javnih proračunskih izdatkov določene politike in meri izdatke države v boju proti prepovedanim drogam. Zajema celoto proračunskih izdatkov na področju prepovedanih drog in ga delimo na dva tipa izdatkov: neposredne (jasni in transparentni podatki) in posredne, kjer gre za kompleksne ocene deležev aktivnosti javnih organov na področju drog (Kopp 2003), treba pa je upoštevati tudi razpršitev sredstev na centralni, regionalni in lokalni ravni, v slovenskem primeru npr. proračuni sredstev lokalnih akcijskih skupin.

Slika 1: Institucionalno omrežje preprečevanja uporabe in obravnave uživalcev prepovedanih drog v Sloveniji

 – ni upravičenec državnega proračuna po ZPUPD

ležeče – organizacijske enote s primarno usmerjenostjo na zadevah povezanih z drogami

Vir: posodobljeno po Deželan (2005: 16)

T. i. »proračun za droge« je v slovenskem primeru v precejšnji meri neidentificiran, netransparenten, kar je posledica reševanja problemov, povezanih s prepovedanimi drogami, skozi stalne aktivnosti raznih organov in ministrstev, ki po navadi specifično ne identificirajo postavke, namenjene temu področju. Precejšen del proračunskih sredstev, namenjenih področju prepovedanih drog, tako ostaja zakrit, vseeno pa lahko natančneje analiziramo transparentni del »proračuna za droge«, kar nas kljub omenjenim omejitvam pripelje do nekaterih zanimivih sklepov. Iz porazdelitve proračunskih in drugih javnih sredstev, ki predstavljajo transparentni del t.i. »proračuna za droge« v letu 2002, je razvidno, da daleč največji del transparentnih sredstev (58 odstotkov) pripada zavodu za zdravstveno zavarovanje. Ta sredstva zavoda so bila porazdeljena med programe centrov za zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog, programe centra za zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog pri psihiatrični kliniki Ljubljana in za zdravlilo metadon.

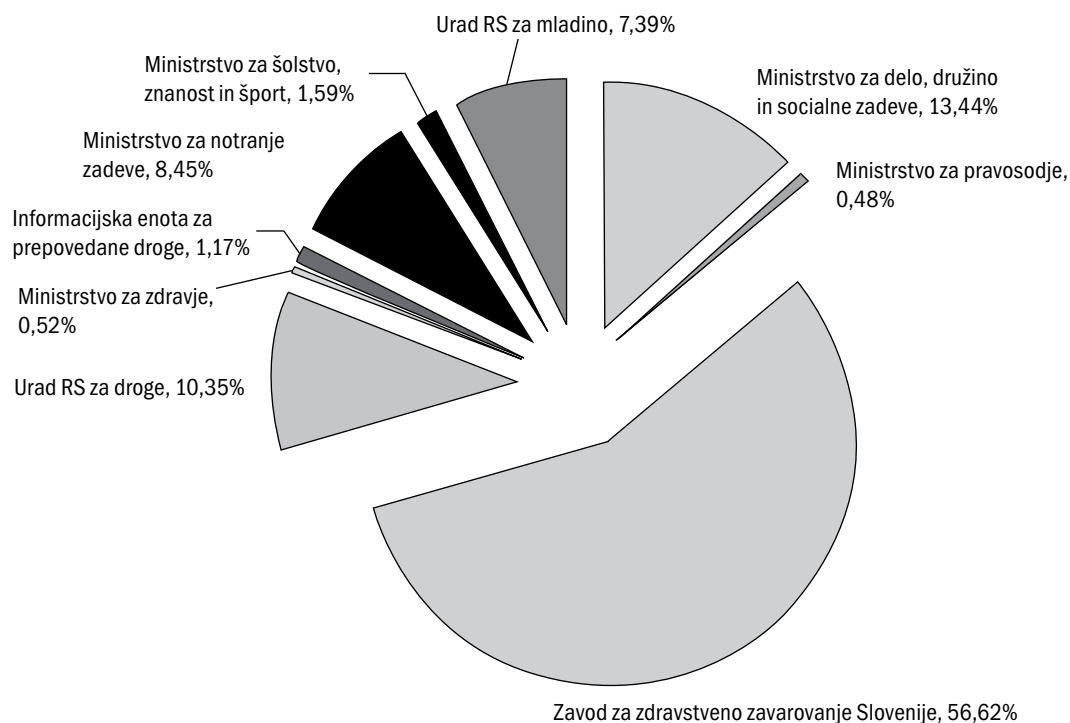
Pregled proračunskih in drugih javnih sredstev, namenjenih področju prepovedanih drog v Sloveniji, lahko tako strnemo v nekaj temeljnih ugotovitev. Prvič, t. i. »proračun za droge« v

Sloveniji v precejšnji meri sestavlja netransparentni del sredstev, kar onemogoča tehtnejše in natančnejše nadaljnje analize glede distribucije sredstev. Drugič, v transparentnem delu sredstev, namenjenih za to področje, močno prevladujejo sredstva, ki so namenjena delovanju institucij in programov, povezanih s t. i. »javnozdravstveno« paradigmo, hkrati pa je institucijam in organom javnozdravstvenega sektorja omogočeno tudi najstabilnejše delovanje, saj se financirajo v glavnem iz proračunske postavke. Tretjič, iz transparentnega dela t. i. »proračuna za droge« so bolj ali manj izvzete nevladne organizacije, še zlasti pa njihovo stabilno financiranje, hkrati pa je tudi financiranje lokalnih akcijskih skupin iz državnega proračuna v veliki meri onemogočeno.

SKLEP

Pregled institucionalnega omrežja na področju preprečevanja uporabe prepovedanih drog in obravnave njihovih uporabnikov pritrjuje nekaterim pogosto podanim domnevam o prevladujoči javnozdravstveni paradigmi na področju prepovedanih drog v Sloveniji. Znotraj te

Slika 2: Razdelitev proračunskih in drugih javnih sredstev transparentnega tipa na področju prepovedanih drog v letu 2002

paradigme je slovenska ureditev bližje patološkimi modelom, saj kaže visoko stopnjo razvitosti javnozdravstvenega sektorja, hkrati pa pomanjkljivo vključevanje drugih pristopov. Značilnosti oziroma tendence uveljavljanja načel salutogenetskega pristopa so opazne, vendar zaradi šibkejšje vloge nevladnih organizacij, socialnega sektorja in širše civilne družbe še ne dosegajo ravni nekaterih zahodneevropskih držav. Tako kaže, da so v Sloveniji ne samo koncept zmanjševanja škode, pač pa tudi drugi ukrepi, pri katerih gre za sprejemanje droge, njene uporabe in obravnave uporabnikov na način, značilen in tipičen za druge države (varne sobe za injiciranje npr. na Nizozemskem in v Nemčiji, razdeljevanje igel v zaporih v Španiji, alternativne rešitve zapora za uporabnike drog v večini evropskih držav, toleranca do marihuane na Nizozemskem, predpisovanje heroína in zdravljenje s heroinom ali derivati kanabisa v več državah po Evropi in svetu itn.), dolgoročen projekt, z vzponi in padci, saj ima na uspešnost njihove implementacije močan vpliv zlasti sociokulturni kontekst.

VIRI

- Deželan, T. (2005), Formal Networks for Drug Policy in Slovenia. V: Lovrečič, M. (ur.), Report on the Drug Situation 2005 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja (12-16).
- Flaker, V. (1992), Normalna droga: Epilog k vojni proti drogi. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, XX, 146-147: 193-200.
- (1999), Družbene okoliščine uživanja drog. Teorija in praksa, 36, 5: 809-819.
- Fojan, D. (1999), Retorika droge. Univerza v Ljubljani: Pedagoška fakulteta (magistrsko delo).
- (2005), Zmanjševanje škode na področju drog. Socialna pedagogika, 9, 2: 177-192.
- Hartnoll, R. (2004), Drugs and Drug Dependence: Linking Research, Policy and Practice: Lessons Learned, Challenges Ahead. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Jeretič, S. (2001), Politika korektnosti: Primer uporabnic in uporabnikov nedovoljenih drog. Teorija in praksa, 38, 2: 328-345.
- Kanduč, Z. (1997), Problemi v zvezi z uživanjem mamil: Kriminalne, kazensko-pravne in kriminalno-politične perspektive. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 48, 2: 157-170.
- (1999), O nekaterih normativnih vprašanjih v zvezi s politiko do prepovedanih drog. Socialno delo, 38, 4/6: 255-259.
- (2003), Zapor v primežu minimalističnih (»dekonstruktivističnih«) in maksimalističnih zahtev. Časopis za kritiko znanosti, 31, 13/214: 203-223.
- Kazenski zakon Republike Slovenije. Ur. l. RS, 95/2004.
- Kopp, P. (2003), Public Spending on Drugs in the European Union During the 1990s. Lizbona: EMCDDA (znanstveno poročilo).
- Kvaternik Jenko, I. (2004), Droga kot element političnega razmerja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (doktorska disertacija).
- (2005), Političnost (uporabe) prepovedanih drog. Teorija in praksa, 42, 1: 178-191.
- Lovrečič, M. (ur.) (2004), Report on the Drug Situation 2003 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Institute of Public Health of the Republic of Slovenia.
- Lovrečič, M., Drobne, M. (ur.) (2005), Report on the Drug Situation 2005 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Institute of Public Health of the Republic of Slovenia.
- Lukšič, I. (1992), Legalizacija drog: Nujnost in nemožnost. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, XX, 146-147: 73-83.
- (1999), Droga kot politično razmerje. Teorija in praksa, 36, 5: 820-826.
- Nacionalni program za preprečevanje zlorabe drog (1992). Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, XX, 146-147: 153-156.
- Nadelmann, E. A. (1999), Zdravorazumska politika do drog. Teorija in praksa, 36, 5: 827-838.
- Nolimal, D. (1992), Utrinki o svobodi in omejitvah na področju uživanja drog. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, XX, 146-147: 191-192.
- Pezelj, I. (2001), Vloga parlamenta v boju proti kriminalu z drogami. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (magistrsko delo).
- Podmenik, D. (1992), Slovenski načrti za institucionalno mrežo na področju drog. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo, XX, 146-147: 135-146.
- Resolucija o nacionalnem programu na področju drog 2004-2009 (ReNPPD). Ur. l. RS, 28/2004.
- Single, E., Collins, D., Easton, B., Harwood, H., Lapsley, H., Kopp, P., Wilson, E. (2001), International Guidelines for Estimating the Economic Costs of Substance Abuse. <http://www.emcdda.europa.eu/?nnodeid=1357> (24. 5. 2005).
- Zaključni račun proračuna Republike Slovenije za leto 2002 (2003). http://www.gov.si/mf/slov/proracun/zaklj_racun_2002/ZR2002_III-2_obr_15_VLADNE_SLUZBE.pdf (24. 4. 2006).
- Zakon o preprečevanju uporabe prepovedanih drog in o obravnavi uživalcev prepovedanih drog (ZPUPD). Ur. l. RS, 98/1999.
- Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD). Ur. l. RS, 108/1999.

Tanja Cink

KAKOVOST ŽIVLJENJA PREJEMNIKOV DENARNE SOCIALNE POMOČI

PRIMER OBČINE NOVA GORICA

UVOD

S prehodom na tržno gospodarstvo v Sloveniji, ki zaznamuje začetek devetdesetih let, je prišlo do negativne gospodarske rasti in s tem do velikega povečanja brezposelnosti in obsega revščine in socialnih razlik. Te spremembe so vplivale na spremembe socialne politike, ki se pri nas vendarle ni tako intenzivno prilagajala prevladujočemu konservativno-korporativnemu tipu, ki je značilen za države kontinentalne Evrope. Država je pri zagotavljanju socialnih servisov in obsega in ravni socialnih transferjev ohranila ključno vlogo, vendar se je ta zmanjšala in povečala se je odgovornost posameznikov za lastno socialno varnost (Črnak Meglič 1998). Kriza države blaginje je v resnici neposreden rezultat krize zaposlovanja (Novak 1997). Brezposelnost ostaja zato resen ekonomski in socialni problem in je pogosto eden glavnih razlogov številnim socialnim motnjam, ki so resna grožnja človekovemu blagostanju in socialni varnosti.

Izsledki raziskave Statističnega urada RS za obdobje od 1997 do 1999 so namreč pokazali, da obstaja veliko tveganje revščine tudi v gospodinjstvih brez delovno aktivnih oseb oziroma gospodinjstvih s socialnimi prejemki kot glavnim virom dohodka (Apohal Vučkovič et al. 2002: 11). Zato zagotavlja država na področju socialnega varstva socialnovarstvene dajatve, ki služijo preživetju. Vrste dajatev in pogoji za njihovo pridobitev pa so natančneje določeni z zakonom o socialnem varstvu.

Razlogi za revščino so zelo različni, tako v posamezni družbi kot med družbami. Kljub različnim poudarkom pa lahko med temeljnimi razlogi navedemo tudi izgubo dela oziroma brezposelnost.

Sedanji model države blaginje pri nas in na njem utemeljena socialna politika sta rezultat

sledenja evropskim modelom, zlasti nemškemu, »Bismarckovemu«, ki je bil najbolj vpliven. Tako kot drugi režimi blaginje tudi slovenski doživlja krizo, ki se prekriva še s politično tranzicijo. Revščina je postala stalna skrb države, saj je skrb za socialno varnost državljanov eden temeljnih ciljev države blaginje (Novak 1997). Splošen gospodarski in družbeni razvoj ne prinaša nujno tudi izboljšanja socialnega blagostanja. Eno od področij, ki lahko prispevajo k zmanjševanju revščine in socialne izključenosti, je politika socialnega varstva.

Socialna politika je bila v Jugoslaviji ustavno opredeljena tako na ravni zvezne države kakor na ravni republik. Slovenska ustava iz leta 1947 je normativno zagotavljala socialno varnost preko družbenoekonomske ureditve Slovenije, ki je branila državljana pred gospodarskim izkoriščanjem in oblikovala delovno pravo. Socialna varnost je bila vezana na delo. Republiška ustava iz leta 1974 vse pristojnosti socialne politike in varnosti prenesla na sfero dela (združeno delo) in na komunalni sistem. Načelo vzajemnosti in solidarnosti je bilo vezano na zaposlitev. Ker so bile tako plače vir zagotavljanja socialne varnosti, se je prava kriza med zbranimi prispevki in pričakovanimi ugodnostmi pojavila v drugi polovici osemdesetih let, ko je začelo naraščati število brezposelnih in upokojenih. To je zahtevalo reformo socialne varnosti, ki se je v Sloveniji začela v začetku devetdesetih (Novak 1997: 81–93).

Socialna varnost, ki je predmet družbene solidarnosti, je bila od leta 1992 naprej regulirana z zakonom o socialnem varstvu. V primerjavi s prejšnjim regulacijskim mehanizmom, ki je temeljil na samoupravnem sporazumu o uresničevanju socialnovarstvenih pravic in je reguliral upravičenost na podlagi razmerja med ugotovljenimi življenjskimi stroški in povprečno plačo v

preteklem letu ob upoštevanju inflacije, je nova regulacija temeljila na minimalni plači. Tako so bila prek sredstev družbene solidarnosti zagotovljena le minimalna sredstva za življenje oziroma za preživetje (Novak 1994: 202–203).

KAKOVOST ŽIVLJENJA

Skandinavski model raziskovanja blaginje se najmočneje izraža v Allardtovem pristopu, ki razširja raziskovanje življenjske ravni tudi na analizo želja in zadovoljstva ljudi z danimi življenjskimi pogoji. Tako je poudarjen tudi pomen človekovih potreb. Temeljni stebri, na katere se navezujejo pogoji, ki zagotavljajo obstoj in razvoj človeka, so imeti, ljubiti in biti. Pojem »imeti« se meri z indikatorji gmotnih virov, zaposlitve in zdravja, pojem »ljubiti« se nanaša na socialne stike in oblikovanje družbene identitete, pojem »biti« pa se meri z indikatorji sodelovanja pri odločanju in dejavnostih, ki vplivajo na posameznikovo življenje in z možnostmi za dejavno preživljanje prostega časa (Novak 1997: 121–125).

Tudi naša raziskava je sledila Allardtovi konceptualizaciji kakovosti življenja kot izrazu izpolnjenosti temeljnih, prej omenjenih človekovih potreb, vendar ne s tako izrazitim poudarkom na subjektivnem doživljanju življenjske ravni

PROBLEM

Gospodarski in socialni razvoj sta nerazdružljiva elementa celotnega družbenega razvoja. Prvi, globaliziran, pušča evidentne posledice na področju socialnega v smislu vse višje stopnje brezposelnosti in revščine. Njegovo napredovanje je neizogibno in kroji usodo našega bivanja in delovanja. Glavna teza gospodarskopoličnega neoliberalizma je namreč ovrednotiti trg kot dober nasproti slabim državnim posegom (Schumann, Martin 1997). Wallersteinovo (1999: 14) prepričanje je, da moderni svetovni kapitalistični sistem deluje zgolj na primatu neskončne akumulacije kapitala, države pa so le ena izmed pomembnejših institucionalnih značilnosti svetovnega sistema. Tako demokratična država izgublja svojo legitimacijo.

Po napovedih strokovnjakov naj bi v tem stoletju zadostovalo za ohranjanje svetovnega gospodarstva piclih dvajset odstotkov aktivnega

prebivalstva. Zahodna družba pravic oziroma država blaginje je postala grožnja prihodnosti. Branilci socialne države opravljajo Sizifovo delo, saj je zmanjševanje državnih izdatkov, zniževanje mezd in črtanje socialnih transferjev program, ki je enak po vsej Evropi (Schumann, Martin 1997: 15).

Obstoječi sistem pravic, ki nam jih zagotavlja socialna država, nam ne zagotavljajo nujno tudi preživetja. Izguba dela oziroma zaposlitve ali zgolj stanje nezaposlenosti spremeni življenje tako v duhovnem kot materialnem smislu. Človek se počuti nekoristen, ujetnik družbenega sistema, ki ne zadovoljuje elementarne človekove potrebe po svobodi in neodvisnosti, ki mu jo daje delo in lasten vir dohodka. Denarna nadomestila in pomoči v času brezposelnosti zelo težko primerjamo z minimalnim dohodkom, ki zagotavlja socialno varnost posameznika. Z daljšanjem brezposelnosti se ogroženost potencira in z omejevanjem posameznikove svobode posledično znižuje kakovost njegovega življenja.

Statistični podatki kažejo kontinuirano rast števila prejemnikov, tudi v regijah z nižjo stopnjo brezposelnosti, kot je denimo Goriška. Značilnost starostne strukture pa se odraža v pretežno mladi populaciji upravičencev.

POSLEDICE NEZAPOSLENOSTI

Adrian Sinfield trdi, da nezaposlenost razvrednoti oziroma zniža standard oziroma kakovost življenja v družbi. Lea in Young menita, da se tako formirajo subkulture obupa. Sheila Allen in Alan Watson sta prepričana, da so mnogi socialni problemi vseskozi povezani z brezposelnostjo. Reševanje teh problemov povzroča neposredne ekonomske stroške. Višajo se vladni izdatki za podpore in izgubljajo se davki, ki prispevajo k dodatnemu praznjenju državne blagajne. Kljub temu opozarjajo strokovnjaki, da je treba pazljivo obravnavati negativne posledice nezaposlenosti. Allen in Watson zato menita, da je vsak problem, povezan z brezposelnostjo, kompleks medsebojno delujočih dejavnikov, ki jih ne moremo pojasniti z nobenim preprostim vzročno–posledičnim razmerjem. Težko je namreč ločiti posledice nezaposlenosti od ostalih variabel (Haralambos, Holborn 2001: 254–255).

Ne glede na to se posledice odražajo na področju materialnega stanja, socialnem področju, pri

dejavnostih prostega časa, na področju psihičnega stanja posameznika in na področju zdravja.

FINANČNE POSLEDICE

Po mnenju številnih strokovnjakov so najočitnejše in neposredne posledice finančne narave. Neka študija urada za prebivalstvo, popis in raziskave je pokazala, da sta se kar dve tretjini družin, kjer so starši stari manj kot petintrideset let, v treh mesecih brezposlenosti že zadolžili (Haralambos, Holborn 2001: 255).

SOCIALNE POSLEDICE

Četudi težje ocenjujemo druge posledice, je po mnenju Fagina in Littlea mogoče trditi, da je izguba dosti večja in ne le materialne narave. Izguba zaposlitve pomeni namreč tudi izgubo občutka identitete, saj brezposelnost zmanjšuje pomembne socialne stike zunaj družine. Brezposelni ostanejo brez obveznih aktivnosti in izgubijo zmožnost za strukturiranje psihološkega časa. Rezultati raziskav, ki sta jih opravila Fagin in Little, so pokazali, da preživijo veliko časa v postelji, njihov spanec pa je nemiren in pogosto so bolj utrujeni kot takrat, ko so delali. Opozorila sta tudi, da delo ponuja posamezniku možnost za razvijanje spretnosti in ustvarjalnosti ter daje občutek smisla, ki ga z izgubo dela izgubijo in se pogosto počutijo kot marginalci, kup odpadkov ipd. Menita tudi, da izpad dohodka onemogoča posamezniku vključevanje v prostovoljne aktivnosti, s tem pa izgubo svobode in nadzora zunaj dela (Haralambos, Holborn 2001: 255–256).

PSIHOLOŠKE REAKCIJE

Mnogi strokovnjaki so mnenja, da čas oziroma trajanje brezposelnosti bistveno vpliva na psihološke reakcije posameznika. Fagin in Little sta tako razločila štiri glavne stopnje:

- stopnja duševnega pretresa, ki sestoji iz dvoma in dezorientacije
- stopnja zanikanja in optimizma, na kateri brezposelni svoj položaj vidijo kot prehodni
- stopnja tesnobe in stiske, ko začne posameznika skrbeti njegova prihodnost in začne dvomiti, ali bo sploh še našel novo zaposlitev

- stopnja vdanosti v usodo in prilagoditev, ko posameznik zmanjša svoja pričakovanja in postane brezbrizen.

Ob tem velja omeniti še trditve Adriana Sinfielda, ki pravi, da nezaposlenost različno prizadene različne skupine, kar je odvisno od preteklih izkušenj, pričakovanj in družbene skupine, ki ji posameznik pripada (Haralambos, Holborn 2001: 256–257).

ZDRAVSTVENO STANJE

Najbolj pretresljive so posledice na področju zdravja. Jeremy Laurence se pri analizi raziskave na to temo sklicuje na študije z naslednjimi sklepi. Pravi, da lahko pričakujemo slabše duševno zdravje, povišano stopnjo smrtnosti, samomorilnosti in poskusov samomora. Ob tem prizna, da ne moremo zagotovo dokazati, da brezposelnost povzroča zdravstvene težave. Na zdravje lahko vplivajo mnoge variable, ki jih v raziskavi ni mogoče nadzorovati, in ni mogoče pojasniti, kako brezposelnost vodi do bolezni in zakaj. Kljub temu ostaja po njegovem mnenju dovolj močan dokaz, da brezposelnost ne povzroča zgolj finančnih in psiholoških posledic (Haralambos, Holborn 2001: 257).

METODOLOGIJA

Izbrala sem populacijo prejemnikov denarne socialne pomoči, ki odraža najbolj tipičen primer posameznika brez lastnega vira dohodkov, in pri tem poskušala ugotoviti:

- raven materialne ogroženosti
- raven socialne ogroženosti
- raven psihične obremenjenosti
- psihološko strukturiranje časa
- kaj bi jim pomenila zaposlitev in s tem povezan lasten dohodek
- pogostost pojavljanja posameznih bolezni oziroma zdravstvenih težav.

Hipotezi:

H1: Višja stopnja materialne ogroženosti pogojuje tudi višjo stopnjo psihične obremenjenosti posameznika.

H2: Z daljšanjem dobe prejemanja denarne socialne pomoči lahko pričakujemo večjo stopnjo materialne ogroženosti posameznika.

VRSTA RAZISKAVE IN SPREMENLJIVKE

Raziskava je kvantitativna. Njen kvantitativni značaj je razviden iz merjenja ravni materialne, socialne in psihične ogroženosti, prikaza strukturiranja psihološkega časa, pomena, ki ga pripisujejo zaposlitvi in s tem povezanim lastnim virom dohodkov, ocene zdravstvenega stanja vprašanih in preizkušanja postavljenih hipotez.

Neodvisne spremenljivke so:

- spol (moški, ženska)
- starost
- izobrazba (nedokončana OŠ, dokončana OŠ, 2 ali 3-letna poklicna šola, 4-letna srednja šola, višja šola, visoka šola oziroma fakulteta oziroma akademija in specializacija oziroma magisterij oziroma doktorat)
- zakonski stan (samski, poročen, živeč v izvenzakonski skupnosti, razvezan, ovdovel)
- bivališče (lastna hiša, lastno stanovanje, socialno stanovanje, neprofitno najemno stanovanje, podnajemnik, ki plačuje najemnino v zasebnem stanovanju, stanujoč brez plačevanja najemnine – pri starših, sorodnikih ...)
- razlog za prijavo (stečaj podjetja, ukinitve delovnega mesta, odpust, iztek pogodbe za določen čas, lastna odpoved, družinske obveznosti, poroka, zaključek rednega šolanja, drugo)
- čas prejemanja denarne socialne pomoči
- poglavitni vir sredstev za preživljanje.

Odvisne spremenljivke:

- raven materialne ogroženosti
- raven socialne ogroženosti
- raven psihične obremenjenosti
- strukturiranje psihološkega časa
- pomen zaposlitve in s tem povezan lasten vir dohodkov
- pogostost pojavljanja bolezni oziroma zdravstvenih težav.

Modalitete slednjih so natančno predstavljene in komentirane v razdelku »Rezultati in razprava«.

MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Podatke sem zbrala s pomočjo anketnega vprašalnika, ki ga v grobem sestavljajo štirje sklopi vprašanj. V prvem sklopu sem merila raven materialne ogroženosti, ki ga je določalo

pet vprašanj. V drugem sklopu sem merila raven socialne ogroženosti; vprašanja se nanašajo na socialne stike, strukturiranje psihološkega časa in občutek identitete in smisla. Tretji sklop je določalo 7 trditev, s katerimi sem merila raven psihične obremenjenosti, zadnji, četrti sklop pa je določalo vprašanje, ki kaže na pogostost pojavljanja posameznih bolezni oziroma zdravstvenih težav.

Vprašalnik sem sestavila s pomočjo izsledkov že opravljenih raziskav oziroma teorije, ki jo omenjam v uvodu, literature Haralambosa in Holborna iz leta 2001 in M. Novak iz leta 1994. Pri zadnjem sklopu vprašanj pa sem si pomagala s Schmidtovim priročnikom o posledicah stresa na zdravje posameznika iz leta 2003.

POPULACIJA IN VZORČENJE

Na Centru za socialno delo Nova Gorica sem anketirala 50 naključno izbranih prejemnikov denarne socialne pomoči izmed celotne populacije, ki je konec decembra 2003 štela v občini Nova Gorica (po stalnem prebivališču) 376 prejemnikov. Vrnjenih sem dobila 42 izpolnjenih vprašalnikov.

Osnovne značilnosti obravnavanega vzorca oziroma populacije so, da gre za osebe, ki so brezposelne, s takim statusom prijavljene na Zavodu RS za zaposlovanje in so brez lastnih dohodkov. Če imajo pravico do denarne pomoči pri Zavodu RS za zaposlovanje, ki je sicer časovno omejena in katere višina ne dosega zneska denarne socialne pomoči, prejemajo pri centru še razliko do višine denarne socialne pomoči.

ZBIRANJE PODATKOV

Razdeljevanje vprašalnikov in zbiranje podatkov je potekalo približno dva meseca, in sicer od začetka decembra 2003 do začetka februarja 2004. S prejetim obrazcem vloge za denarno socialno pomoč so anketiranci dobili še vprašalnik s priloženo kuverto za oddajo. Z oddajo vloge so pri naslednjem obisku tako oddali še izpolnjen vprašalnik. ture anketirane skupine kaže, da je osip zlasti v generaciji 2004/05 kar precejšen in da ugotovitve težko posplošimo na celotno populacijo, zato imajo zgolj značaj domnev.

REZULTATI IN RAZPRAVA

Iz osnovnih podatkov je razvidno, da je populacija anketiranih razmeroma mlada, saj znaša povprečna starost 28,3 leta. Poleg tega jih kar 78,58 % živi brez plačevanja najemnine, najverjetneje še pri starših, od tega sta samo dva poročena. V ostalih primerih gre za samske osebe. Ti podatki nedvomno odražajo trend našega časa in načina življenja mladih, ki kljub izobrazbi ostajajo brez zaposlitve, pri starših, brez objektivnih možnosti za samostojno življenje. Kar 42,85 % vprašanih je kot razlog za prijavo na Zavodu RS za zaposlovanje navedlo zaključek rednega šolanja. Izobrazbena struktura kaže, da je le 16,66 % takih, ki imajo zaključeno samo osnovno šolo, od teh je samo eden, ki ni zaključil osnovnega šolanja. V večini primerov gre za izobraženo populacijo s poklicem, 14,28 % pa jih ima celo višjo oziroma visoko izobrazbo. Kar 38,09 % jih je navedlo kot pglavitni vir zagotavljanja sredstev za preživljanje svoje starše, natančno 50 % pa denarno socialno pomoč. Navedeni podatki eklatantno kažejo na to, da gre za mlajšo populacijo, ki je zaradi materialne ogroženosti ena od ranljivejših v naši družbi.

RAVEN MATERIALNE OGROŽENOSTI

Največ se jih je uvrstilo v četrti razred, kar kaže, da so prejemniki denarne socialne pomoči prav gotovo materialno ogrožena populacija. Poleg tega se jih je kar 33 od 42 uvrstilo od srednje do zelo visoke materialne ogroženosti, kar je že 78,57 %.

Izračun povprečnega števila točk, ki so ga anketirani dosegli, znaša 20,948. To pa pomeni, da so anketirani v povprečju srednje materialno ogroženi, vendar izračun spet kaže na to, da je to zgornja meja razreda. Od tega znaša izračunani standardni odklon 3,1.

Nezaposlenost v materialnem smislu dokazano najbolj prizadene mlade in prekine normalni prehod v svet odraslih, samostojnih ljudi. Ostajajo brez možnosti samostojnega življenja in pogosto preživljajo dolga obdobja revščine. Nimajo možnosti, da bi prevzeli družinske obveznosti, kar prelajajo na kasnejši čas. Neposredna finančna stiska pa konsekvntno povzroča stiske na ostalih življenjskih področjih. Mladi postanejo sčasoma razočarani in malodušni (Haralambos, Holborn 2001: 257). Poleg tega prihaja sčasoma do tenzij in konfliktov, ki lahko porušijo medosebno ravnoesje v družini.

Tabela 1: Frekvenčna distribucija oseb po razredih glede na raven materialne ogroženosti

Št. točk	Št. oseb		Sredina razreda	Kumulativna frekvenca razreda				
i=3	fk	Xmin-xmax	Xk	F	fk*xk	xk-M	$\frac{(xk-M)^2}{2}$	$\frac{(xk-M)^2}{2*fk}$
13-15	4	12,5-15,5	14	4	56	-7	49	98
16-18	5	15,5-18,5	17	9	85	-4	16	80
19-21	12	18,5-21,5	20	21	240	-1	1	12
22-24	15	21,5-24,5	23	36	345	2	4	60
25-27	6	24,5-27,5	26	42	156	5	25	150
	42				882			400

Razredi:

1. razred 13–15 točk: zelo nizka raven materialne ogroženosti
2. razred 16–18 točk: nizka raven materialne ogroženosti
3. razred 19–21 točk: srednja raven materialne ogroženosti
4. razred 22–24 točk: visoka raven materialne ogroženosti
5. razred 25–27 točk: zelo visoka raven materialne ogroženosti

RAVEN SOCIALNE OGROŽENOSTI

Tabela 2: Frekvenčna distribucija oseb po razredih glede na raven socialne ogroženosti

Št. Točk	Št. Oseb		Sredina razreda	Kumulativna frekvenca razreda				
i=2	F _k	x _{min} -x _{max}	x _k	F	f _k *x _k	x _k -M	$\frac{(x_k - M)^2}{2}$	$\frac{(x_k - M)^2}{2} * f_k$
3-4	10	2,5-4,5	3,5	10	35	-2	4	40
5-6	22	4,5-6,5	5,5	32	121	0	0	0
7-8	9	6,5-8,5	7,5	41	67,5	2	4	36
	41				223,5			76

Razredi:

1. razred 3-4 točke: nizka raven socialne ogroženosti
2. razred 5-6 točk: srednja raven socialne ogroženosti
3. razred 7-8 točk: visoka raven socialne ogroženosti

Iz tabele je razvidno, da se jih je največ uvrstilo v srednji razred. Kar 78,04 % pa se jih uvrstilo v prvi in drugi, kar dokazuje, da ni mogoče sklepati o izraziti socialni ogroženosti. V povprečju so namreč dosegli 5,426 točke, kar tudi potrjuje zgornjo trditev. Od tega je izračunani standardni odklon 1,4.

Raziskovalci se strinjajo, da se mladi lažje spoprimejo s položajem brezposelne osebe kot starejši. Kot novinci še nimajo oblikovane poklicne identitete, ki bi se v takem primeru razgradila in bi jim to povzročalo stisko. Poleg tega je za mlajše generacije značilno, da so pogosto brez zaposlitve in je to nekaj povsem normalnega, kar dodatno ublaži občutek prikrajšanosti (Haralambos,

Holborn 2001: 257). Zato se ne odtujujejo in ne občutijo pritiskov socialne izključenosti, ki bi jim lahko grozila sicer. Poleg tega so večinoma člani primarne družine in njihova funkcija v smislu skrbi za druge družinske člane ni tako v ospredju. V tem primeru bolj drugi skrbijo zanje, zato ne prihaja do izrazitejših napetosti v medosebnih odnosih.

Glede na podatke o času prejemanja denarne socialne pomoči je značilno tudi to, da jih kar 42,5 % še ni prejelo prvega izplačila, 33,33 % pa je takih, ki prejemajo denarno socialno pomoč od treh do devet mesecev. Slednje kaže, da ne gre za dolgotrajne prejemnike, temveč se, najverjetneje po krajšem obdobju, zaposlijo.

RAVEN PSIHOLOŠKE OBREMENJENOSTI

Tabela 3: Frekvenčna distribucija oseb po razredih glede na raven psihološke obremenjenosti

Št. točk	Št. oseb		Sredina razreda	Kumulativna frekvenca razreda				
I=5	f _k	x _{min} -x _{max}	x _k	F	f _k *x _k	x _k -M	$\frac{(x_k - M)^2}{2}$	$\frac{(x_k - M)^2}{2} * f_k$
12-16	12	11,5-16,5	14	12	168	-5	25	300
17-21	19	16,5-21,5	19	31	361	0	0	0
22-26	6	21,5-26,5	24	37	144	5	25	150
27-31	3	26,5-31,5	29	40	87	10	100	300
	40				760			750

Razredi:

1. razred 12-16 točk: nizka raven psihične obremenjenosti
2. razred 17-21 točk: srednja raven psihične obremenjenosti
3. razred 22-26 točk: visoka raven psihične obremenjenosti
4. razred 27-31 točk: zelo visoka raven psihične obremenjenosti

Največ anketirancev se je uvrstilo v prvi in drugi razred, in sicer kar 31 od 42 anketirancev, kar je 73,80 % celotne populacije. Iz tega lahko sklepamo, da generalno ne gre za visoko raven psihološke obremenjenosti. 28,57 % odstotkov se jih je uvrstilo v prvi in 45,23 % v drugi razred. V povprečju so dosegli 18,693 točke, kar sodi v razred srednje psihološke obremenjenosti. Standardni odklon znaša 4,3.

Lahko torej rečemo, da ne gre za izrazito psihično obremenjenost, ki bi vprašanim povzročala dodatne ovire pri razreševanju njihovih stisk.

Kaže, da brezposelnost pri mladih ne povzroča večje psihološke škode, čeprav je primerjalna analiza zdravstvenega stanja mladih brezposelnih in zaposlenih vrstnikov pokazala, da brezposelni mladi intenzivneje doživljajo psihične stiske. Kar 82 % znakov psihičnih stisk, ki so jih opisali mladi brezposelni, se je začelo izražati v času nezaposlenosti (Haralambos, Holborn 2001: 258).

je le ena sestavina končnega števila vpisnih točk; na slednje vpliva v precejšnji meri (npr. 40 %) uspeh v zadnjih dveh letnikih srednje šole. Ta pa ni odvisen od poenotenega zunanjega preverjanja znanja.

Da bi bili naši sklepi trdnjši od zgolj domnev, navajamo podatke maturitetnega letnega poročila za leto 2002 državnega izpitnega centra (zadnje dostopno na medmrežju).

V smislu dnevnih aktivnosti posvečajo anketiranci največ časa družinskim obveznostim oziroma članom gospodinjstva, in sicer 5,9 ure. Temu sledijo družabne dejavnosti (npr. sodelovanje v društvih, udeležba na raznih prireditvah itn.) – 3,6 ure dnevno. Naslednja priljubljena aktivnost je gledanje televizije, ki ji posvetijo v povprečju 2,5 ure dnevno. Hobijem, športu in rekreaciji in prostočasnim dejavnostim posvetijo približno 2,3 ure, najmanj časa pa posvetijo prijateljem, in sicer v povprečju 2,3 ure. Spanju posvečajo v povprečju skoraj 8 ur dnevno, kar je zelo običajno in v mejah priporočljivega časa.

Ena od možnih prednosti v času nezaposlenosti je lahko ta, da imaš več prostega časa. Vendar so študije pokazale, da se z brezposelnostjo intenzivirajo le določene aktivnosti; več časa preživijo ob gledanju televizije in opravljanju gospodinjstskih del. Na splošno so aktivnosti prostega časa brezposelnih v najboljšem primeru blažila za dolgočasje in pretežno neustrezne (Haralambos, Holborn 2001: 256). Organiziranje vsakodnevne življenja posameznika je prav gotovo problem. Študije v zadnjem času so pokazale, da je manjši v začetku in postaja sčasoma večji (Ashton 1986).

POMEN ZAPOSLOTITVE IN LASTNEGA VIRA DOHODKA

STRUKTURIRANJE PSIHOLOŠKEGA ČASA

**Tabela 4: Prikaz aritmetičnih sredin spremenljivk dnevne-
ga razporejanja psihološkega časa v urah**

Spremenljivka Posvečajo se:	Nume- rus	Aritmetič- na sredina	Standardni odklon
	N	M	S
družinskim obvezno- stim oziroma članom gospodinjstva	33	5,9	2,4
prijateljem	30	2,2	1,3
hobijem, športu in rekreaciji, sprostitvi in prostočasnim dejavnostim	34	2,3	2,2
družabnim dejav- nostim	13	3,6	3,9
spanju	40	7,9	3,3
gledanju TV	36	2,5	1,2

**Tabela 5: Razvrstitev spremenljivk po vrstnem redu glede
na pomen, pripisan posamezni spremenljivki**

Mesto	Spremenljivka
1.	neodvisnost in svoboda
2.	socialna varnost
3.	samospoštovanje
4.	samoizpolnitev
5.	red in samodisciplina
6.	socialni stiki
7.	ugled
8.	moč in vplivnost
9.	višji položaj v družbi

Glede na povprečje pojavljanja posameznih spremenljivk po posameznih mestih lahko opazimo, da anketirani menijo, da bi jim zaposlitev in s tem povezan lasten vir dohodka omogočil najprej neodvisnost in svobodo, ki jima sledijo socialna

varnost, samospoštovanje, samoizpolnitev, red in samodisciplina, socialni stiki, ugled, moč in vplivnost in na zadnjem mestu višji položaj v družbi.

Dohodek daje zlasti svobodo in nadzor zunaj dela. Če smo ponovno pozorni na posamezne variable, opazimo, da so tiste, ki se nanašajo na

zunanje socialno okolje oziroma odražajo njihov odnos do zunanjega socialnega okolja, na zadnjih mestih. To nam ponovno potrjuje, da anketirani resnično ne trpijo za socialno ogroženostjo, temveč zlasti materialno, ki jim zato ne zagotavlja neodvisnosti in svobode in s tem povezane socialne varnosti.

POJAVLJANJA POSAMEZNIH ZDRAVSTVENIH TEŽAV OZIROMA BOLEZENSKIH STANJ

Tabela 6: Prikaz ocene zdravstvenega stanja

Vrsta bolezni oziroma težav		Ne	Da, manjše težave	Da, večje težave	SKUPAJ
Glavobol, migrena	f	29	13	/	42
	%	69,05%	30,96%	/	100
Bolečine v ramenih, križu, prsih, rokah, revmatične bolezni	f	26	12	4	42
	%	61,91%	28,57%	9,52%	100%
Težave s srcem, previsok ali prenizek krvni pritisk, razširjene vene, otekline na nogah, vrtoglavica	f	29	8	5	42
	%	69,05%	19,05%	11,90%	100%
Težave s prebavo, želodcem, mehurjem, ledvicami, žolčem ali jetri	f	25	16	1	42
	%	59,52%	38,09%	2,39%	100%
Obolenja kože, alergije	f	36	6	/	42
	%	85,71%	14,29%	/	100%
Bronhialna astma, težave z dihal	f	36	4	2	42
	%	85,71%	9,52%	4,77%	100%
Diabetes ali sladkorna bolezen	f	41	1	/	42
	%	97,61%	2,39%	/	100%
Povečana stopnja holesterola v krvi	f	38	3	1	42
	%	90,47%	7,14%	2,39%	100%
Prevelika telesna teža ali debelost	f	32	8	2	42
	%	76,18%	19,05%	4,77%	100%
Splošna utrujenost	f	25	13	4	42
	%	59,52%	30,96%	9,52%	100%
Nespečnost	f	31	8	3	42
	%	73,81%	19,05%	7,14%	100%
Živčnost, anksioznost, nemir, depresija, napetost	f	25	10	7	42
	%	59,52%	23,81%	16,67%	100%

Med manjšimi težavami so najpogostejše težave s prebavo, želodcem, mehurjem, ledvicami, žolčem in jetri (38,09 %). Sledijo manjše težave s splošno utrujenostjo in z glavoboli oziroma migreno (30,96 %). V 28,57 % primerov imajo

anketirani manjše težave z bolečinami v ramenih, križu, prsih, rokah in revmatičnimi obolenji. Tem težavam sledijo težave zaradi živčnosti, anksioznosti, nemira, depresije in napetosti (23,81 %); težave zaradi prevelike telesne teže ali

debelosti ima 19,05 %, v enakem deležu zaradi srca, previsokega ali prenizkega krvnega pritiska, razširjenih ven, oteklin na nogah in vrtoglavice ter nespečnosti. Zaradi obolenj kože ali alergij ima manjše težave 14,29 % anketiranih, težave zaradi bronhialne astme oziroma težave z dihalji ima 9,52 %, s povečano stopnjo holesterola v krvi pa se jih spopada 2,39 %.

Večje težave se najpogosteje pojavljajo zaradi živčnosti, anksioznosti, nemira, depresij in napetosti (16,67 %); sledijo težave s srcem, previsokim ali prenizkim krvnim pritiskom, razširjenimi venami, oteklinami na nogah in vrtoglavico (11,90 %). 9,52 % ima večje težave zaradi splošne utrujenosti, v enakem deležu zaradi bolečin v ramenih, križu, prsih, rokah in revmatičnih obolenj, 7,14 % ima težave zaradi nespečnosti, 4,77 % zaradi bronhialne astme oziroma obolenji dihal, v enakem deležu tudi zaradi prevelike telesne teže ali debelosti. Najmanj težav je zaradi povečane stopnje holesterola v krvi (2,39 %); enako velja za tiste, ki imajo težave s prebavo, želodcem, mehurjem, ledvicami, žolčem in jetri.

Največ težav imajo torej zaradi živčnosti, anksioznosti, nemira, depresij in napetosti, ki so v današnjem času tipične spremljevalke stresa, tempa in načina življenja sodobnega posameznika. Pri tem niti ni nujno, da gre za brezposelno osebo.

V dosti večjem deležu imajo manjše težave s prebavo, tem pa sledijo splošna utrujenost, glavoboli in revmatična obolenja.

Naravo težav, ki jih prepoznavajo vprašani, lahko povežemo s stresom. Pogoji življenja z veliko negotovosti, napetosti, nestabilnosti, pogostimi frustracijami in storilnostno naravnostjo družbe ustvarjajo pogoje za zaskrbljenost in tesnobo. Tesnoba zavzema centralno mesto v organizaciji osebnosti; neločljivo je povezana s težnjo človeka, da zadovolji svoje osnovne čustvene, nagonске, spoznavne in socialne potrebe. Patološko tesnobo loči od normalne le intenziteta in dolžina trajanja oziroma nesorazmerje med izraženostjo tesnobe in pogoji, v katerih se izraža. Ima signalno funkcijo in je znamenje notranje ali zunanje nevarnosti (Ilin 1996: 145–154). To se zelo ujema s položajem prejemnikov denarne socialne pomoči.

Težko rečemo, da gre za psihosomatske motnje. Za to bi bilo treba potrditi tudi statistično pomembne korelacije med posameznimi spremenljivkami (npr. čas prejemanja denarne

socialne pomoči) in posameznimi zdravstvenimi stanji vprašanih. Kljub temu lahko domnevamo, da gre bolj za psihosomatske težave, ki odražajo motnje v funkcioniranju posameznih organov ali organskih sistemov, ki nastajajo zlasti zaradi disfunkcionalnosti psihične organizacije oziroma neuspešnosti obrambnega sistema, ko nakopičena tesnoba išče telesne poti razbremenitve.

Iz podatkov javnomnenjske raziskave o zdravju in zdravstvu v Sloveniji je razvidno, da je prisotnost psihosomatskih simptomov pri anketiranih na spodnjih razredih dohodkovne lestvice pogostejša. Zato je razvidna sistematična zveza tovrstnih simptomov z materialnim stanjem, saj je njihova prisotnost praviloma nižja v vsakem naslednjem (višjem) dohodkovnem razredu (Malnar 2002: 19–25).

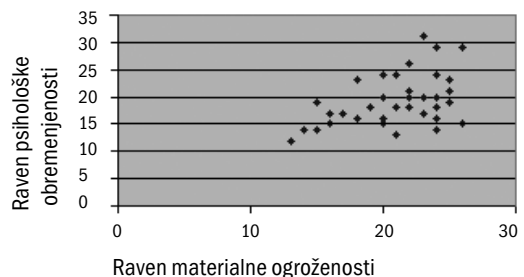
HIPOTEZI

H1: Večja materialna ogroženost pogojuje tudi večjo psihološko obremenjenost

Korelacijski koeficient $r=0,69$.

Korelacija med spremenljivkama je pozitivna in srednja, že bistvena pozitivna korelacija (po Sagadin 1987).

Slika 1: Ocenjena regresijska premica

Izračunani Hi-kvadrat, ob številu stopinj prostosti 1, je znašal 1,38 in je večji od zahtevanega oziroma tabeliranega pri danih vrednostih. Tako bi lahko z manj kot 25-odstotnim in več kot 10-odstotnim tveganjem, da se motim, hipotezo potrdila, vendar je običajni kriterij za potrditev hipoteze 5-odstotno tveganje, zato s takim rezultatom nisem bila zadovoljna. V osnovni tabeli sem večkrat poskušala razširiti oziroma združiti razrede ene in druge lestvice, vendar sem pri izračunu Hi-kvadrata prišla vedno do enakega sklepa.

Zato sem se odločila zadržati ničelno hipotezo, kar pomeni, da med materialno ogroženostjo in psihološko obremenjenostjo ni povezave.

Ker gre za mlado populacijo in že dokazano nizko raven psihične obremenjenosti, bi bilo tudi težko pričakovati izrazito stopnjo korelacije med spremenljivkama. Materialno ogroženost je mogoče potrditi, vendar se zaradi razmeroma dobrega psihičnega stanja vprašanih ni pokazala statistično pomembna povezanost, ki bi omogočila potrditev delovne hipoteze. Najverjetneje bi prišli do povsem drugačnega rezultata v primeru starejše populacije, ki ne bi imela v zaledju varnosti, kakršno ponuja primarna družina.

H2: Pričakujemo lahko povezanost časa prejemanja denarne socialne pomoči z materialno ogroženostjo

Izračunani koeficient rang – korelacije j je znašal 0,16.

Korelacija med rangoma je zelo nizka, nezna, skoraj je ni (Sagadin, 1987). To pomeni, da se z daljšanjem dobe prejemanja denarne socialne pomoči ne stopnjuje nujno tudi materialna ogroženost prejemnikov. Velika večina jih ima na drugi lestvici povsem drugačen položaj.

Ob tem velja poudariti, da gre pretežno za populacijo, ki je brez lastnih družin in živi pri starših. To pomeni, da jim je neke vrste socialna varnost zagotovljena in jih dolgoročno prejemanje denarne socialne pomoči ne skrbi tako, da bi se zaradi tega počutili tudi materialno ogrožene. Materialna ogroženost prav gotovo obstaja, vendar statistično pomembne korelacije med spremenljivkama ni.

Statistični podatki pri nas kažejo namreč na to, da število porok, ki naj bi veljale za formalni začetek družinskega življenja, že tako upada, hkrati pa se večja starost, ko se partnerja za to odločata (Švab 2001).

Musek (1995: 19–20) meni, da je mlada populacija v obdobju družbenih sprememb v posebnem položaju. Mladi se pač ne odločajo po preteklih, tradicionalnih vzorih. Njihove odločitve danes so sicer svobodnejše, a zato morajo biti tudi bolj odgovorne. Odločanje za samostojno življenje in formiranje lastne družine je tako še dodatno oteženo in zapleteno. Le na videz izgublja družina pomen vrednote.

SKLEPI IN PREDLOGI

Populacija prejemnikov denarne socialne pomoči je v našem primeru materialno ogrožena, kar lahko opredelimo kot neposredno posledico njihovega trenutnega socialnega položaja. Tipičen primerek prejemnika denarne socialne pomoči v vzorcu je ženska, stara približno 28 let, ki je končala redno šolanje, ima srednješolsko izobrazbo, je samska in živi pri starših. Njen poglavitni vir sredstev za preživljanje sta denarna socialna pomoč in pomoč staršev.

Socialna ogroženost ni tako izrazita, kar kaže na to, da socialne stike z okoljem ohranjajo in v družinah ne prihaja do večjih nesoglasij oziroma odnosi v njih so dobri. To je tudi varovalka pred ostalimi morebitnimi tveganji.

Tudi psihična obremenjenost se ni izkazala za ogrožajočo, kar je lahko tudi posledica nizke socialne ogroženosti.

Pri razporejanju dnevnih aktivnosti namenjajo vprašani največ časa članom svoje družine in družabnim dejavnostim v širšem socialnem okolju, kar dokazujeta že predhodna sklepa o dobrih medosebnih odnosih in dobri socialni integriranosti. V tem delu lahko zato ponovno sklenemo, da socialna ogroženost ni izrazita oziroma ni dejavnik tveganja.

Zaposlitev in s tem povezan lasten vir bi jim pomenil najprej neodvisnost in svobodo in s tem povezano socialno varnost. Slednje odraža želeni položaj, ki je nasprotje trenutne situacije in zato pričakovan in razumljiv odziv.

Zdravstveno stanje je razmeroma dobro in odraža klasične oziroma tipične težave, s katerimi se soočamo v današnjem času. Pri tem ni nujno, da gre za populacijo brezposelnih, saj nam tovrstne posledice prinaša tudi delovno aktivno življenje.

Pokazalo se je, da se z višjo stopnjo materialne ogroženosti ne stopnjuje nujno tudi psihična obremenjenost vprašanih, najbrž zato, ker je tudi primarna družina dejavnik zagotavljanja socialne varnosti. Psihična obremenjenost pa je subjektivno stanje posameznika, odvisno od različnih dejavnikov, in ni nujno neposredna posledica materialne ogroženosti, temveč je tvorba osebnostnih značilnosti, kulturnega oziroma socialnega okolja, preteklosti posameznika itn.

Z daljšanjem časa prejemanja denarne socialne pomoči se ne stopnjuje nujno tudi materialna ogroženost vprašanih. Ker živijo večinoma v pri-

marni družini, je povsem razumljivo pričakovati, da je njihova socialna varnost tudi dolgoročno zagotovljena.

Na podlagi te raziskave je treba poudariti problematiko mladih brezposelnih, in sicer najprej v smislu omogočanja normalnega prehoda v svet samostojnih. Da je kdo lahko samostojen, potrebuje lasten dohodek, tega pa si lahko legalno prisluži le z delom. Težko je spodbujati nataliteto s pomočjo družinskih bonitet, kot je, denimo, dodatek za veliko družino, če taka družina niti ne more nastati niti živeti. Ker gre za splošno pomanjkanje dela, bi bilo treba spodbuditi subvencionirano zaposlovanje in mobilizirati delovno silo s pomočjo ukrepov aktivne politike zaposlovanja, pred tem pa uravnovesiti izobraževalni sistem, ki producira na tisoče nezaposeljivega kadra, medtem ko določenih profilov primanjkuje, in dvigniti izobrazbeno raven. Poleg tega bi bilo treba mladim prilagoditi stanovanjsko politiko, in sicer v smislu večjih kapacitet neprofitnih stanovanj in subvencioniranih najemnin.

Težko bi rekli, ali je vprašanim kljub neizraziti socialni in psihični ogroženosti tako zagotovljena ustrezna kvaliteta bivanja. Slednje lahko ocenimo na podlagi izračunov oziroma izsledkov opravljene raziskave, vendar smo pri tem precej zanemarili vprašanja, ki bi sugerirala tudi zadovoljstvo vprašanih s takim načinom življenja. Dokazali smo, da bi jim zaposlitev in s tem povezan lasten dohodek pomenil zlasti neodvisnost, svobodo in socialno varnost, zato lahko sklepamo, da kvaliteta njihovega življenja ne dosega želene ravni, vendar jih trenutni položaj še ne ogroža.

VIRI

- Apohal Vučkovič, L., et al. (2002), Izvajanje strategije socialnega vključevanja s poročilom uresničevanja programa boja proti revščini in socialni izključenosti. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
- Ashton, D. N. (1986), *Unemployment under Capitalism: The Sociology of British & American Labour Markets*. Brighton: Greenwood Publishing Group.
- Črnak Meglič, A. (1998), Socialni sistemi na preizkusu. V: Tomšič, D. (ur.), *Evropska socialna in zaposlovalna politika*. Ljubljana: Kalandrovo društvo (9–15).
- Haralambos, M., Holborn, M. (2001), *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Ilin, B. (1996), Specifičnosti stresnih, psihosomatskih in nevrotskih motenj pri otrocih in mladostnikih in njihova geneza. V: Brinšek, B., Stamos, V. (ur.), *Nevrotske, stresne in somatomorfne motnje v splošni medicini in psihiatriji*. Begunje: Psihiatrična bolnica Begunje (145–154).
- Malnar, B. (2002), *Sociološki vidiki zdravja*. V: Toš, N., Malnar, B. (ur.), *Družbeni vidiki zdravja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (3–32).
- Martin, H.-P., Schuman, H. (1997), *Pasti globalizacije: Napad na demokracijo in blaginjo*. Ljubljana: Co Libri.
- Musek, J. (1995), *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Nastran Ule, M. (1993), *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Znanstveno in raziskovalno središče.
- Novak, M. (1994), *Dober dan, revščina: Dejstva, pristopi, politike*. Ljubljana: Socialna zbornica Slovenije.
- (1997), *Razvoj evropskih modelov države blaginje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, Inštitut RS za socialno varstvo.
- Schmidt, A. (2003), *Najmanj, kar bi morali vedeti o stresu*. Ljubljana: Samozaložba.
- Sagadin, J. (1987), *Osnovne statistične metode za pedagoge*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Švab, A. (2001), *Družina: Od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Wallerstein, I. (1999), *Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja; Dediščina sociologije: Obljuba družbenih ved*. Ljubljana: Založba.

Tanja Gregorec, Mateja Debeljak

PARTICIPACIJA MLADIH V POSTOPKU IN NAMESTITVI V IZVENDRUŽINSKI OBLIKI SKRBI

UVOD

Pričujočo raziskavo sva pripravili v okviru mednarodnega projekta Quality4Children (2004–2006), katerega namen je bil pridobiti primere dobrih praks na področju izvendružinske skrbi za otroke z vidikov različnih akterjev, ki so vključeni v to področje. Za raziskovanje vidika mladostnikov sva se odločili na podlagi najinega mnenja, da so mladostniki premalokrat vprašani ali slišani, kaj pravzaprav želijo, pričakujejo ali potrebujejo v oblikah izvendružinske skrbi. Participacija otrok, vključevanje njihovih mnenj, interesov in potreb pa je zagotovo primer dobre prakse, s katerim strokovni delavci sledijo najboljšemu interesu otroka oziroma mladostnika.

Z raziskavo sva želeli:

1. ugotoviti primere dobre prakse iz perspektive otrok in mladih v postopku nameščanja in v obdobju bivanja izven matične družine
2. oceniti stanje vključevanja otrok in mladih v odločanje o njihovem bivanju izven matične družine
3. ugotoviti, kakšno podporo bi mladi potrebovali pri vključevanju v tovrstne postopke.

Participacija otrok in mladih in upoštevanje njihove najboljše koristi izhaja iz konvencije ZN o otrokovih pravicah, ki ji z zakonsko podlago in prakso sledijo (oziroma naj bi ji sledile) institucije in strokovni delavci, ki delujejo na tem področju. Ob teh dveh načelih tudi določeni koncepti v socialnem delu poskušajo odgovoriti na to, kako vključiti uporabnika, v najinem primeru mladega človeka, in skupaj z njim najti zanj najprimernejšo rešitev njegove stiske, težave. »Proces pomoči ni mogoč brez etike participacije, ki utemlji formulacijo skupaj z uporabnikom (Čačinovič Vogrinčič 2000: 21)«.

V odnosih med strokovnimi delavci in uporabniki socialnih služb – v najinem primeru mladimi – se pogosto vzpostavi odvisnostni odnos, kjer strokovnjaki s svojim znanjem namesto mladih definirajo njihove potrebe, želje, možne rešitve. Posameznik nima možnosti spregovoriti in sodelovati pri reševanju svojih stisk, nima vpliva pri načrtovanju življenja in pri definiranju, kaj zanj sploh pomeni kakovost življenja. Koncept vključevanja uporabnika je prepogosto zanemaren ali zgolj zbirokratiziran. Uporabniki ne morejo videti učinka svoje vključenosti v vsakodnevnem delu strokovnih delavcev.

Na tem mestu se lahko opreva na koncept delovnega odnosa, ki ga Čačinovič Vogrinčič (2002: 91–92) opredeli kot »odnos med strokovnjakom in uporabniki oz. udeleženci v problemu, v procesu reševanja kompleksnih problemov, v katerem gre za dogovor o delu, ki ga je treba skupaj opraviti. Delovni odnos olajša sodelovanje ter omogoči mobilizacijo moči. Naloga socialnega dela je najprej ta, da omogoči sodelovanje oziroma izkušnjo sodelovanja.«

Delo z mladim človekom v postopku namestitve in predvsem v času bivanja izven matične družine lahko utemeljiva tudi na individualnem modelu, ki ga Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002) opredelijo v kontekstu podpore hendikepiranim. Individualni model temelji na individualnih izkušnjah, željah, potrebah in predlogih uporabnikov in ga lahko smiselno uporabimo za različne skupine uporabnikov, tudi za mladostnike, ki živijo v organiziranih oblikah skrbi. »Z vzpostavitvijo individualnega pristopa uporabniki storitev postanejo aktivni sogovorniki. Ta pristop ni pomemben le za uporabnike, temveč tudi za strokovne delavce, ker jim zagotavlja, da načrtujejo storitve skupaj z uporabniki. Skupno načrtovanje storitev omogoča učinkovitost strokovnega dela, saj je

uporabnik podprt na tistem področju in na način, kot sam želi» (op. cit.: 31).

Zdi se, da strokovni delavci pri nameščanju otrok in mladostnikov in pozneje pri načrtovanju aktivnosti in vsakodnevnega življenja v organiziranih oblikah skrbi pogosto pozabijo na otrokovo pravico do izbire. Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002: 34) pravijo: »Če socialni delavci želijo prispevati k temu, da bodo uporabniki lahko izbirali, jim morajo zagotoviti informacije, znanje o posledicah dejanj, podporo pri odločitvah«.

K možnosti izbire pripomore tudi spodbuditev soodločanja. Uporabniki morajo soodločati v vsakdanjem življenju kot enakovredni sogovorniki. Zaviršek, Zorn in Videmšek (ibid) vidijo soodločanje tudi kot razbremenitev strokovnih delavcev, ker »se odgovornost porazdeli na najmanj dve osebi, je uporabnik, ki ima možnost soodločanja, tudi samostojnejši [in ker] uporabnik daje ideje, informira o stvareh, ki jih socialni delavci ne vedo, pomaga izvesti skupno akcijo itn.«

Ti koncepti, ki spodbujajo vključevanje uporabnikov, od strokovnih delavcev zahtevajo učenje novih znanj in vrednot, ki temeljijo na spoštovanju njihovih pravic, potreb in želja (ne glede na starost, status itn.) in učenje veščin, kako uporabnika povabiti v razgovor ter z njim vzpostaviti partnerski odnos. Strokovni delavci tako uporabnikom ne odvzemajo vpliva nad njihovim življenjem in procesom pomoči oz. podpore. Uporabnik, v najinem primeru mlad človek ni več pasiven, ampak z aktivno vlogo v odločanju pridobiva vpliv in nadzor ter s tem prevzema svoj del odgovornosti. Ob tem je treba premagati strah na obeh straneh, zlasti strah strokovnih delavcev, kako ravnati z idejami in predlogi uporabnikov, in strah, da lahko znanje uporabnikov poruši obstoječe razmerje moči in kontrole (Zaviršek 1998). Evans (1997: 15) pravi, da »se morajo strokovni delavci soočiti z lastno močjo in vplivom nad klienti. V prid vključevanju uporabnikov so bili oblikovani tudi drugi koncepti v socialnih storitvah osebne pomoči, in sicer redna supervizija strokovnim delavcem ter zagovorništvo za ranljive skupine uporabnikov.«

Koncept vključevanja uporabnikov pa ima še eno razsežnost, in sicer pomeni nadzor nad kakovostjo storitev osebne pomoči, kjer je posameznik s svojo participacijo pravzaprav tisti, ki določa kakovost storitev (Evers 1997).

Beresford, Croft, Evans, Harding (1997: 76) navajajo raziskavo v Veliki Britaniji, ki je

pokazala, da kakovost storitve najpomembneje določi odnos med uporabnikom in strokovnim delavcem. Lastnosti, ki ta odnos omogočajo, so spoštovanje, poštenost, zaupanje, enakovredna obravnava, komunikacija, sposobnost poslušanja in še posebej partnerski in podpirajoč delovni odnos.

METODOLOGIJA

Raziskava temelji na kvalitativni obdelavi podatkov, ki sva jih pridobili z metodo fokusne skupine, v katero sva zajeli pet mladostnikov, starih od 16 do 18 let, iz različnih delov Slovenije. Dve dekleti in en fant so bili uporabniki stanovanjskih skupin, druga dva fanta pa sta prišla iz zavoda in rejniške družine. Metoda fokusne skupine zagotavlja participatoren način pridobivanja podatkov, kar je v skladu z najino temo vključevanja mladih na področju izven družinske skrbi. Skupina je mladim omogočila enakovredno udeležbo in hkrati soočenje njihovih mnenj in kristaliziranje tega, kar doživljajo v postopku nameščanja in namestitve. Po njihovih besedah so se počutili dovolj varne, da povedo, kar mislijo in čutijo.

POVZETEK REZULTATOV RAZISKAVE

Rezultate lahko strneva v sklope, ki so se izkazali za najpomembnejše v najini raziskavi, zajemajo pa tako pozitivne kot negativne izkušnje mladostnikov:

1. Skozi celoten potek fokusne skupine se nisva mogli znebiti vtisa, da mladostniki, nastanjeni v različnih oblikah izvendružinske skrbi, oblikujejo določeno strategijo preživetja. Prihod v skupino in začetek bivanja v novem okolju je povezan z mladostnikovim uveljavljanjem znotraj skupine in pridobivanjem statusa oziroma ugleda med sobivalci. Okolju se prilagodijo s sprejetjem in spoštovanjem pravil, zlasti iz strahu pred sankcijami. V stanovanjski skupini prevladuje strah pred odpustom, predvsem zaradi nepoznavanja prestopkov, katerih posledica je lahko nenaden odpust. Mladostnike to navdaja s negotovostjo in strahom.

2. V postopku je mladostnikom nadvse pomembna podpora staršev ali vsaj enega od staršev ali ožjih sorodnikov (bratje, sestre). Najini

sogovorniki z eno izjemo niso čutili podpore strokovnih delavcev. Morda je tako tudi zaradi dvojne vloge socialnega delavca, ki nastopa v vlogi svetovalca in strokovnega/upravnega delavca, ki vodi postopek.

3. V postopku so mladostniki, najini sogovorniki, pogrešali več informacij in podrobnejšo obrazložitev, kam odhajajo. Pri obrazložitvi so šteli le odgovori, ki so bili tako pozitivni kot negativni (predstavitev dobrih in slabih strani); na ta način so si strokovni delavci pridobivali zaupanje najinih sogovornikov.

4. Obrazložitev socialnih delavcev, zakaj odhajajo, se je najinim sogovornikom zdela relevantna in ustrezna. Potrdili so, da imajo v skupini ali zavodu ali rejništvu, kjer sedaj bivajo, možnost šolanja, urejenosti in skrbi zase in poti k samostojnosti. To sedaj vidijo kot vrednote in pomemben cilj v življenju.

5. Mladostniki imajo pozitivne in negativne izkušnje s strokovnimi delavci v postopku oziroma so nekatera njihova dejanja dojemali kot negativna in druga kot pozitivna. Ker so naju zanimali zlasti primeri dobre prakse, tu navajava dejanja strokovnih delavcev, ki so jih mladi opredelili kot pozitivna:

- soglasje besed in dejanj in spoštovanje dogovora
- obrazložitev, ki zajema pozitivne in negativne informacije
- informiranje mladostnika o možnostih nastanitve (tudi prek zloženek in tiskanih informacij)
- iskanje možnosti za mladostnika
- spoštovanje in zaupanje strokovnega delavca do mladostnika
- trud pri delu in zavzemanje za mladostnika
- poznejše spremljanje mladostnika (npr. obiski v zavodu)
- poudarjanje pozitivnih stvari pri mladostniku in ne izpostavljanje problematičnosti.

6. V času namestitve so zaželeni lastnosti in dejanja socialnih delavcev oz. vzgojiteljev tale:

- vzgojitelj naj bi imel veselje do dela
- spoštoval naj bi zasebnost varovanja
- kar bi mu zaupal varovanec, naj bi obdržal zase
- vzgojitelj naj bi mladostniku zaupal tudi določene stvari iz svojega življenja (odprta komunikacija)
- za razgovor o težavah naj bi bil ves čas na voljo.

7. Po besedah najinih sogovornikov jim socialne delavke v postopku nameščanja niso pustile veliko prostora za izražanje njihovih želja in potreb. Bili so bolj pasivni prejemniki pomoči, kar je razvidno iz tega, da v postopku tudi niso zastavljali veliko vprašanj. Večina pa jih je, glede na okoliščine, dobila možnost soodločanja in privolitve v odhod iz družine. Možnost soodločanja je mladim zelo pomembna, saj pomeni, da niso izgubili nadzora in vpliva nad svojim življenjem.

8. Poznavanje pravic mladostnikov v postopku nameščanja je, sodeč po mnenju najinih sogovornikov, skorajda nično. Informiranje o pravicah (in hkrati dolžnostih) še vedno ostaja prazen prostor.

9. Predlogi, ki so jih mladi navedli za izboljšanje postopka, se nanašajo zlasti na vzpostavitev pristnega odnosa med socialnim delavcem in mladostnikom in na več informacij in podrobnejše obrazložitve o samem postopku in obliki nastanitve.

10. Mladostniki se dobro počutijo v okolju, ki je podobno domačemu in funkcionira podobno kot družina. Cenijo urejenost hiše oziroma prostora, v katerem bivajo. Pomembno pa je, da imajo svojo intimnost in nadzor nad lastnim življenjem.

11. Mladostniki črpajo moč zlasti iz prihodnosti, ko bodo samostojni ter v svojih dosežkih. Stvari, ki jih osrečujejo in jim dajejo moč, pa so te:

- odhod iz zavoda in stanovanjske skupine
- nadaljnje izobraževanje (odhod na fakulteto)
- doseženi cilji, ki si jih sami postavijo (tudi napredek v šoli)
- za dekleta iz stanovanjske skupine so to vikendi, ko je sama doma, in pridobitev zaupanja staršev.

PREDLOGI

Po besedah najinih sogovornikov mladi potrebujejo več informacij in boljšo obrazložitev, zakaj in kam odhajajo: »Da bolj obrazložijo stvar. Jaz bi bila prav srečna, če bi dobila liste in bi si lahko več prebrala.« Zloženke z informacijami o stanovanjski skupini ali drugih oblikah so se po besedah sogovornice izkazale kot zelo dobra ideja.

Glede bivanja izven matične družine so izrazili, da je bolje, da si mlajši, ko greš iz matične

družine, ker se lažje prilagodiš. Predlogi za izboljšanje življenja v zavodu in stanovanjski skupini pa se nanašajo zlasti na:

- spoštovanje zasebnosti
- spoštovanje vsakega posameznika
- individualno reševanje konfliktnih situacij
- jasna pravila in sankcije, ki sledijo nespoštovanju pravil
- pozornost na posameznike, ki imajo znotraj skupine manj moči
- graditvi na pozitivnih stvareh posameznikov, pohvale
- osebni stik.
- Predlogom najinih sogovornikov dodajava še svoje:
- izobraževanje strokovnih delavcev za partnerski odnos pri delu z uporabnikom, da je dosežena večja samostojnost in zagotovitev pravic uporabnikov
- informiranje otrok/mladih o njihovih pravicah v postopku nameščanja in med bivanjem izven matične družine
- seznanjanje mladih z možnimi oblikami bivanja in s tem omogočanje izbire
- vključenost socialnih delavcev v delo stanovanjskih skupin
- enako poudarjanje razvoja individualnosti, skrbi za dobro počutje mladostnikov in zadovoljevanja specifičnih potreb, ki jih v običajnih pogojih zadovoljuje družina, da ne bi bilo poskrbljeno samo oz. pretežno za vzgojo in prevzgojo otrok.

SKLEP

Najini sogovorniki so spomine na postopek nameščanja ocenili različno – kot neprijetne, šok ali ravnodušje. Štirje od petih so sedanje bivanje v obliki izven družinske skrbi reflektirali kot pozitivno, kot popolno spremembo v smislu umiritve, postavitve in definicije meja in kot »bolje kakor doma«. V postopku je prišlo do spremembe, ki jo danes, po različnem času vključitve v stanovanjsko skupino, zavod ali rejništvo, dojemajo kot pozitivno in za svoj razvoj koristno.

Posebno pozornost sva namenili mnenju sogovornikov o podpori oziroma pomoči, ki so jo mladi zaznali v postopku nameščanja. Kljub neurejenim razmeram in številnim težavam, s katerimi se sooča družina, iz katere odhaja otrok ali mladostnik, je podpora vsaj enega od staršev

in najbližjih sorodnikov za mladostnika v času nameščanja v izvendružinsko obliko skrbi zelo pomembna. Glede na to, da v večini primerov najini sogovorniki niso čutili podpore strokovnih delavcev, je morda tu čas in prostor za zagovornika, ki bi spremljal otroka ali mladostnika v postopku in mu pomagal pri izražanju njegovih potreb, želja in strahov.

V postopku nameščanja se je pokazala potreba mladih po informacijah, kam gredo, zaradi česa odhajajo iz matične družine, za koliko časa itn. Dekle iz stanovanjske skupine je prakso pogovora socialne delavke z vsemi udeleženi dojela kot preverjanje resnice: »Da zvedo, kdo laže.« Iz tega sva sklepali, da mladi dobijo premalo informacij oziroma da jim strokovni delavci premalo obrazložijo namen in posamezna dejanja v postopku.

Kot rečeno, naju je v raziskavi najbolj zanimala perspektiva mladostnikov v postopku nameščanja in med samim bivanjem. Po besedah najinih sogovornikov jim socialne delavke niso pustile veliko prostora za izražanje želja in potreb. V njihovih odgovorih je bilo zaznati, da so bili bolj pasivni prejemniki pomoči, razen pri enem od fantov, ki se je samoiniciativno odločil za stanovanjsko skupino. Večina pa jih je, glede na okoliščine, dobila možnost soodločanja in privolitve v odhod iz družine in nastanitve v stanovanjsko skupino. Možnost odločitve je bila eden najpomembnejših elementov v postopku nameščanja.

Stanovanjska skupina, zavod in rejniška družina je po besedah najinih sogovornikov prostor, kjer otrokom oz. mladostnikom pomagajo, da dosegajo svoje cilje, uresničijo svoje sanje in gredo naprej od problemov. V primerih, ki so nama jih razkrili mladostniki, bi lahko rekli, da strokovnjaki s svojim znanjem definirajo potrebe, želje in možne rešitve uporabnikov namesto njih. Tako je vzpostavljen odvisnostni odnos. Na to kaže tudi izjava mladostnika iz zavoda: »Saj te sprogramirajo, da dobiš tisto, kar pričakuješ.« V intervjuju ni bilo zaslediti, da bi vzgojitelji spraševali najstnike, kako se počutijo, kako vrednotijo delo vzgojiteljev, kako doživljajo življenje v skupini, kaj je mladostnikom dobro in kaj ne. Mladostniki ne govorijo o svojih željah in predlogih, ker so si izoblikovali podobo, da ne bi bili slišani in sprejeti. Najini sogovorniki ne vidijo učinka svoje vključenosti v vsakodnevno delo strokovnih delavcev.

Treba je poudariti, da so bili vsi intervjuvanci navdušeni nad pomočjo in podporo, ki jo prejemajo kot posamezniki. V obeh stanovanjskih

skupinah in zavodu je vsaj en vzgojitelj, ki mu lahko zaupajo in h komur hodijo po pomoč, in to jim po njihovih besedah največ pomeni.

Ceprav sva se raziskave lotili z željo, odkriti primere dobre prakse nameščanja otrok v izvendružinske oblike bivanja, sva pridobili več tistega, kar mladostnike, s katerimi sva se pogovarjali, moti in jim ni všeč, vendar brez njihovih predlogov za izboljšanje situacije. Verjameva, da sva te podatke dobili, ker so nama mladi zaupali in ker sva pokazali zanimanje za njihove probleme in njihov vidik bivanja.

Vseh pet udeležencev najine raziskave je bilo v temelju zadovoljnih z bivanjem v rejniški družini ali stanovanjski skupini ali zavodu, kar je pomembno sporočilo. Želeli bi le opozoriti, da je treba vsak sistem, namenjen uporabnikom, neprestano preverjati, ali še ustreza potrebam uporabnikom ali pa je postal prilagojen zgolj temu, da imajo strokovni delavci čim »lažje delo« pod pretvezo »mi vemo, kaj je za uporabnike najboljše«.

Pravica mladih je, da sodelujejo pri reševanju svojih problemov. Če strokovni delavec spoštuje to pravico, s tem spoštuje njegovo dostojanstvo in pripomore k razvoju njegovega samospoštovanja in samozavesti. Kot pravita D. in A. Brandon (1992: 10), se »samospoštovanje razvije pri ljudeh, ki aktivno sodelujejo pri reševanju svojih kriz in niso nemočne, pasivne lutke, ki sprejemajo pomoč služb. Naš prispevek k osebnostnemu razvoju je nič, če pri tem, ko pomagamo ljudem, ne upoštevamo pomena njihovega deleža pri dejavnosti. Odrekati možnost sodelovanja pomeni zanikati človeško dostojanstvo in demokracijo.« Pri tem starost

otrok ne sme biti izgovor. Otroci in mladostniki pridobijo izkušnjo odločanja o svojem življenju in prevzemanju odgovornosti in spoštovanja starejših in izkušnjo, da so njihova mnenja in občutja vzeti in sprejeti resno. Otroci in mladi, ki živijo v različnih (bolj ali manj institucionalnih) oblikah skrbi, morajo imeti vpliv nad svojim življenjem. To je doseženo, če jim je dana možnost soodločanja in sovpiljanja na vsakodnevne aktivnosti. Mladi so namreč tisti, ki najbolj vedo, kaj potrebujejo in kam si želijo priti. Pri tem pa potrebujejo podporo, povabilo k sodelovanju, možnost soodločanja in spodbudo za enakovredno in dejansko oblikovanje in odločanje o svojem vsakdanu.

VIRI

- Brandon, D. & A. (1992), *Praktični priročnik za osebe v službah za ljudi s posebnimi potrebami*. Ljubljana: VŠSD.
- Croft, S., Beresford, P. (1994), *A Participatory Approach to Social Work*. V: Hinvey, Philot (ur.), *Practising Social Work*. London: Routledge.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2002), *Socialno delo z družino*. Skripta. Ljubljana: VŠSD.
- (2002), *Koncept delovnega odnosa v socialnem delu*. *Socialno delo*, 41, 2: 91–96.
- Evers, A., Haverinen, R., Leichsenring, K., Wistow, G. (1997), *Developing Quality in Personal Social Services: Concepts, Cases and Comments*. Brookfield: Ashgate.
- Sutton, C. (1994), *Social Work, Community Work and Psychology*. Leicester: BPS Books.
- Zaviršek, D., Zorn, J., Videmšek, P. (2002), *Inovativne metode v socialnem delu*. Skripta. Ljubljana: VŠSD.

Branka Maučec

PROFESIONALNA ETIKA SOCIALNEGA DELA V ZDA

UVOD

Avtorica prispevka trenutno prebiva v ZDA v zvezni državi New Jersey. Svoje znanje in izkušnje s področja šolskega svetovalnega dela (pred odhodom v tujino je bila kot šolska svetovalna delavka zaposlena na eni od ljubljanskih osnovnih šol) je želela primerjati in razširiti v obliki prostovoljnega dela na lokalnih osnovnih šolah. Medtem ko bi svetovalni delavci zaradi preobremenjenosti povsod z odprtimi rokami sprejeli ponujeno pomoč, se je vedno znova pojavila ovira v obliki zahteve po poklicnem zavarovanju. Natančneje, v obliki strahu pred civilnimi in etičnimi tožbami zoper dejanja in obnašanje socialnih delavcev (npr. napačno svetovanje). To postaja na področju psihosocialne in mentalne nege, še zlasti v New Jerseyu, ki uživa "sloves" dežele odvetnikov, prava mora številnih prostovoljcev, strokovnjakov različnih poklicev, ki želijo svoje usluge ponuditi brezplačno. Obenem pa neprofitne ustanove s področja socialnega skrbstva sili v postavljanje novih in rigoroznejših administrativnih in finančnih ukrepov, ki pogosto postavljajo socialne delavce pred etične dileme.

Vprašanja, o katerih je avtorica želela izvedeti več, so, kakšen je bil razvoj etičnih norm v Ameriki, zakaj se je povečalo zanimanje stroke za etiko, od kod pojav tožb, katera so področja tveganj, s kakšnimi etičnimi dilemami se lahko soočijo socialni delavci in kaj lahko naredijo, da zmanjšajo tveganje.

KRATKA ZGODOVINA RAZVOJA PROFESIONALNE ETIKE SOCIALNEGA DELA V ZDA

Pregledi slovarjev glede pomena izraza etika kljub različnim interpretacijam vedno znova

pokažejo dve besedni zvezi: morala in "prav in narobe". V nadaljevanju izvemo, da gre za podrejanje standardom vedenja znotraj določene skupine.

Še najboljše pa je razvoj etike v socialnem delu opisan z naslednjimi besedami: "Etika je zavestno oziranje nazaj in reflektiranje na moralo" (Ethics updates 2006).

Ker je pripravljenost sprejeti etične standarde, ki bi vodile izvajalce stroke, ena od prelomnic njenega razvoja (Reamer 1998 b), lahko rečemo, da je socialno delo v Ameriki doživelo pomembno preobrazbo skorajda pol stoletja po svoji formalni ustanovitvi, ko je leta 1947 Delegate Conference of the American Association of Social Workers sprejela kodeks etike. Takrat se je skrb socialnih delavcev glede moralnih dimenzij stroke preusmerila. Medtem ko je bila v prvih desetletjih 20. stoletja v središču pozornosti morala uporabnikov, so se v petdesetih letih socialni delavci pričeli intenzivneje posvečati morali, vrednotam in etiki stroke ter njenih izvajalcev. V tem času je izšlo nekaj pomembnih publikacij, povezanih z vrednotami in etiko, z etiko v praksi in s poklicno etiko (Reamer 1998 a).

Kodeks etike, ki ga je nacionalno združenje socialnih delavcev Amerike (NASW) izdalo leta 1960, je vseboval sklop 14 splošno zavezujočih moralnih navodil, na primer: dolžnost vsakega socialnega delavca je dati prednost poklicni odgovornosti pred osebnimi interesi, treba je spoštovati zasebnost uporabnikov itn. Do takrat je bilo socialno delo že tako globoko vpleteno v skrb za človekove pravice, vprašanja socialne blaginje, enakosti, diskriminacije, zatiranja, da vedno bolj izrazita skrb članov NASW za kodeks ni presenetljiva, saj so dvomili tako v njegovo uporabnost pri reševanju etičnih konfliktov kot tudi v njegove predpise za reševanje etičnih pritožb zoper delavce in ustanove (Reamer 1998 b).

V zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je izredno razvilo osnovno znanje, povezano s poklicno etiko in njenimi koncepti. Znatno se je povečal obseg literature, še posebej glede etičnih konfliktov in dilem v socialni praksi in strategij odločanja, ki jih lahko socialni delavci uporabijo v primeru težjih etičnih dilem, kot so konflikti med osebnimi in poklicnimi vrednotami, med dolžnostmi in zavezanostmi itn. Zavedanje pomembnosti teorije etike se je v tem času pokazalo tudi na področju izobraževanja socialnih delavcev, ki je do tedaj podajalo znanje bolj z vidika tradicionalne moralne filozofije (Reamer 2000).

Od kod povečanje zanimanja za etična vprašanja?

Zapletene etične dileme v zdravstveni negi (splav, evtanazija, genski inženiring) so pripeljale do razvoja nove vede, bioetike, s katero so se strokovnjaki različnih poklicev pričeli zavedati uporabnih in kompleksnih povezav med teorijo in načeli etike in dejanskimi etičnimi problemi, s katerimi so se srečevali pri delu.

Mnogi socialni delavci so bili vpleteni v obsežne diskusije glede pravic pacientov in zapornikov, civilnih pravic prebivalcev itd. Ti koncepti so pomagali pri razvijanju novega področja uporabe in profesionalne etike.

Strokovnjaki so pričeli posvečati več pozornosti etičnim vprašanjem, ker so se povečali pravni procesi zoper etične kršitve na vseh področjih in so zato želeli preprečiti nastanek obtožb oziroma se izogniti tožbam.

Naraščajoča publiciteta v vseh medijih glede profesionalnih kršitev je tudi prepričala strokovnjake, da morajo posvečati več pozornosti etiki.

Zanimanje za poklicno etiko je naraslo tudi zaradi hitrejšega razvoja poklicev na psihosocialnem področju.

Leta 1979 je NASW izdala revidiran kodeks, ki naj bi povečal njegovo povezavo s prakso. Ta načela so se navezovala na vedenje socialnih delavcev in na njihovo etično odgovornost do uporabnikov, poklicnih kolegov, zaposlovalcev in organizacij, v katerih so bili zaposleni, do socialnega dela kot profesije in do družbe (Reamer 1998 b). Načela so bila tako abstraktne narave kot tudi konkretnejša, bolj zavezujoča (socialni delavec bi moral omogočiti uporabniku dostop do vseh uradnih zapisov, ki se nanašajo nanj), prepovedovalna (socialni delavec naj ne bi izkoriščal razmerja z uporabnikom za osebne interese), nekatera pa so bila tudi zelo neposredna in natančna

(socialni delavec naj se pod nobenimi pogoji ne vplete v spolne aktivnosti z uporabnikom).

Tudi ta kodeks je precej hitro pokazal potrebo po dopolnitvah. Pričelo se je z načeli, ki so se nanašala na novačenje uporabnikov v posameznih agencijah socialnega dela in plačevanjem opravljenih uslug. Nadaljevalo se je z obravnavanjem problema poslabšanja kvalitete dela socialnega delavca in problema prekoračitve poklicnega razmerja (Reamer 1998 b). V skladu s tem se je pričela strokovna literatura osredotočati na strategije odločanja glede etičnih dilem v sami praksi (na primer glede varovanja osebnih podatkov, kaj narediti, ko je ogrožena tretja oseba), obravnavale so se teme v zvezi z oblikovanjem programov in administracije izvajalcev socialnega dela (do kolikšne mere se podrejata pravilnikom, vprašanje prioritete pri razdeljevanju omejenih sredstev), bolj natančno so regulirali odnose med izvajalci socialnih storitev (ali prijaviti malomarne postopke oz. napačne odločitve sodelavcev). Potreba po novem etičnem kodeksu tako ni posledica le skokovitega porasta znanja s področja etike (študijsko področje uporabne in profesionalne etike je izredno napredovalo v identifikaciji in večjem razumevanju novih etičnih dilem), temveč se je pokazala tudi nujnost vključevanja etičnih dilem delavcev, ki niso bili direktno povezani s socialno prakso, torej z osebjem v administraciji agencij, s supervizorji, raziskovalci in učitelji (Reamer 1998 a).

Etični kodeks, ki ga je NASW ratificirala leta 1996 in implementirala v letu 1997, vsebuje 155 etičnih standardov in 6 splošnih etičnih načel (Code of Ethics ... 2006, Reamer 1998 a, Reamer 1998 b).

Prvi del, poslanstvo socialnega dela, vsebuje povzetek poslanstva socialnega dela in njegove bistvene vrednote. V ospredje postavi področja, ki so ključna za profesijo socialnega dela, kot na primer (zaradi verodostojnosti navajam angleško terminologijo): Commitment to Enhancing Human Well-Being and Helping Meet Basic Human Needs of All People, Client Empowerment, Service to People Who Are Vulnerable and Oppressed, Focus on Individual Well-Being in a Social Context, Promotion of Social Justice and Social Change.

Drugi del, namen kodeksa, identificira šest osnovnih načel, ki naj bi vodila prakso socialnega dela:

- zavezanost pomagati ljudem
- prizadevanje za socialno pravičnost

- spoštovanje človekovega dostojanstva
- pomembnost človeških odnosov
- integriteta
- kompetentnost.

Kodeks poudari tudi, da sta teorija etike in sprejemanje odločitev pomembni komponenti prakse, ki naj jih socialni delavci uporabijo v primeru težjih etičnih dilem, prav tako pa tudi zakonov, predpisov, pravilnikov agencij in konzultacij z etično komisijo, sodelavci, supervizorji ali pravnim svetovalcem.

Tretji del je namenjen obrazložitvi šestih etičnih načel, ki pa so postavljena precej abstraktno.

Zadnji, četrti del kodeksa, etični standardi, vsebuje 155 specifičnih etičnih standardov, ki naj bi vodili ravnanje socialnih delavcev v njihovi odgovornosti do strank, sodelavcev, delovnega okolja, njih samih kot strokovnjakov, do stroke in širše družbe. Nekatera od njih je mogoče uveljaviti zakonsko, kar se poklicnega ravnanja tiče, k doseganju drugih pa naj bi si socialni delavci prizadevali sami. Obenem je četrti del kodeksa osnova za razsodbe v primeru etičnih pritožb zoper člane NASW. Dotika se treh dilem:

- napak socialnih delavcev, ki imajo etično ozadje, na primer, če pusti dokument z zaupnimi podatki stranke na takem mestu, da si ga lahko ogleda nepoklicana oseba
- težjih etičnih odločitev, na primer, če izvaja usluge uporabniku, ki mu je poteklo zavarovanje
- napačnega vedenja in izvajanja storitev socialnih delavcev (misconduct), na primer, izkoriščanje uporabnikov ali kršitve poklicnega razmerja z uporabnikom.

Kodeks je bil ustvarjen z namenom usmerjati ravnanje socialnih delavcev v etičnih dilemah, zmanjšati možnost tožb zoper malomarno opravljanje delovnih dolžnosti in tveganj za prevzem odgovornosti (liability risk). Obenem pa naj bi kodeks rabil kot osnova za razsodbe etičnih pritožb, vloženih zoper člane NASW.

PODROČJA TVEGANJ

RAZLOGI ZA RAZVOJ PODROČIJ TVEGANJ

V zgodovini razvoja socialnega dela ni zaslediti tendence vlaganja pritožb zoper delavce znotraj stroke, vendar pa se je ta trend, po podatkih NASW Insurance Trust, v zadnjih desetletjih

precej spremenil. Razlogi za to so večplastni (Houston–Vega 1996, Surface 2005):

- Državna zakonodaja in sodišča ukinjajo imuniteto socialnih delavcev pred zakonsko odgovornostjo v javnih agencijah, zato je vedno več socialnih delavcev nezaščiteneh. Obenem širijo pravni koncept “dolžnosti, da ščitijo in opozarjajo”, zaradi česar so se socialni delavci neprestano prisiljeni prilagajati stalno spreminjajočim se pravnim navodilom, medtem ko poskušajo zagotoviti najboljše možne usluge in podporo svojim uporabnikom.
- Z zmanjševanjem finančnih sredstev in nastopom vodene oskrbe (managed care) – na primer, dom za ostarele, usmerjanje v zmanjševanje stroškov – se večja možnost nezadostnih in prežgodaj prekinjenih uslug uporabnikom, saj se socialni delavci raje odzivajo na zahteve sistema kot na potrebe uporabnikov.
- S širjenjem stroke na področja zasebne prakse, vodene oskrbe, storitev socialnega dela v profitnih ustanovah (proprietary services), profitnih ustanov itn., morajo socialni delavci poznati in se podrežati dodatnim poslovnim in ekonomskim pravilom in standardom. Rastoče zahteve ustvarjajo mnoga rizična področja, ki lahko ustvarijo pogoje za nezadovoljstvo uporabnikov ter s tem tudi večjo možnost pritožb.
- Doba, v kateri živimo, je doba pravljanja in tudi uporabniki socialnih storitev se vedno bolj zavedajo razpoložljivih pravnih poti v primeru kršitve njihovih pravic ali neustreznih storitev.
- Ko socialno delo pridobiva na ogledu in veljavnosti, se povečujejo tudi pričakovanja strank glede izvedenih uslug in odgovornosti za poklicno vedenje, kar zahteva neprestano izpopolnjevanje znanj in spretnosti socialnih delavcev.
- Širjenje družbenih pojavov, tehnološki napredek, odprtost meja, migracije itn. vedno znova prinašajo nove medosebne situacije in s tem tudi ustvarjajo morda trenutno še neznane etične izzive.

NAJPOGOSTEJŠA PODROČJA TVEGANJ

Možnostim tožb so podvržena vsa področja socialnega dela. Določena področja in situacije znotraj njih še povečujejo izpostavljenost

socialnih delavcev pravnim oz. etičnim postopkom zoper njihovo strokovno delo, ko socialni delavci znotraj skupinske prakse odgovarjajo za dejanja drugih članov skupine, medtem ko so delavci, ki se ukvarjajo z zaščito otrok, pogostejše podvrženi obtožbam, da niso ustrezno zaščitili otroka.

Navajam najpogostejše etične dileme, za katere obstaja verjetnost, da se bodo socialni delavci pri svojem delu z njimi soočili (Houston-Vega 1996):

- Opredeljevanje in vzdrževanje meje poklicnega razmerja z uporabnikom, ločeno od osebnih, poslovnih, socialnih in še posebej spolnih razmerij.
- Popolno seznanjanje uporabnikov glede pravilnikov agencije, odgovornosti socialnega delavca in uporabnika in tveganj, ki lahko izhajajo iz obravnave njihovih primerov, tudi če lahko taka informacija odvrne uporabnika od tega, da bi sodeloval v programu.
- Konflikti med poklicnimi vrednotami in pravilniki agencije, ki so v navzkrižju s funkcijami socialnega dela.
- Omejitve glede varstva podatkov.
- Dolžnost prijaviti potencialno nevarnega uporabnika, dolžnost posvariti in zaščititi potencialne žrtve in spornost razkritja kočljivih osebnih informacij drugim osebam, ki bi jim lahko bile zelo koristne (npr. razkritje okuženosti uporabnika z aidsom uporabnikovemu spolnemu partnerju v primerih brez privolitve).
- Določanje prioritet glede pravic posameznih družinskih članov.
- Odločanje med potrebo uporabnika glede določene storitve in nezadostnimi sredstvi zanj.
- Uravnovešanje potrebe uporabnika, da se približa socialnemu delavcu, z legitimno potrebo socialnega delavca po zasebnosti.
- Konflikt med dolžnostjo pomagati in osebnim pogledom in vrednotami glede določenih vprašanj (npr. splava, problematike s kokainom zasvojenih dojenčkov, zlorabe otrok).
- Prikrivanje potencialno travmatičnih informacij pred določenimi družinskimi člani na željo drugih.
- Vpogled uporabnika v njegovo dokumentacijo.
- Bioetična vprašanja, ki se nanašajo na splav, transplantacijo organov, evtanazijo ipd.

- Dilema prekinitve ali nadaljevanja izvajanja storitev za uporabnika, ki ne plačuje uslug ali pa je odklonilen oziroma neposlušen.
- Odpustitev uporabnika iz bolnišnice oziroma prekinitve izvajanja storitev ne glede na njegove potrebe.

REZULTATI ETIČNIH PRITOŽB, NASLOVLJENIH NA NASW

V obstoječi literaturi ni zaslediti podatkov, ki bi zajemali pritožbe zoper delo socialnih delavcev v ZDA na vseh obstoječih ravneh kaznovalnega sistema. Zato se je avtorica obrnila na nacionalno združenje socialnih delavcev (NASW) ter pridobila statistične podatke pregleda vseh etičnih pritožb, vloženih pri NASW med leti 1986 in 1997. Ker osnovni namen pričujočega prispevka ni statistična razčlemba in obdelava zbranih podatkov, bodo predstavljeni le rezultati, ki se nanašajo na kronološko porazdelitev števila etičnih pritožb, tožnike oziroma njihovo razmerje do obtoženih in vrsto kršitev.

Obenem tudi ni mogoče predstaviti možnih vzrokov posameznih primerov, saj zaradi varovanja podatkov dostop do samih pritožb ni bil mogoč. V raziskavo je bilo zajetih 894 od 901 etičnih pritožb, vloženih na NASW od sredine leta 1986 do konca leta 1997. Skoraj polovica se jih je končala z zaslišanjem in od tega je bila kršitev ugotovljena v 30 % primerov (Strom-Gottfried 2002, 2003).

Zavarovalnice, ki ponujajo poklicna zavarovanja socialnih delavcev ter mnogi avtorji knjig s področja tožb zoper slabo prakso, navajajo, da naj bi število tožb v zadnjih letih drastično naraslo. Čeprav je morda to v primeru civilnih tožb res, pa podatki NASW kažejo prej na njihov upad. Vendar se je treba zavedati, da je zajeto desetletno obdobje prekratko za dolgoročne kvantitativne napovedi. Podatki zadnjih petnajstih let bi prav gotovo pripomogli k bolj zanesljivi kvantitativni oceni oziroma napovedi. Gledano z vidika neprestanih revizij kodeksa etike, v katerem posamezne oblike kršitev postajajo vedno bolj eksplicitno definirane, lahko z gotovostjo potrdimo prisotnost problematike soočanja socialnih delavcev s tožbami s strani uporabnikov.

Tožbe so največkrat vložili uporabniki (363), v 102 primerih pa sorodniki uporabnikov, večinoma starši.

Zaposleni oz. supervizirani obtoženega so se pritožili v 174 primerih, kolegi oz. sodelavci v 93, supervizorji oz. zaposlovalci v 40. Tretje osebe, sicer člani NASW, a neudeleženi v procesu, so vložili pritožbe v 44 primerih.

Primeri, ki so jih vložili zaposleni, sorodniki in sodelavci, so se v najmanj primerih končali z ugotovljeno kršitvijo.

Ker je poznavanje vrste kršitev ključnega pomena za zmanjšanje področij tveganj, je v nadaljevanju podrobneje predstavljena razčlenitev le teh.

Do prekoračitev poklicnega razmerja med socialnim delavcem in uporabnikom je prišlo v 254 primerih (gre za okoliščine, v katerih socialni delavci naletijo na dejanske ali potencialne konflikte med svojimi poklicnimi dolžnostmi svojimi socialnimi, spolnimi, verskimi ali poslovnimi razmerji). To področje prekoračitev je široko, najpogosteje pa se nanaša na kršitve, povezane s spolnimi kontakti (v primeru te raziskave jih je bilo 107). V 53 primerih je šlo za spolni odnos kot terapijo, v 27 je prišlo do spolnih kontaktov po zdravljenju, v 15 je bil spolni kontakt uporabljen kot terapevtska intervencija, v 7 je do njega prišlo med supervizijo, v 3 primerih je šlo za spolni odnos z bližnjimi uporabnika, v 2 se je zgodil spolni napad ali nadlegovanje. Naslednje prekoračitve zadevajo dvojna razmerja (77 primerov). Ta se pojavijo takrat, ko se strokovnjak zaplete s stranko ali sodelavcem v več kot eno razmerje, se pravi, da postane hkrati socialni delavec in prijatelj ali pa poslovni sodelavec, spolni partner itn. Druge (splošne) kršitve poklicnega razmerja (70) lahko opredelimo kot kršitve v okviru konteksta, v katerem so se zgodila (sprejemanje daril, srečevanje s strankami izven uradnih ur), ali kršitve ne glede na kontekst (sprejemanje dragih daril, sposojanje denarja).

Sledi slaba praksa s 160 primeri. Sem sodijo neuporaba sprejetih postopkov (41), prezgodnje ali nenadne prekinitev postopkov (33), slaba napotitev primera (30), podaljševanje postopka (24), slabo izvajanje supervizije (14), uporaba neodobrenih tehnik (6), nesposobnost odreagiranj v primeru poslabšanja uporabnikovega stanja (5), slabo spremljanje postopka (4) in po en primer nesposobnosti odreagiranj v primeru samouničevalnih misli uporabnika, nesposobnost odreagiranj v primeru zlorabe otroka in izostanek nadomestnega plana svetovanja.

Naslednje kršitve se nanašajo na sposobnosti socialnih delavcev. V 55 primerih niso uporabili

konzultacije, v 23 je šlo za pomanjkljivo izobrazbo, v 8 pa za bistveno poslabšanje kvalitete dela.

V 70 primerih je šlo za kršitve glede vodenja dokumentacije. V 30 primerih je sploh ni bilo, v 20 so bili zapisniki oz. poročila nepopolni ali napačni, v 18 prikriti, dva pa navajata napačno obravnavo.

V kategoriji poštenost najdemo 34 prevar in 17 napačnih predstavitev (tu gre lahko za oglaševanje storitev, ki jih agencija v resnici ne izvaja, uporabo višjega akademskega naziva, kot ga v resnici imamo, ipd.).

Največ kršitev zaupnosti se je zgodilo tako v zvezi z uporabnikovo družino ali prijatelji kot tudi s sodelavci in drugimi uporabniki.

V 30 primerih socialni delavci niso prediskutirali pravilnikov s svojimi strankami, v 7 pa so delovali kljub nasprotovanju strank.

V zadnji kategoriji se nahajajo nepravilne odpustitve, škodljivo delovno okolje, neupravičeno kritiziranje sodelavca in nepoštena kompenzacija.

Velik del ugotovljenih kršitev se je nanašal na delavce v zasebni praksi. V 73 % so ugotovljene kršitve vsebovale več kot eno vrsto kršitev.

Daleč največ etičnih kršitev glede dela socialnih delavcev se nanaša na prekoračitev poklicnih razmerij. To je mogoče razbrati tudi iz literature, ki se v zadnjih desetletjih veliko posveča identificiranju etičnih konfliktov in dilem v praksi in razvijanju konceptualnih okvirov in protokolov za etična odločanja v primeru poklicnih konfliktov (Reamer 2003). Medtem ko so lahko določene prekoračitve meja poklicnega razmerja včasih tudi zelo koristne in je pogosto težko določiti mejo, kdaj nastopi kršitev, pa je kodeks etike glede spolnih kontaktov med socialnim delavcem in stranko zelo nedvoumen.

OBVLADOVANJE TVEGANJ

Kljub izredni dostopnosti informacij s področja etike in podaljševanjem dolžine študija socialnega dela – po podatkih US Department of Labor je minimum zahtevane stopnje izobrazbe za socialne delavce univerzitetna izobrazba – Reamer (2000) ugotavlja, da je veliko socialnih delavcev končalo svoje akademsko izobraževanje v času, ko obširno etično usposabljanje še ni bilo obvezna komponenta kurikulov. Zaradi kompleksnosti področja delovanja socialnega dela kodeks etike ne more ponuditi natančnih pravil za ravnanje v

določenih situacijah, temveč zgolj sklop vrednot, principov in standardov, ki pomagajo pri odločanju v zvezi z etičnimi dilemami.

Postopek zoper socialnega delavca, ne glede na to, ali se izkaže utemeljen ali ne, ni le zamuden in drag; lahko pusti tudi posledice na različnih dimenzijah osebnega življenja:

- osebno premoženje
- možnosti zaposlitve
- ugled
- kariera socialnega delavca
- duševno in fizično zdravje
- postopek proti profesionalnemu delavcu, ki dela za agencijo ali v skupinski praksi, lahko ima negativen vpliv na ugled in uspeh celotne skupine (NASW WebEd. 2006).

Zato je pomembno, da socialni delavci razširijo svoje znanje tudi na področje strategij odločanja glede etičnih vprašanj, obvladovanja tveganja in napačnega izvajanje etičnih načel (Reamer 1998 a), da bi znali zmanjšati tveganje, v primeru sprožitve postopka pa ustrezno predstaviti in zagovarjati razloge svojih odločitev.

OBVLADOVANJE TVEGANJA

Obvladovanje tveganja (risk management) je disciplina, ki obravnava možnosti nastanka dogodkov, ki bi lahko povzročili škodo. Išče strategije, tehnike in pristope k prepoznavanju in soočanju z dejavniki, ki lahko organizaciji preprečijo izpolnitev njenega poslanstva (Risk management ... 2006).

Pomembno je poznavanje bistvenih poudarkov za obvladovanje tveganja (Houston-Vega 1996, NASW WebEd. 2006, Reamer 2000):

Socialni delavci morajo biti seznanjeni s poklicnimi standardi, pravili in zakoni, ki se nanašajo na socialno prakso in stroko, ter jih pri svojem delu čim bolj dosledno izvajati. Kadar je treba, naj se posvetujejo z bolj izkušenim sodelavcem, supervizorjem, članom etične komisije ali pravnim svetovalcem.

Treba se je zavedati rizičnih področij. Kadar socialni delavci poznajo razloge uporabnikov za pritožbe, se tudi zavedajo rizičnih področij prakse. Te se lahko pojavijo:

- ko so uporabniki razočarani nad izidom ali pričakovanji glede svetovanja
- ko uporabniki verjamejo, da so socialni delavci nesposobni ali brezbrizni

- ko verjamejo, da so bili finančno, emocionalno ali spolno izkoriščani ali izrabljeni
- kadar se jim izstavi nepravilen račun.

Glede na to, da so prekoračitve poklicnega razmerja v pritožbah na prvem mestu, je pomembno, da se socialni delavci izogibajo dvojnemu razmerju z uporabniki in potegnejo jasno črto med svojo poklicno vlogo in uporabnikom. Razumevanje razlogov, zakaj uporabniki zapeljejo svoje svetovalce, je lahko pri tem bistvenega pomena. Uporabniki lahko uporabijo tako vedenje zaradi več razlogov:

- da zadovoljijo svojo spolno slo
- da preusmerijo pozornost od svojih problemov
- da manipulirajo
- da ogrozijo položaj terapevta
- da si povečajo ugled med vrstniki
- da pridobijo moč, ko se povežejo s terapevtom
- da pridobijo moč skozi uporabo njim poznanih strategij
- da bi namerno prizadeli terapevta oz. socialnega delavca.

Kaj lahko stori socialni delavec?

- Vnaprej je treba dati uporabniku vedeti, da se lahko pri intenzivni terapiji pojavijo močni občutki navezanosti in privlačnosti, da pa niso del prihodnjega odnosa med njima.
- Pogovoriti se je treba z uporabnikom glede njegovih realnih in nerealnih pričakovanj o njunem odnosu.
- Če prične strankina privlačnost ovirati postopek svetovanja, je treba terapijo prekiniti in stranko napotiti k drugemu svetovalcu.
- V primeru dvoma v pravilnost odločitve je treba uporabiti konzultacijo.

Poznati je treba elemente "napačnega oziroma malomarnega, brezbriznega ter nemarnega dejanja" in uporabljati strategije obvladovanja tveganj:

- Zavzeti proaktivno držo.
- Tveganju se je mogoče pogosto izogniti.
- Zmanjšati tveganje, kjer je možno.
- Izrednega pomena je izobraževanje na področjih etike, dobre prakse, samozavedanja (gre za čustvene reakcije, ki se nanašajo na trenutne odnose, ki pa pogosto izhajajo iz prejšnjih, nerešenih izkušenj) in samoskrbi (ta se nanaša na vrsto zavestnih in nezavestnih čustvenih reakcij socialnega delavca do stranke).

- Supervizija in konzultacija morata biti na voljo.
- Zmanjšati tveganje tako, da deliš breme tveganja z drugimi strokovnjaki ali ustanovami (npr. prek poklicnega zavarovanja).
- Prakso izvajati kompetentno.
- Beleženje dokumentacije o stranki, postopku, intervencijah, odločitvah glede svetovanja je pogosto edino obrambno orožje socialnega delavca v primerih pritožbe zoper njega, zato mora dokumentacija biti jasna, dobro napisana in natančna. Pri tem je treba vedeti, da zapisi ne prikažejo zgolj tega, kaj dela stranka, temveč tudi, kaj dela socialni delavec in kakšni so razlogi njegovih postopkov. Še posebej je to pomembno v primerih zlorabe otrok in starejših in pri strankah s samomorilskimi mislimi.

Nasveti za supervizorje:

- Poskrbeti je treba, da imajo zaposleni viden dostop do Kodeksa etike ter da vsak izmed supervizorjev kodeks prebere ter podpiše.
- Kodeks je treba pregledovati v rednih presledkih tako skupinsko kot posamezno.
- Pomembno je zagotoviti zadostno supervizijo supervizorjem.
- Seznam superviziranih primerov mora biti beležen.
- Treba je jasno določiti svoje področje supervizije.
- Ne supervizirati sorodnikov ali koga drugega, s katerim ni vzpostavljen profesionalni odnos.

SKLEPNE UGOTOVITVE

Čeprav se je socialno delo tako na akademskem področju kot v praksi sproti prilagajalo reševanju novih, zapletenih etičnih vprašanj, je razvidno, da ozaveščanje in izobraževanje socialnih delavcev ni potrebno zgolj v zvezi s splošnimi načeli kodeksa etike, temveč tudi v zvezi s specifičnimi načeli (npr. spolna nedotakljivost uporabnikov). Tako pregled obstoječe literature kot tudi avtoričina osebna izkušnja iz pogovorov s socialnimi delavci sta pokazala, da se delavci sicer zavedajo tveganja pritožb zoper njihovo delo, da pa obenem niso najboljše seznanjeni s področji tveganja in strategijami za njegovo zmanjševanje oziroma obvladanje. Poznavanje

dejavnikov tveganja, prav tako pa tudi pravilnikov, zakonodaje in kodeksa etike postajajo izredno pomembni za izvajanje kompetentne in etično in pravno varne prakse socialnega dela, saj se imuniteta socialnih delavcev manjša, kompleksnost stroke in pričakovanja uporabnikov pa večajo. Sposobnost krmarjenja med kodificirano etiko in etiko ravnanja (Dragoš 2002) bo zato ostala pomembna pri razvoju stroke tudi v prihodnje.

Za spodbudo in pomoč pri izdelavi tega članka se zahvaljujem dr. Sreču Dragošu.

VIRI

- Code of Ethics of the National Association of Social Workers (2006). [Http://www.naswdc.org/pubs/code/code.asp](http://www.naswdc.org/pubs/code/code.asp) (17. 4. 2006).
- Dragoš, S. (2002), Metaetika. Zbornik abstraktov, 1. kongres socialnega dela: lokalno, globalno, socialno. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Ethics Updates (2006). [Http://ethics.sandiego.edu/index.asp](http://ethics.sandiego.edu/index.asp) (17. 4. 2006).
- Houston-Vega, M. K., Nuehring, E. M., Daguio, E. R. (1996), A Guide for Managing Malpractice Risk. NASW Press.
- NASW WebEd., Online course (2006), Understanding Malpractice Risk: What Social Workers Can Do. [Http://www.naswweb.org](http://www.naswweb.org) (17. 4. 2006).
- Reamer, F. G. (1998 a), The Evolution of Social Work Ethics. *Social Work*, 43, 6: 488 (1).
- (1998 b), Ethical Standards in Social Work: A Review of the NASW Code of Ethics. NASW Press.
- (2000), The Social Work Ethics Audit: A Risk-Management Strategy. *Social Work*, 45, 4: 355.
- (2003), Boundary Issues in Social Work: Managing Dual Relationships. *Social Work*, 48, 1: 121 (13).
- Risk Management Resource Center, Risk Management Basics (2006). [Http://eriskcenter.org/erisk.htm?pid=108](http://eriskcenter.org/erisk.htm?pid=108) (17. 4. 2006).
- Strom-Gottfried, K. (2002), Ethical Violations in Social Work Practice: Research to Teaching. University of North Carolina, School for Social Work.
- (2003), Understanding Adjudication: Origins, Targets, and Outcomes of Ethics Complaints. *Social Work*, 48, 1: 85 (10).
- D. Surface (2005), Malpractice Minefield: Eluding the Long Arm of the Law. *Social Work Today*, 5, 3: 28.
- U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, Occupational Outlook Handbook. [Http://www.bls.gov](http://www.bls.gov) (17. 4. 2006).

RECENZIJ

Gráinne de Búrca in Bruno de Witte (ur.) (2005),
Social Rights in Europe. Oxford: Oxford University Press.
ISBN 0-19-928799-6. 421 strani.

V središču pozornosti te monografije je promocija socialnih pravic, še zlasti temeljnih socialnih pravic v okviru dveh evropskih organizacij, Evropske unije in Sveta Evrope. V okviru Evropske unije je bila konec leta 2000 sprejeta Listina temeljnih pravic Evropske unije. Ta listina je bila pozneje v celoti vključena tudi v pogodbo o ustavi za Evropo. Kljub najverjetnejšemu neuspehu slednje se zdi, da bo listina temeljnih pravic obstala kot pomemben dokument Evropske unije, ki na ravni Evropske unije prvič na enem mestu celovito razglaša človekove pravice in v tem okviru tudi temeljne socialne pravice. Svet Evrope je leta 1961 sprejel Evropsko socialno listino in leta 1996 Spremenjeno evropsko socialno listino, ki je nadgradnja prvotnega besedila, saj vsebuje vse pravice iz prvotne listine s poznejšimi spremembami iz dodatnega protokola k listini iz leta 1988, tem pa dodaja še nove. Poleg Evropske konvencije o človekovih pravicah je Evropska socialna listina (v njenem prvotnem in revidiranem besedilu) eden najpomembnejših dokumentov Sveta Evrope na področju človekovih pravic. V preambuli poudarja nedeljivo naravo vseh človekovih pravic, državljskih, političnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih, nato pa v 31. točkah I. dela (ki je slovesna deklaracija ciljev in načel) in v enakem številu členov v II. delu (ki je obvezujoče narave in konkretizira cilje iz I. dela) določa nabor temeljnih socialnih pravic.

Monografija prinaša 17 prispevkov različnih avtorjev, ki se ukvarjajo s posameznimi vidiki socialnih pravic v okviru Sveta Evrope in Evropske unije, s poudarkom na novjšem razvoju v sistemih varstva socialnih pravic v okviru teh dveh evropskih organizacij. Publikacija je nastala pod okriljem Evropskega univerzitetnega inštituta iz Firenc. Urednika, sicer profesorja na omenjenem Inštitutu Gráinne de Búrca in Bruno de Witte sta

zbrala vrsto uglednih strokovnjakov, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami in delovnim in socialnim pravom. Tako je posebna kvaliteta knjige širina in raznovrstnost pogledov na isto tematiko in kombinacija mednarodnega pogleda z različnimi nacionalnimi perspektivami in primerjavami (avtorji so iz različnih držav, tako iz akademskega sveta kot tudi iz relevantnih mednarodnih teles, zadolženih za omenjene dokumente).

Knjiga je razdeljena na pet delov. Ob uvodnem in sklepnem delu, v katerih se avtorji ukvarjajo s splošnejšimi vprašanji (v uvodu se Gráinne de Búrca sprašuje o »Prihodnosti varstva socialnih pravic v Evropi«, Cécile Fabre z London School of Economics podaja pregled »Socialnih pravic v evropskih ustavah«, v sklepnem delu je izredno zanimiv in aktualen prispevek Aleksandre Gatto z Evropskega univerzitetnega inštituta o »Integraciji skrbi za socialne pravice v mednarodne odnose Evropske unije«, profesorica delovnega in socialnega prava na Evropskem univerzitetnem inštitutu Marie-Ange Moreau pa poskuša opredeliti vlogo »Evropskih temeljnih socialnih pravic v času ekonomske globalizacije«), sta drugi in tretji del namenjena konkretnjši obravnavi na eni strani Evropske socialne listine in mehanizma varstva socialnih pravic v okviru Sveta Evrope (drugi del) in vlogi socialnih pravic v Evropski uniji (tretji del), meni najzanimivejši del pa je četrti del, v katerem so obravnavane štiri izbrane temeljne socialne pravice (pravica do dela, prepoved diskriminacije, prepoved diskriminacije na področju oviranosti, pravica do zdravja).

V drugem delu najprej izvršni sekretar pri Evropski socialni listini Régis Brilhat predstavi »Nadzorni sistem Evropske socialne listine«. Poudarila bi njegovo oceno, po kateri se delovanje Evropskega odbora za socialne pravice, ki bdi nad izvrševanjem Evropske socialne listine in skrbi

za spoštovanje obveznosti, ki iz nje izhajajo za države članice, vse bolj približuje sodni funkciji. Gre za eno najaktualnejših vprašanj, povezanih s temeljnimi socialnimi pravicami, to je, vprašanje njihove iztožljivosti in vprašanje njihovega pomena v razmerju do tako imenovanih človekovih pravic prve generacije, do državljanskih in političnih človekovih pravic. Tudi Gisella Gori se v prispevku »Domače uveljavljanje Evropske socialne listine« ukvarja z vprašanjem iztožljivosti pravic iz Evropske socialne listine, in sicer na ravni posameznih držav. Ugotavlja, da je uveljavitev listine prek zakonodaje bistveno bolj učinkovita in pozitivna kot njeno sodno uveljavljanje. V »Ocenici močnih in šibkih elementov nadzornega sistema Evropske socialne listine« profesor prava in direktor Centra za človekove pravice in globalno pravičnost na Newyorški univerzi Philip Alston s pogledom »od zunaj« poda vrsto predlogov za izboljšanje in okrepitev vloge Evropskega odbora za socialne pravice, med katerimi je na primer zahteva po večji dostopnosti njegovih odločitev, stališč, interpretacij, njihovi »popularizaciji« med civilno družbo in državljani, tudi z uporabo bolj razumljivega vsakdanjega jezika in jasnih obrazložitve njegovih odločitev. Jean-François Akandji-Kombé, profesor evropskega prava in prava človekovih pravic na Normandijski univerzi Caen Basse, analizira »Prakso Evropskega odbora za socialne pravice« z vidika njenega pomena za uveljavitev temeljnih socialnih pravic kot človekovih pravic, njihove povezanosti s tako imenovanimi klasičnimi človekovimi pravicami, državljanskimi in političnimi, ki jih zagotavlja Evropska konvencija o človekovih pravicah, in z vidika razmerja do Evropskega sodišča za človekove pravice. Poudarja nedeljivo naravo človekovih pravic in se s številnimi argumenti zavzema za ustrezno enakovredno obravnavo in dosledno uveljavitev temeljnih socialnih pravic kot človekovih pravic.

V tretjem delu se avtorji ukvarjajo z vlogo socialnih pravic v Evropski uniji. Olivier de Schutter z Univerze v Louvainu obravnava ves čas aktualno vprašanje »Razmerja Evropske unije do Evropske socialne listine« in možnega pristopa Evropske unije k Evropski socialni listini kot njene podpisnice ter za tak korak ponuja številne argumente. V nadaljevanju Bruno de Witte analizira »Razvoj temeljnih socialnih pravic v pravu Evropske unije« tako skozi prakso Sodišča Evropskih skupnosti kot skozi sprejete pravne instrumente in politične odločitve na socialnem področju.

Med drugim kritično ugotavlja, da v okviru socialne politike Evropske unije do nedavnega ni bil uporabljen »jezik pravic«. »Socialne in delovne pravice v Ustavi EU« zanimajo profesorja evropskega socialnega in delovnega prava na King's College Londonske univerze Briana Bercussona. Tudi on se ukvarja z vprašanjem iztožljivosti teh pravic in opozarja na skrajno delikatnost vprašanja; poudarja, da so poleg iztožljivosti pomembne še druge metode za uveljavitev in uresničitev socialnih pravic v praksi, na primer odprta metoda koordinacije, socialni dialog itn. Silvana Sciarra z Univerze v Firencah obravnava »Temeljne socialne pravice po Lizbonski agendi«. Avtorica obravnava novejšo dogajanje v okviru socialne in zaposlovalne politike Evropske unije in problem, kako vzpostaviti jezik pravic v okviru reform delovnega prava. Stijn Smismans se sprašuje, »Kako biti temeljen s ‚soft procedures‘«, in kritično obravnava razmerje med odprto metodo koordinacije na eni strani in temeljnimi socialnimi pravicami na drugi strani.

V četrtem delu so štiri izbrane temeljne socialne pravice obravnavane z vidika obeh evropskih mehanizmov varstva socialnih pravic, upoštevajoč pri tem tudi prakso Sodišča Evropskih skupnosti in prakso Evropskega odbora za socialne pravice. Damond Ashiagbor iz Londona predstavlja »Pravico do dela«, Mark Bell iz Leicestra se glede Evropske socialne listine in Evropske unije sprašuje, ali se gibljeta v isti smeri pri »Boju proti diskriminaciji«, Gerard Quinn iz Galwaya na Irskem obravnava »Diskriminacijo na področju oviranosti« z vidika obeh evropskih asociacij in govori o dveh gravitacijskih poljih s skupnim namenom, Tamara K. Harvey z nottinghamske univerze pa pri »Pravici do zdravja« ugotavlja, da povezave ni videti.

Za obravnavo socialnih pravic in še zlasti temeljnih socialnih pravic je predstavljena knjiga temeljna. Kritično obravnava najaktualnejša vprašanja glede vloge in pomena socialnih pravic v Evropi, s posebnim poudarkom na vprašanju njihove perspektive v prihodnjem razvoju. Kot tako imenovane človekove pravice druge generacije mnogi avtorji še vedno obravnavajo socialne pravice drugače kot človekove pravice prve generacije, jim ne priznavajo neposredne iztožljivosti, temveč jih obravnavajo zgolj kot programska načela, usmeritve, katerih uveljavitev in uresničitev v posamezni državi naj bi bila odvisna od materialnih zmožnosti države. Predstavljena

knjiga je pomemben prispevek k uveljavljanju in argumentaciji socialnih pravic kot človekovih pravic s polnim pomenom.

Čeprav je opozorjeno na pomembne razlike med socialnimi pravicami in »klasičnimi« civilnimi in političnimi človekovimi pravicami, menim, da danes ni sprejemljivo drugačno kot enotno, nedeljivo pojmovanje človekovih pravic, ki poleg civilnih in političnih obsegajo tudi temeljne socialne pravice (ob njih še ekonomske, kulturne in v zadnjem času tudi tako imenovane ekološke pravice). Enih brez drugih ni mogoče učinkovito uresničevati, saj so vse človekove pravice med seboj tesno povezane, med seboj prepletene in pogojene, vse pa izraz deklariranega – vprašanje je, ali tudi uresničevanega – vrednostnega sistema sodobne družbe, ki v središče postavlja človeka kot posameznika in kot člana družbe ter je zato zavezana k spoštovanju človekovega dostojanstva kot temeljne vrednote, iz katere izhajajo posamezne – nekatere bolj, druge manj določno

opredeljene – človekove pravice in svoboščine. Svoboda in varnost (kot osnovni izhodišči za človekovo dostojanstvo), ki posamezniku omogočata osebni razvoj, svobodno ravnanje in oblikovanje svojega življenja v skladu z njegovimi interesi (ob upoštevanju enakih pravic drugih), sta temeljni vrednoti, katerih uresničitev je cilj tako klasičnih civilnih in političnih pravic (kot obrambnih pravic, ki varujejo pred posegi države in tretjih v sfero posameznika) kot tudi temeljnih socialnih pravic (kot pravic pozitivnega statusa, ki zahtevajo ustrezno aktivnost države v smeri vzpostavljanja dejanskih enakih možnosti za vse, tudi za tiste, ki si zaradi šibkejšega položaja nasproti drugim tega niso sposobni zagotoviti sami). Vsakomur je treba zagotoviti ne le formalne, ampak tudi dejanske, stvarne možnosti za učinkovito uresničevanje vseh človekovih pravic. Tem razmišljanjem je predstavljena knjiga bogat vir argumentov. Zato je zanimivo in nujno branje za vsakogar, ki posega na področje (temeljnih) socialnih pravic.

Barbara Kresal

POROČILO O PROJEKTU

VZPOSTAVLJANJE IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO DELO V GRUZIJI: PROJEKT TEMPUS-TACIS

V letu 2004 je bila Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani povabljena k sodelovanju z Državno univerzo v Tbilisiju (glavno mesto Gruzije, s katerim je pobrateno tudi mesto Ljubljana) in Univerzo Sheffield Hallam iz Velike Britanije. Namen sodelovanja je vzpostaviti študij socialnega dela v Gruziji, ki je nov študij v tem prostoru. Socialnega dela namreč niso poznali, kar je značilno za države bivšega sovjetskega bloka. Sodelovanje treh univerz je spodbudila dolgoletna sodelavka naše fakultete Jo Lucas, ki je kot direktorica organizacije Hamlet Trust dobro poznala situacijo v Gruziji in sosednjih državah. Z njo je naša fakulteta sodelovala tudi pri vzpostavljanju socialnega dela v glavnem mestu Ukrajine Kijevu.

Univerza v Tbilisiju se je odločila vzpostaviti študij socialnega dela na oddelku za sociologijo in v sodelovanju z društvom socialnih delavk Gruzije, ki je bilo ustanovljeno leta 2004. Ustanovile so ga socialne delavke, ki so izobrazbo pridobile na magistrskem študiju v Združenih državah Amerike, kamor jih je napotil gruzijski Zavod za odprto družbo, ki je njihov študij tudi finančno podprl. Ko se je sodelovanje začelo, je društvo štelo šest članic, sedaj jih imajo že dvanajst.

Nosilna organizatorica projekta je Sheffield Hallam University, ki jo zastopa akademski vodja projekta prof. dr. Mark Doal. Gruzijski tim vodi prof. dr. Jago Kačkušvili, slovenskega pa podpisana. Namen projekta je razviti učni načrt za celoten študij socialnega dela in zagotoviti, da se

bo študij nadaljeval tudi po zaključku programa Tempus, kar je povezano s stabilnostjo finančnih in kadrovskih virov za izvedbo študija. Zaradi potreb, ki so se izkazale v času trajanja projekta, smo razvili enoleten kvalifikacijski program, ki prav tako poteka na oddelku za sociologijo.

Angleški partnerji so usmerjeni zlasti v razvijanje praktičnega dela študija, slovenski pa v razvijanje učnega načrta, ki je bil končen v letosnjem letu in je na Univerzi v Tbilisiju že potrjen. Projekt namreč poteka že od konca leta 2004. V Gruzijo odhajajo kolegi iz Velike Britanije in Slovenije nekajkrat letno, do sedaj so delovne tedne opravile Mojca Urek, Jelka Škerjanc in podpisana, ki se udeležuje tudi timskih sestankov vodstvene skupine.

V začetku oktobra 2006 smo proslavili slavnostno odprtje knjižnice in računalniškega centra za študente socialnega dela, ki je financiran izključno iz sredstev Tempus-Tacis, in uradni začetek delovanja študijske smeri socialnega dela. Gruzijski izobraževalni sistem na dodiplomski stopnji se nekoliko razlikuje od našega; v prvem letu študentje še ne izbirajo smeri, temveč si poljubno izberejo predavanja iz različnih smeri. Specializirajo se šele v drugem letniku, kar pomeni, da bo študij socialnega dela potekal tri leta. Do sedaj se je 54 študentk in študentov odločilo poslušati uvod v socialno delo, kar je vsekakor dosežek.

Projekt bo trajal do konca leta 2008. O poteku bomo podrobneje poročali ob zaključku.

Vesna Leskošek

POROČILO S POTI

»APPLIED STATISTICS«

MEDNARODNA KONFERENCA, BLED, 17. – 20. 9. 2006

Konferenco, ki je bila v hotelu Ribno, že vrsto let organizira Statistično društvo Slovenije. Na njej statistiki in metodologi z vsega sveta predstavljajo najnovejša dognanja s področij statistične teorije in njene uporabe, statističnega programja in njegove uporabe, analize omrežij, ekonometrije, merjenja in biostatistike, tokrat pa smo poslušali tudi nekaj prispevkov s področja statistične lingvistike.

Vabljeni predavatelji so bili John T. Kent z oddelka za statistiko na Univerzi v Leedsu, Velika Britanija, ki je predaval o analizi simetrije in oblik, Per Kragh Andersen z oddelka za biostatistiko na Univerzi v Copenhavnu, Danska, ki je predstavil regresijsko analizo modelov z več stanji (multistate models) na podlagi psevdo-vrednosti, in David L. Morgan, ki je predstavil pristop mešanih kvantitativnih in kvalitativnih metod raziskovanja na primeru pojasnjevanja rezultatov kvantitativnih študij s pomočjo kvalitativne raziskave.

20. septembra je Morgan tudi vodil delavnico o fokusnih skupinah kot metodi kvalitativnega zbiranja podatkov. Glede na uporabnost fokusnih skupin v raziskovanju na področju socialnega dela in vedno večjo popularnost te metode je bila ta delavnica pomembna zame in po mojem mnenju bodo spoznanja, ki sem jih na njej dobil, pomembno obogatila arzenal metod raziskovanja v socialnem delu.

Sam sem na konferenci v sekciji za merjenje predstavil svojo analizo merske ekvivalentnosti

v slovenščino prevedene lestvice počutja na delovnem mestu (Job-related Affective Wellbeing Scale, avtor Paul E. Spector). Pri merski ekvivalenci lestvic je nevarnost, da respondenti iz različnih kultur različno razumejo in interpretirajo vprašanja z lestvice, zato rezultatov ne moremo neposredno primerjati. Problem ekvivalence rezultatov, dobljenih z merskimi lestvicami v različnih okoljih, je pomemben ne samo za primerjavo rezultatov med različnimi državami in kulturami (primer problemov, ki jih imamo s primerljivostjo podatkov, je mednarodna raziskava Emilia, pri kateri sodeluje tudi naša fakulteta), ampak tudi za uporabo merskih lestvic v različnih subkulturnih skupinah (uživalci drog, stari ...), ko vse prehitro pride do tega, da raziskovalci s svojim pogledom »prekrijejo« stališča in poglede raziskovanih skupin. Naj pripomnim, da je ta problem pri merskih lestvicah zgolj lažje dosegljiv, navzoč pa je tudi (če ne še bolj) pri kvalitativnem raziskovanju, ko morajo raziskovalci osmisliti velike količine materiala. Da bi lahko uveljavili merske lestvice kot uporabno olajšavo za zbiranje relevantnih podatkov, moramo lestvice (pa tudi druge oblike spraševanja) konstruirati tako, da zagotovimo, da vprašanja, ki smo jih zastavili, pomenijo raziskovancem isto kot raziskovalcem. Načine preverjanja ekvivalentnosti interpretacije vprašanj in odgovorov moramo torej vgraditi v vsako raziskovanje družbe, še posebno pa v raziskovanje na področju socialnega dela.

Nino Rode

SOCIALNO DELO, 46 (2007), 6

Blaž Mesec, Liljana Rihter
ŠTUDENTJE IN METODOLOGIJA
SLEDENJE ZADNIH DVEH GENERACIJ
VISOKOŠOLSKEGA PROGRAMA
SOCIALNEGA DELA

Pri dveh generacijah drugega letnika visokošolskega strokovnega programa socialnega dela na Fakulteti za socialno delo (2003/04 in 2004/05, n = 464) smo izvedli anketo o izkušnjah z raziskovalnim delom in pričakovanjih glede študija predmeta Metodologija raziskovanja v socialnem delu s statistiko I. Ugotovili smo neznatne do nizke korelacije med merami učnega uspeha v srednji šoli in merami študijskega uspeha v prvem letniku visoke šole, kar pojasnujemo s tem, da so mere uspeha v srednji šoli relativne in ne upoštevajo ranga šol glede na povprečni učni uspeh dijakov. Ugotovili smo zmerne korelacije med merami študijskega uspeha na visoki šoli, kar pomeni, da se hierarhija na podlagi srednješolskega uspeha po prihodu na visoko šolo »premeša« in se vzpostavi nova hierarhija uspešnosti, ki kaže določeno konsistentnost in vztrajnost. Predlagamo spremembo sistema pripisovanja vpisnih točk in nadaljnje vztrajanje pri uveljavljanju visokošolskih kriterijev znanja.

Ključne besede: kakovost študija, študijska uspešnost, socialno razlikovanje, socialna pravičnost.

Izr. prof. dr. Blaž Mesec je upokojeni predavatelj na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani [blaz.mesec@fsd.uni-lj.si]. Dr. Liljana Rihter je asistentka na isti fakulteti [liljana.rihter@fsd.uni-lj.si].

Tomaž Deželan, Manca Drobne
IDENTIFIKACIJA POLITIKE DO
PREPOVEDANIH DROG V SLOVENIJI:
INSTITUCIONALNI VIDIK

Politika do prepovedanih drog praviloma izkazuje mozaik teoretskih razmišljanj in se giblje od skrajnosti represivnega pa vse do zdravorazumskega modela, ki temelji na načelih demokratičnosti, človekovih pravicah in skrbi za javno zdravje in mir. Pregled institucionalnega omrežja na področju preprečevanja uporabe drog in obravnave uporabnikov v Sloveniji pritrjuje pogosto podanim domnevam o prevladi javnozdravstvene paradigme na tem področju ob pomanjkljivostih socialnega in nevladnega sektorja. Hkrati so vidni premiki slovenske politike do prepovedanih drog v smeri patoloških modelov, ki so še povečali neravnovesje v korist javnozdravstvenih institucij in povečali podrejenost nevladnega sektorja. Na to kaže tudi razvita plat medikalizacije in podhranjenost programov nevladnih organizacij. Dodaten indikator teh ugotovitev je t. i. »proračun za droge«, v katerem močno prevladujejo sredstva, namenjena javnozdravstvenemu sektorju, zato je ta veliko stabilnejši kakor nevladni sektor.

Ključne besede: institucionalni okvir, proračun za droge, zmanjševanje škode.

Tomaž Deželan je raziskovalec na Centru za politološke raziskave Inštituta za družbene vede in asistent za področji politologije in analize politik na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, 01 5805227 [tomaz.dezelan@fdv.uni-lj.si]. Manca Drobne je raziskovalka na Informacijski enoti za prepovedane droge Inštituta za varovanje zdravja.

Tanja Cink
KAKOVOST ŽIVLJENJA PREJEMNIKOV
DENARNE SOCIALNE POMOČI:
PRIMER OBČINE NOVA GORICA

Prehod na tržno gospodarstvo v začetku devetdesetih let je zahteval tudi spremembo socialne politike, ki se pri nas vendarle ni tako intenzivno prilagajala prevladujočemu konservativno korporativističnemu tipu, značilnemu za države kontinentalne Evrope. Država je pri zagotavljanju socialnih servisov in obsega in ravni socialnih transferjev ohranila ključno vlogo. Socialna varnost državljanov je od leta dvaindevetdeset regulirana z zakonom o socialnem varstvu, v katerem je kot socialnovarstvena pravica opredeljena tudi denarna socialna pomoč. Posamezniku ali družini se dodeli takrat, ko so izčrpane vse ostale možnosti, zagotavljala pa naj bi zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb in s tem preživetje. Vendar si je težko predstavljati življenje z dvesto evri mesečno. Dokazano je, da se posledice brezposelnosti oziroma izgube dela ali zaposlitve evidentno odražajo najprej in neposredno na materialni ravni, potem pa tudi na socialnem, psihičnem in zdravstvenem področju. Z daljšanjem dobe brezposelnosti se ogroženost potencira, z omejevanjem svobode pa manjša kakovost življenja. Brezposelnost je tako socialni kot ekonomski problem, zato zahteva sistemsko in kompleksno reševanje, zlasti na ravni izobraževalne, stanovanjske in zaposlovalne politike, kar je tudi preventivna dejavnost družbene skrbi.

Ključne besede: brezposelnost, socialna varnost, socialna ogroženost.

Mag. Tanja Cink je univerzitetna diplomirana socialna delavka, zaposlena na Centru za socialno delo Nova Gorica na področju varstva odraslih, in je regijska koordinatorica za nadomestno kazni zapora in drugih ukrepov v splošno korist. Tel. 05 3302908 [tanja.cink@gov.si].

Tanja Gregorec, Mateja Debeljak
PARTICIPACIJA MLADIH V POSTOPKU IN
NAMESTITVI V IZVEN DRUŽINSKI OBLIKI SKRBI

Avtorici sta izvedli fokusno skupino s petimi mladostniki, ki živijo v stanovanjskih skupinah, zavodu in rejniški družini, da bi ugotovili pozitivne in negativne vidike nameščanja in bivanja izven matične družine ter ocenili participacijo mladostnikov in vključevanje njihovih mnenj, interesov in potreb. Intervjuvani mladostniki so sedanje bivanje v obliki izven družinske

skrbi reflektirali kot pozitivno, kot spremembo v smislu umiritve in postavitve in definicije meja in kot »bolje kakor doma«. V postopku nameščanja so pogrešali več informacij in podrobnejšo obrazložitev, kam odhajajo. Pri obrazložitvi so šteli odgovori, ki so bili tako pozitivni kot negativni (predstavitev dobrih in slabih vidikov); tako so strokovni delavci pridobivali njihovo zaupanje. Med nameščanjem niso imeli veliko prostora za izražanje želja in potreb, bili so bolj pasivni prejemniki pomoči. Večina pa jih je, glede na okoliščine, dobila možnost soodločanja in privolitve v odhod iz družine, kar doživljajo kot zelo pomembno. Pozitivna dejanja strokovnih delavcev po mnenju mladostnikov obsegajo soglasje besed in dejanj, spoštovanje dogovora, informiranje o možnostih nastanitve, trud pri delu, zavzemanje za mladostnika in zaupanje. Med bivanjem v oblikah izvendružinske skrbi si mladostniki želijo čim več samostojnosti, prostora za individualnost in nadzora nad svojim življenjem. Po njihovem mnenju v stanovanjski skupini in zavodu nimajo dovolj priložnosti za odločanje o vsakodnevnih aktivnostih oziroma odločajo tisti mladostniki, ki imajo v skupini moč. Njihovi predlogi so preredko upoštevani. Mladostnikom največ pomenita pomoč in podpora vzgojiteljev. Po njihovih besedah je dober vzgojitelj v odnosu do otrok in mladostnikov sproščen in vreden zaupanja ter ima veselje do dela. Mladostniki črpajo moč zlasti iz tega, da bodo v prihodnosti samostojni, in pričakovanja, da bodo kaj dosegli.

Ključne besede: perspektiva mladih, soodločanje, postopek nameščanja.

Tanja Gregorec, univ. dipl. soc. del., je bila zaposlena v nevladni organizaciji Akcijska mreža za otrokove pravice v Ljubljani. Tanja Gregorec, Sneberska 142 b, 1260 Ljubljana – Polje, 041 991141 [tanja.gregorec@siol.net]. Mateja Debeljak, univ. dipl. soc. del., je zaposlena kot svetovalka v Varni hiši Gorenjska. Mateja Debeljak, Planina 35, 4000 Kranj, 031 347313 [vhg.mateja@siol.net].

Branka Maučec
PROFESIONALNA ETIKA
SOCIALNEGA DELA V ZDA

Praksa socialnega dela je zvečinoma podrejena izvajanju načel in standardov kodeksa etike, pravilnikov ustanov socialnega skrbstva in obstoječih lokalnih, državnih in zveznih zakonov. Ti so lahko v pomoč pri odločanju glede ukrepanja v posameznih situacijah, pri kompleksnih etičnih vprašanj pa lahko postavijo socialne delavce

pred dilemo, čemu dati prednost, ne da bi izstopili iz okvira svoje etične ozaveščenosti. Prispevek se dotika razvoja etike skozi ameriško zgodovino socialnega dela in predstavi področja tveganj, ki imajo lahko za posledico soočenje socialnih delavcev s pritožbo uporabnika zoper njihovo delo in vedenje. Obenem naloga zajema delno analizo etičnih pritožb ameriške nacionalne agencije socialnih delavcev in strategije za obvladovanje tveganja, ki so temeljne za kompetentno prakso socialnega dela.

Ključne besede: kodeks etike, pritožbe, ravnanje s tveganji, praksa, strokovna društva.

Branka Maučec, dipl. univ. soc. del., je bila v preteklosti zaposlena na Slovenski fundaciji, kjer je delala na področju projektov prostovoljnega dela, in kot šolska svetovalna delavka na osnovni šoli Prežihov Voranc v Ljubljani. Trenutno z družino živi v New Jerseyu, ZDA. Branka Maučec, 113 Farmington Road, Cherry Hill, NJ 08034, ZDA, +1 856 6161538 [branka_maucec@yahoo.com].

ABSTRACTS

SOCIALNO DELO, 46 (2007), 6

Blaž Mesec, Liljana Rihter
STUDENTS AND METHODOLOGY
FOLLOW-UP OF THE LAST TWO GENERATIONS
OF THE PROFESSIONAL STUDY PROGRAMME OF
SOCIAL WORK

The follow-up carried out among two generations of students (2003/04 and 2004/05; $n = 464$) from the 2nd year of the professional programme of social work at the University of Ljubljana Faculty of Social Work presents indicators of the students' secondary schooling achievement and their first-year academic achievement within the professional programme at the Faculty of Social Work. It also includes their experiences with research activities as well as their expectations and aspirations regarding the academic subject Methodology of Research with Statistics I. The results show weak to zero correlations between the measures of their achievement at the secondary school and those of their first year's academic achievement, even though their academic achievement at the secondary school is the sole criterion for their admission to colleges and faculties. This unexpected outcome may be interpreted as a result of the relativity of achievement measures at the secondary school and of the disregard, within the enrolment procedure, of the level accredited to secondary schools on the grounds of their students' average academic achievement, which leads to the relative achievement being taken for the absolute one. Consistency has been found in the moderate correlations between the measures of academic achievement in the first year of study and the achievement at Methodology, which supports the view that the Faculty's evaluation policy is appropriate. Changes in the enrolment system and a further improvement of the Faculty's evaluation criteria are proposed.

Keywords: quality of study, academic success, social differentiation, social justice.

Blaž Mesec, PhD, is a retired Associate Professor at the University of Ljubljana Faculty of Social Work [blaz.mesec@fsd.uni-lj.si]. Liljana Rihter, PhD, is an Assistant Lecturer at the same Faculty [liljana.richter@fsd.uni-lj.si].

Tomaž Deželan, Manca Drobne
IDENTIFICATION OF THE POLICY
ON ILLICIT DRUGS IN SLOVENIA:
THE INSTITUTIONAL ASPECT

Policies on illicit drug generally reflect the variety of diverse theoretical beliefs. More often than not, they can be classed between the repressive model at one end and the common-sense model based on the salutogenetic approach at the other. Our survey of the Slovenian institutional framework in the field of the use of illicit drugs, its prevention and the treatment of their consumers reaffirms frequently made observations on the domination of the public health paradigm in the field. The advanced and complex level of the public health sector coincides with the clear deficiencies of social and non-governmental sectors. In addition, the modifications of the Slovenian policy on illicit drugs towards pathological models have amplified the already existing imbalance in favour of public health institutions and increased the subordination of the non-governmental sector. These conclusions are confirmed by an analysis of public spending on drugs, or the "drugs budget", which reveals the dominant position of the public health sector and the stability of its funding, something which the non-governmental sector lacks.

Keywords: public spending on illicit drugs, drug budget, harm reduction.

Tomaž Deželan is a research fellow at the Institute of Social Sciences Centre of Political Science Research and an assistant

lecturer in the field of political science and policy analysis at the University of Ljubljana Faculty of Social Sciences, Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, +386 1 5805227 [tomaz.dezelan@fdv.uni-lj.si]. Manca Drobne is a research fellow at the Health Institute of Slovenia Information Unit for Illicit Drugs.

Tanja Cink
QUALITY OF LIFE OF THE BENEFICIARIES
OF SOCIAL WELFARE BENEFITS,
THE CASE OF THE MUNICIPALITY
OF NOVA GORICA

In the early 1990s, the transition to market economy in Slovenia required changes in social policy. However, social policy has not been adapted to the dominant conservative corporatism with the intensity characteristic of the countries of continental Europe. The state has continued to play the key role in the provision of social services and the scope and level of social transfers. Since 1992, the social protection of citizens has been regulated by the Social Protection Act that also describes social welfare benefit as a right. It is allocated to the individual or family when all other possibilities are exhausted, and is designed to ensure the meeting of minimal needs and subsistence. Still, it is difficult to imagine how one can live on 200 euros a month. The consequences of unemployment or loss of work or employment have clear consequences for the material quality of life, as well as for the social, psychological and health ones. With the prolongation of the unemployment period, individuals face growing risks. Unemployment is both a social and an economic problem and therefore requires complex systemic solutions, especially in education, housing and employment policies, as well as in the field of prevention.

Keywords: unemployment, social security, social endangerment.

Tanja Cink, MA, is a social worker employed at the Centre of Social Work Nova Gorica in the field of adult protection. She is also the Regional Co-ordinator for the Alternative Custodial Penalty and Other Measures of General Benefit. +386 5 3302908 [tanja.cink@gov.si].

Tanja Gregorec, Mateja Debeljak
PARTICIPATION OF THE YOUTH IN THEIR
EXTRA-FAMILY PLACEMENTS

The authors organised a focus group with five adolescents who live in residential units in an institution and in a foster family, with the aim to identify positive and negative aspects of placement and residential care outside their family, and to estimate the degree of their participation. The subjects assessed their current extra-family care as positive, as an appeasement by the establishment of clearer boundaries, and as »better than home«. In the process of placement, they missed better information and more detailed explanations about where they would be placed. Workers gained the respondents' trust when they presented both good and bad aspects of new placements. According to the subjects, they had few opportunities during the placement process to express their wishes and needs, and they felt rather like passive receivers of help. Within limits, however, most of them could participate in decision-making, for example, by consenting to leave their family, which they regarded as very important. What they considered positive in the actions of professional workers included the correspondence between their words and actions, their respect of agreements, information about placement possibilities, the effort they made, their standing up for the adolescent, and their trust in the adolescent. In extra-family care, adolescents want as much autonomy as possible, room for individuality, and control over their own lives. In their opinion, they did not have enough opportunities for decision-making regarding their everyday activities; as they saw it, only those who have power in the group made decisions. Also, their proposals were not taken into consideration often enough. The help and support of their mentors meant the most for the subjects. In their words, good mentors are relaxed, trustworthy, and like their job. The adolescents draw strength from their foreseen future independence, and from their expectations to achieve something.

Keywords: young people's perspective, participation, placement.

Tanja Gregorec, BSW, was formerly employed at the non-governmental organisation Action Network for Children's Rights in Ljubljana. Tanja Gregorec, Sneberska 142 b, 1260 Ljubljana – Polje, +386 41 991141 [tanja.gregorec@siol.net]. Mateja Debeljak, BSW, is a counsellor in the Gorenjska Safe House. Mateja Debeljak, Planina 35, 4000 Kranj, +386 31 347313 [vhg.mateja@siol.net].

Branka Maučec
PROFESSIONAL ETHICS
IN SOCIAL WORK IN THE USA

The practice of social work complies to a great extent with the principles and standards as outlined in the Code of Ethics and the codes of conduct of social care institutions, as well as with local, state and federal legislature. On the one hand, those legal documents provide support to decision-making and assistance to the practitioners of social work services. However, they can also expose social workers to the dilemma of how to address highly complex ethical questions and at the same time remain within the boundaries of their personal ethical concern. This study addresses the evolution of ethics within the development of the US system of social work and outlines the areas of risk

social workers have been facing through the exposure to malpractice suits. Furthermore, the study analyses some ethical complaints presented to the National Association of Social Workers, and presents the strategies of risk management and mitigation as the mechanisms of fundamental importance for the competent practice and performance of social work.

Keywords: Code of Ethics, complaints, risk management, practice, professional associations

Branka Maučec, BSW, formerly employed at the Slovenian Foundation in the field of voluntary work projects and as a school counsellor at the Prežihov Voranc Elementary School in Ljubljana, currently lives in New Jersey. Branka Maučec, 113 Farmington Road, Cherry Hill, NJ 08034, ZDA, +1 856 6161538 [branka_maucec@yahoo.com].

Mednarodni konzorcij za družbeni razvoj (ICSD)

in

Univerza Alexandru Ioan Cuza

vabita, da sodelujete s prispevki na 11. evropski konferenci ICSD, ki bo potekala od 25. do 27. junija 2008 na Univerzi Alexandru Ioan Cuza, Iași, Romunija.

Osrednje teme konference so evropske družbe v tranziciji, socialni razvoj in socialno delo, zato pričakujejo prispevke s teh področij:

- strategije, modeli in vrednote v socialnem delu in v skupnostnem delu
- socialno vključevanje ranljivih skupin, posebej otrok in manjšin
- civilna družba in država: vloga verskih organizacij.

Povzetke prispevkov pričakujejo do 31. januarja 2008. Vsa navodila glede oddaje prispevkov in dodatne informacije so na voljo na spletni strani: <http://www-gewi.uni-graz.at/sozpaed/iasi/>.

IZBRANE KNJIŽNE IZDAJE FAKULTETE ZA SOCIALNO DELO

Maja Bračko, urednica (2006), **Drugačno življenje: Izpovedi uporabnikov psihiatrije**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 204 str. ISBN 961-6569-01-5.

Barbara Kresal (2006), **Delovno pravo**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (učbenik), 137 str. ISBN 961-6569-08-2, 978-961-6569-08-8.

Ines Kvaternik Jenko (2006), **Politika drog: Pogledi uporabnikov in uporabnic**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 201 str. ISBN 961-6569-04-X, 978-961-6569-04-0.

Tanja Lamovec (2006), **Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup: Nove oblike skrbi za osebe v duševni krizi**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (druga, popravljena izdaja), 329 str. ISBN 961-6569-02-3.

Nino Rode, Liljana Rihter, Barbara Kobal (2006), **Evalvacija programov v socialnem varstvu: Model in postopek izvedbe**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Inštitut RS za socialno varstvo, 166 str. ISBN 961-6569-03-1.

Darja Zaviršek, Vesna Leskošek, urednici (2006), **Zgodovina socialnega dela v Sloveniji: Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 358 str. ISBN 961-6569-06-6, 978-961-6569-06-4.

Gabi Čačinovič Vogrinčič, Leonida Kobal, Nina Mešel, Miran Možina (2005), **Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 124 str. (zbirka Katalog socialnega dela). ISBN 961-91026-9-X.

Srečo Dragoš, Vesna Leskošek, Polona Petrovič Erlih, Jelka Škerjanc, Špela Urh, Simona Žnidarec Demšar (2005), **Krepitev moči**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 92 str. (zbirka Katalog socialnega dela). ISBN 961-91026-8-1, 961-91026-9-X.

Darja Zaviršek, urednica (2005), **»Z diplomo mi je bilo lažje delat!« Znanstveni zbornik ob 50-letnici izobraževanja za socialno delo v Sloveniji**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 246 + 9 str. ISBN 961-91026-6-5.

Gabi Čačinovič Vogrinčič (2006), **Socialno delo z družino**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 159 str. ISBN 961-6569-07-4, 978-961-6569-07-1.

Milka Cizelj, Zdenka Ferlež, Vito Flaker, Josip Lukač, Miha Pogačar, Vesna Švab (2004), **Vizija posebnih socialnih zavodov**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Skupnost socialnih zavodov Slovenije, 163 str. ISBN: 961-91026-4-9.

Vito Flaker (2003), **Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog centrov za socialno delo**. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije (Zbirka Katalog socialnega dela), 104 str. ISBN 961-91026-1-4.

Publisher

University of Ljubljana Faculty of Social Work
All rights reserved

Editor

Bogdan Lešnik

Editorial Board

Srečo Dragoš, Mojca Urek, Darja Zaviršek

Assistant Editor

Tamara Rape Žiberna

In memoriam

Jo Campling

Advisory Board

Viktorija Bevc, Gabi Čačinovič Vogrinčič, Bojan Dekleva
Vito Flaker, Andreja Kavar Vidmar, Zinka Kolarič
Anica Kos, Blaž Mesec, Marija Ovsenik, Jože Ramovš
Pavla Rapoša Tajnšek, Tanja Rener, Bernard Stritih
Marta Vodeb Bonač, Marjan Vončina

Address

Topniška 31, 1000 Ljubljana, Slovenia
phone (+386) 1 2809260, fax 1 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si
www.fsd.uni-lj.si/sd/eng

Subventions

RS Ministry of Higher Education, Science & Technology

The Journal is issued bimonthly.

Instructions and information to foreign authors
may be found on the Journal's web pages
(www.fsd.uni-lj.si/sd/eng – To authors).

SELECTED CONTENTS

Blaž Mesec, Liljana Rihter – STUDENTS AND
METHODOLOGY: FOLLOW-UP OF THE LAST TWO
GENERATIONS OF THE PROFESSIONAL STUDY
PROGRAMME OF SOCIAL WORK – 281

Tomaž Deželan, Manca Drobne – IDENTIFICATION OF
THE POLICY ON ILLICIT DRUGS IN SLOVENIA:
THE INSTITUTIONAL ASPECT – 295

Tanja Cink – QUALITY OF LIFE OF THE BENEFICIARIES
OF SOCIAL WELFARE BENEFITS: THE CASE OF
THE MUNICIPALITY OF NOVA GORICA – 303

Tanja Gregorec, Mateja Debeljak – PARTICIPATION
OF THE YOUTH IN THEIR EXTRA-FAMILY
PLACEMENTS – 315

Branka Maučec – PROFESSIONAL ETHICS
IN SOCIAL WORK IN THE USA – 321

ENGLISH ABSTRACTS – 341

ČLANKI

Blaž Mesec, Liljana Rihter – ŠTUDENTJE IN METODOLOGIJA: SLEDENJE ZADNJIH DVEH GENERACIJ VISOKOŠOLSKEGA PROGRAMA SOCIALNEGA DELA – 281

Tomaž Deželan, Manca Drobne – IDENTIFIKACIJA POLITIKE DO PREPOVEDANIH DROG V SLOVENIJI: INSTITUCIONALNI VIDIK – 295

Tanja Cink – KAKOVOST ŽIVLJENJA PREJEMNIKOV DENARNE SOCIALNE POMOČI: PRIMER OBČINE NOVA GORICA – 303

Tanja Gregorec, Mateja Debeljak – PARTICIPACIJA MLADIH V POSTOPKU IN NAMESTITVI V IZVENDRUŽINSKI OBLIKI SKRBI – 315

Branka Maučec – PROFESIONALNA ETIKA SOCIALNEGA DELA V ZDA – 321

RECENZIJA

Barbara Kresal – GRÁINNE DE BÚRCA IN BRUNO DE WITTE (UR.) (2005), *SOCIAL RIGHTS IN EUROPE* – 329

POROČILI

Vesna Leskošek – VZPOSTAVLJANJE IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO DELO V GRUZIJI: PROJEKT TEMPUS-TACIS – 333

Nino Rode – »APPLIED STATISTICS«, MEDNARODNA KONFERENCA, BLED – 335

POVZETKI

SLOVENSKI – 337

ANGLEŠKI – 341